

PRANCIŠKON OBSERVANT — BERNARDIN
GYVENIMAS IR VEIKLA LIETUVOJE
XV IR XVI AMŽ.

VADAS*

Šv. Pranciškaus Asyžieio kurtasis Mažesnis j Brolis ordinas (1210), besikivirydamas d l griežtesnio ar laisvesnio regulos laikymosi, ilgainiui suskilo dvi šakas: griežtesnius, vadinamus observantais, ir laisvesnius, vadinamus konventualais. Šis skilimas, prasid j s Italijoje, greitai pasiek ir Lietuv . Tik pasteb tina, kad Lenkijos ir Lietuvos pranciškonai observant reformos nepri m , d l to jie ir toliau pasiliko vadintis pranciškonais, nors

* Išnašose vartojami sutrumpinimai:

AFH — *Archivum Franciscanum Historicum*.

Arch. Bernard.: *Annales...* — Archiwum Prowincji OO. Bemardinów w Krakowie: *Annales Polono-Seraphici*, I t., labore et opere Joannis Kamie ski, A.D. 1721, ad annum 1461 et 1463.

Arch. Bernard.: *Chronologia...* — Archiwum Prowincji OO. Bemardinów w Krakowie: *Chronologia Ordinis Fratrum Minorum de Observantia Provinciali Minoris Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae coUecta et conscripta... anno Domini 1955* per P(at)rem fratrem Thomam Dygon.

Arch. Bernard. : *Compendium...* — Archiwum Prowincji OO. Bemardinów w Krakowie : *Compendium omnium documentorum conventus Vilnensis*.

Arch. Bernard.: *Congeries...* — Archiwum Prowincji OO. Bemardinów w Krakowie: *Congeries omnium documentorum de Archivo Provinciae conventus regii Custodialis Vilnensis facta et in sequentes libros digesta anno 1761 mense Maio*.

Arch. Bernard. : *Metrica Fratrum Minorum*, — Archiwum Prowincji OO. Bemardinów w Krakowie : *Metrica Fratrum Minorum Regularis Observantiae ab anno (1592)*.

Arch. Bernard.: *Topographia*, — Archiwum Prowincji OO. Bemardinów w Krakowie : *Topographia specialia feliciter incepta Provinciae Poloniae anno V ir ginei Partus 1697*.

Arch. Vat. — Archivum Secretum Vaticanum.

ARSI — Archivum Romanum Societatis Iesu.

ARSI — Archivum Historicum Solietatis Iesu.

BF — *Bullarium Franciscanum*, ed. J. Pou y Marti, nova series, III t., Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1949.

CV — *Codex diplomaticus ecclesiae nec non dioeceseos Vilnensis*, ed. J. Fl-JALEK et Wi . Semkowicz, Krokua 1948.

oficialiai vadinosi Mažesnieji Broliai konventualai. Observantus Lenkijoje 1453 m. k r šv. Jonas iš Kapistrano. Pirmasis j vienuolynas Krokuvoje buvo pavadintas neseniai kanonizuoto observanto šv. Bernardino Sienie io vardu, d l to žmon s ir jame gyvenan ius observantus vadino bernardinais. Šis vardas jiems patiko, d l to paskui ir kitur, Lenkijoje ir Lietuvoje sik r , jie vadinosi bernardinais, nors oficialiai jie tur jo vadintis Mažesnieji Broliai observantai. Tik po rus car sunaikinimo iš naujo atsik r , jie pasivadino Mažesniaisiais Broliais pranciškonais, bet žmoni jie buvo vadinami tik pranciškonais. Šiuo vardu jie vadinasi ir atsik l Amerik . Lenkijoje gi jie ir dabar tebesivadina bernardinais. Mes ia j gyvenim ir veinkl nagrin dami juos vadin sime, kaip jie anuomet vadinosi, — bernardinais.

Savo tem d l vidini bernardinus lie ian i aplinkybi apribojome XV ir XVI amž., bet kai kada pilniau j veiklai, prad tai XVI amž., nušviesti, palie iame ir XVII amž. pradži . Bernardi-

Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania* — V. Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum de Observantia in Lituania*, žr. *Archivum Franciscanum Historicum*, 63 (1970), 44-103 psl.

Gidži nas, *Pranciškoni Observantai Lietuvoje* — V. Gidži nas, *Pranciškoni Observantai Lietuvoje XV ir XVI amžiuje* žr. *Aidai*, 1970 met 2 nr., 71-77 ir 3 nr., 116-122 psl.

Historia Constitutionum. — E. Wagner, *Historia Constitutionum Generalium Ordinis Fratrum Minorum*.

Joannes de Komorowo, *Memoriale* — Joannes de Komorowo, *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum*, žr. *Monument Poloniae Historica*, V t., Varšuva 1961.

Kant ak, *Bernardyni Polscy* — K. Kant ak, *Bernardyni Polscy*, 2 t., Lvo vas 1933.

Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones* — K. Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones FF. Minorum Observantium (Bernardinorum) Provincial Poloniae 1453 (1467)-1628*, žr. *Collectanea Theologica Societatis Theologorum Polonorum*, Lvovas XV (1934) ir atspaudas, kuriuo ia naudojamas.

Kant ak, *ycie Bernardynów* — K. Kant ak, *ycie wewn trzne Bernardynów w dobie przedreformacyjnej*, žr. *Przegl d Teologiczny*, X (1929).

K d zior, *De schola scotistica* — J. K d zior, *De schola scotistica in Polonia*, žr. *Collectanea Franciscana Slavica, Acta Primi Congressus*, I t., Sebeneci 1937.

MPV — *Monument Poloniae Vaticana*, IV t. : *I. A. Caligarii Nuntii Apostolim in Polonia Epistolas et Acta 1578-1581*, editit L. Boraty ski, Krokuva 1915.

Belatio de Licheto — *Belatio de Ministro Generali Francisco Licheto, Capitulum Provinciae Cracoviae celebrante 21-25 Augusti 1520*, edita a M. Bihl , žr. *Archivum Franciscanum Historicum*, 27 (1934), 466-530 psl.

Vaišnora, *Šv. Onos Brolija*, — J. Vaišnora, *Šv. Onos Brolija*, žr. *Aidai*, 1957 m. 3 nr., 137-138 psl.

VPL — *Vetera Monument Poloniae et Lituaniae*, collecta a A. Theiner , II t., reproductio phototypica editionis 1860-1864, Osnabrück 1969.

nai tuo metu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje turėjo 4 vienuolynus, konventais vadinamus: Vilniuje (1469), Kaune (1471), Tikocine (1479) ir Polocke (1498). Pajame XVI amž. gale dar buvo kurti Gardino (1595) ir Nesvyžiaus (1597). Turėjo dar misijotinis Badoje ir kurį laiką Kijeve. Pirmoji nepriklausoma Lietuvos bernardinų provincija buvo kurta 1530 m. gegužės 29 d., bet ji turėjo tik 4 vienuolynus su negausiais vienuoliais. Į vienuolyną Vilniuje 1560 m. protestantams sudeginus, o Polocko vienuolyną 1563 m. maskvėiams sugriovus ir ten gyvenusius bernardinus nužudžius, nuolatiniams marams siauriant, likusieji 9 bernardinai buvo priversti šauktis lenkų bernardinų pagalbos; dėl to 1576 m. Lietuvos provincija vėl buvo prijungta prie Lenkijos bernardinų provincijos. Antrą kartą Lietuvos bernardinų provincija buvo kurta XVII amž., bet po trejų metų (1627-1630) ji vėl buvo suplakta su tuo metu kurta Mažosios Lenkijos provincija. Tik generalinis Milano kapitulas 1729 m. davė leidimą kurti Lietuvos bernardinų provinciją, kuri, Rusijos caro sunaikinta, atsigavo nepriklausomoje Lietuvoje ir, komunistų režimo priblokšta, išblaškytiems jos nariams susispietus, savo gyvenimą ir veiklą tęsia JAV ir Kanadoje.

Ruošiant šį temą naudotasi Jono Komorovskio Mažesnių brolių observantų kronika, Vilniaus Katedros Kodeksu ir kitais spausdintais šaltiniais bei rankraštine Slaptojo Vatikano ir Krokuvos Bernardinų archyvo medžiaga. Naudotasi taip pat Felicijono Nevieros studija *Lietuviai Pranciškonai Observantai* ir Kamilų Kantakų, *Bernardyni Polscy*, I ir II tomu, ir kitų autorių studijomis.

I. BERNARDINŲ GYVENIMAS LIETUVOJE

1. Vienuolinių gyvenimo nuostatai

Lietuvos bernardinų gyvenimą saistė ir tvarkė šv. Pranciškaus regula, generalinis konstitucijos, provincijos statutai, viršininiai sakymai ir vienuoliniai žadai.

a. *Šv. Pranciškaus regula*. — Lietuvos bernardinai, kaip ir kitą kraštą pranciškonai observantai, griežtai laikėsi šv. Pranciškaus regulos ir vykdė jos sakymus, vadovaudamiesi autentiškais popiežių paaiškinimais ir ordino tradicijomis, ypač neturto srityje¹. Kai laikui bėgant konventualai observantus mą kaltinti,¹

¹ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, Freiburg s im Breisgau 1909, 96 ir 98 psl.

es jie gyven ne ministr , o vikarij paklusnyb je, nesilaik regulos tai Lietuvos observantai-bernardinai sau apginti pasir - pino autentišk dokument . Jie per tuometin Lietuvos didžiojo kunigaikš io delegat pas pop. Aleksandr VI, Erazm Ciolek (Vitelij), 1501 m. iš Romos kurijos archyvo gavo dokumento nuoraš , kur buvo atsakymas klausim : ar broliai observantai yra tikri Mažesnieji BroLIAI ? Buvo atsakoma *affirmative*, — taip ². Iš to matome, kaip labai jiems r p jo ištikimyb šv. Pranciškaus regulai, j pa i s žin s ramyb ir vienuolijos garb s apgynimas.

b. *Generalin s konstitucijos*. — Praktiškai Mažesni j Broli gyvenimui tvarkyti, beveik nuo ordino pradžios, šalia regulos, buvo generalin s konstitucijos. Nuo pat observant užuomazgos jiems buvo leista tur ti savas generalines konstitucijas. Pirm sias tokias konstitucijas jiems paruoš šv. Jonas iš Kapistrano, kurias pop. Martynas V 1430 m. patvirtino³. kurdin s observantus Lenkijoje, jis jiems sak laikytis ši konstitucij . V liau, 1469 m., sik r Lietuvoje, jie j taip pat tur jo laikytis, kol pop. Leono X bule *Ite et vos* 1517 m. observantai buvo atskirti nuo konventual , kaip atskira savaranki pranciškon šeima. Tada buvo paruoštos naujos generalin s konstitucijos, kuri laik si ir Lietuvos obser- vantai — bernardinai⁴. Pasteb tina, kad generalin s konstitu- cijos paruošiamos laikantis Bažny ios kanon ir laik reikalavim . J projekt perži ri ir priima generalin ordino kapitula, tvirtina Šv. Sostas.

c. *Provincijos statutai*. — Be generalini konstitucij pradžioje lenkus ir lietuvius (jei j Lenkijos vienuolynuose jau buvo) saist dar šv. Jono Kapistrano ir kit Austrijos-Bohemijos-Lenkijos provincijos generalini komisarij ir vikarij duoti statutai⁵. Kai 1467 m. buvo kurta Lenkijos bernardin provincija, tai jau pirmoje jos kapituloje Krokuvoje buvo išleisti provincijos statutai,

² « Utrum fratres de Observantia sunt vere Fratres Minores ? Respon- detur affirmative, Catholice conclusio omnino est vera » (Arch. Vat. : Ar- marium XXXII, 21 vol. Visas dokumentas yra f. 81r-83v.).

³ L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1430, X t., 7-23 nr. Ad Claras Aquas (Quaracehi) s1932, 176-189 psl. ; E. Wagner, *Historia Consti- tutionum*, Roma 1954, 58, 65-67 psl. ; K. Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I t., Lvovas 1933, 73 psi.

⁴ E. Wagner, *Historia Constitutionum*, 67 ir sek. psl. ; Joannes De Komorowo, *Memoriale*, 341, 345, 347 psi.

⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 158, 163, 169, 175, 183-185, 187-189, 191 psl. ; Arch. Bernard. : *Annales..* f. 25 ir sek.

kuriuos paruoš generalinis komisarijus Petras iš Neapolio ir provincijos vikarijus Marijonas iš Ieziorko (sic). Šiuos statutus jie paruoš naudodamiesi motiniškosios provincijos statutais ir generalini kapitul nutarimais, pridami kai kuriuos dalykus Lenkijos provincijai pritaikintus. Šie statutai su generalini komisarijų papildymais, pagal Jon Komorovsk, galiojo net iki 1524.

Daugiausia papildym šiuose statutuose padar generalinis komisarijus Liudvikas iš Turre. Jie 1488 m. Krokuvos kapituloje buvo priimti, ir net generalin Urbino kapitula (1490) sak Lenkijos provincijai j laikytis⁶. Šiuos statutus išleido K. Kantak⁷ ir tuo būdu padar juos mums prieinamus. Iš jų pakankamai išryškėja ir mūsų bernardin gyvenimas. Jie, praleidus 1-j, derinami prie 11-kos regulos skyri, kurie dar dalijami mažesnius skyrelius. Taip 2-me skyriuje kalbama apie priimim kandidat ordin; 3-me apie brevijoriaus kalbim chore, pasnink ir iš jimų už vienuolyno rib; 4 ir 5-me apie elgetavim, pastatus, gyvenimo reikmenis ir aukl jimų; 6-me apie nam sutvarkym ir ligois; 7-me apie kaltes, karcerius, diskretus ir disciplin; 8-me apie kapitulas; 9-me apie pamokslininkus, nuod klausius ir studijas; 10-me apie tris kustodijas (tarp jų ir Vilniaus kustodij), vizitacij ir nepaklusnius vienuolius; 11-me apie trečiojo ordino seseris; 12-me apie keliaujančius Jeruzal ir tarp netikinčių j.

Šie statutai su kai kuriais Pševorsko (1489), Opatavos (1491), Varšuvos (1499) ir Koblino (1502) kapitul papildymais galiojo iki galutinio observant-bernardin nuo konventual atskyrimo 1517 m. Tada Lenkijos-Lietuvos provincijolas Urielis iš Grabovo sudar komisiją naujiems statutam paruošti, bet ir šiuo atveju pagrindu paliko Liudviko iš Turre duotieji. Nors šiais naujais statutais bernardinai nebuvo patenkinti, ir net penkiose kapitulose svarst kitus projektus, bet jie nebuvo priimti⁸, dėl to jie galiojo iki lietuviai bernardinai atsiskyr nuo lenk ir 1530 m. k r Lietuvos provincij .

Kai lietuviai bernardinai po ilg pastang atsiskirti nuo lenk susilauk generolo atsi sto generalinio komisarijaus vokieio Kas-

⁶ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 197, 203, 221, 252, 256 psl.; Arch. Bernard.: *Annales...*, I t., ad an. 1467 f. 116 ir sek.

⁷ Kantak, *Capitula necnon Constitutiones*, 29-45 psl.

⁸ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 267, 258, 260, 343, 333-337, 343, 346 psl.; Arch. Bernard.: *Annales...* I t. ad an. 1488, f. 118 ir sek.; ad an. 1489, f. 120; ad an. 1491, f. 121; ad an. 1502, f. 135; ad an. 1520, f. 200-223; ad an. 1524, f. 231; ad an. 1527, f. 240; *Relatio de Licheto*, 466-530 psl.

paro iš Kresso, tai jis, aplank s visus vienuolynus, 1528 m. kurdamas nepriklausom nuo lenk Lietuvos bernardin kustodij , dav jai kai kurias normas, kuri šios kustodijos bernardinai tur jo laikytis. Deja, lenkams ir š kart paveikus generalin Parmos kapitul (1529), visi jo padaryti potvarkiai buvo panaikinti, ir lietuviai tur jo paklusti v l seniems Lenkijos provincijos statutams ir viršininkams⁹.

Kai pagaliau karaliui Žygimantui Senajam prašant, pop. Klemenso VII sakymu, generolo paskirtas komisarijus Jonas Komorovskis, atvyk s Vilni 1530 m. geguž s 26 d., sušauk lietuvius bernardinus kapitulon ir k r Lietuvos provincij , tai jai tur jo duoti ir pirm sias tvarkymosi normas^{10 11}. Deja, neturint to meto kapitul akt , kurie, turb t, per Vilniaus vienuolyno gaisrus sudeg , nieko tikro apie pirmosios Lietuvos bernardin provincijos statutus nežinome. Kai vairi nelaimi sunaikinti Lietuvos bernardinai 1576 m. v l prisijung prie Lenkijos provincijos¹¹, tai jie v l tur jo paklusti tos provincijos statutams.

Generalin Valladolido kapitula (1593) sak paruošti naujus provincij statutus, d l to, naudojantis senais Lenkijos provincijos statutais, buvo paruošti ir 1597 m. Samboros kapitulos priimti nauji statutai, kurie galiojo iki 1628 m. Šie statutai tur jo 6 skyrius, padalytus mažesnius skyrelius : 1-me skyriuje kalbama apie pri mim ordin ; 2-me apie dvasines pareigas; 3-me apie kasdien gyvenim vienuolyne, prie stalo, kelion je, apie pasninkus-ligonis, drabuži , knyg ir bibliotek sigijim , arkli vežimus, statybas ir pinig naudojim ; 4-me apie pareigas, studijas ir lektorius ; 5-me apie bausmes; 6-me apie provincijos kapitul¹².

d. *Viršinink sakymai*. — Regulos, generalini konstitucij ir provincijos statut laikym si tur jo priži r ti viršininkai. Ministrams pati regula (cap. X) sako lankyti brolius ir juos persp ti. Šv. Jonas iš Kapistrano, šiaur s kraštuose kurdindamas observantus, apr pino juos viršininkais. Jis visuose naujuose vienuolynuose paskyr gvardijonus, o vienuolynus sujung s provincij (prieš 1517 m. vikarija vadinam) jai valdyti paliko Gabrieli iš Veronos, pirm j vikarij . Paskui, šv. Jono iš Kapistrano p diniai, gene-

⁹ Gidži nas, *De mitus Fratrum Minorum in Lituania*, 93 ir sek. psl.; Gidži nas, *Pranciškonai Observantai Lietuvoje*, 118 ir sek. psl.

²⁰ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 349-353 psl.; F. Neviera, *Lietuvos Pranciškonai Observantai*, žr. Lietuvi Tauta, 5 (1935), 229 ir sek. psl.

¹¹ Gidži nas, *De inittis Fratrum Minorum in Lituania*, 103 psl.

¹² Arch. Bernard.: *Annales*.. I. t., ad an. 1597, f. 320 ir sek. ; Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 15 ir sek. psl.

raliniai vikarijai (po 1517 m. jau generaliniai ministrais vadinami), šalia vikarijų provincijol, drausmei prižiūrėti skirdavo generalinius komisarius-vizitatorius, kurie jų vardu turėjo pagal regulos sakym lankyti ir spėti brolius¹³. Tuo tikslu kartą pats generalinis ministras, Pranciškus Lichetti, 1520 m. buvo atvykęs Krokuvoje. Ši kapitula, nors ir paviluotai, buvo atvykę ir Lietuvos vienuolynų gvardijonai su diskretais, klausyti jų sakymų, spėjimais ir pamokymais¹⁴.

Lietuvos bernardinus dėl tolimos distancijos tik labai retais atvejais aplankydavo Lenkijos vikarijai provincijolai ar generaliniai komisarijai-vizitatoriai¹⁵. Iš komisarijų, turbūt, tik italas Gabrielis iš Castello 1496 m. lankėsi Lietuvoje¹⁶, o iš vikarijų tik vienas Mykolas Bali pats vizitavo Lietuvos bernardinų vienuolynus. Drausmei palaikyti Lietuvai būdavo skiriami specialūs komisarijai. Yra žinoma, kad 1479 m. Lietuvos bernardinams komisarijum buvo paskirtas Angelas iš Ostrovo¹⁷. Vėliau, 1487 m. krus Lietuvos kustodij, Vilniaus gvardijonas turėjo pareigą lankyti vienuolynus ir prižiūrėti Lietuvos bernardinų vienuolinį gyvenimą¹⁸. Paskiruose vienuolynuose už vienuolinį drausmą buvo atsakingi vietos viršininkai, gvardijonais vadinami. Veikiant savarankiškai Lietuvos provincijai (1530-1576) vienuolynus vizituodavo provincijolas. Jis buvo atsakingas ir už provincijos vienuolinį gyvenimą. Visi šie viršininkai galėjo duoti ir davę praktiškus vienuolinį gyvenimą tvarkančius sakymus, kurie derinoti su regulos, konstitucijų ir statutų dvasia.

e. *Vienuoliniai žadai*. — Tiek praityje tiek dabar ordinai priimami tik tie jaunuoliai, kurie nori atgailauti, pataisyti savo gyvenimą ir iki mirties ištikimai Dievui tarnauti. Tuo tikslu jie po novicijato daro trejiems metams laikinuosius žadus, o tam laikui pasibaigus jau amžinuosius, pasižadami laikytis regulos, gyventi paklusnys, neturėti ir skaistys¹⁹. Laikydami regulos ir žadai visi pranciškonai siekia krikščioniškos tobulybės pagal šv. Pranciškaus dvasią. Kaip Lietuvos bernardinai XV ir XVI amžių laikais žadai nedaug bepaliko žinoti. Aišku, kad jie

¹³ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 165, 196, 203, 210 psl.

¹⁴ *Relatio de Licheto*, 486 psl. 5 išnaša, 503 psl. 2 išnaša, 513 psl.

¹⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 266 psl.

¹⁶ Ten pat, 243 psl.

¹⁷ Ten pat, 223 psl.

¹⁸ Ten pat, 250 psl.

¹⁹ *Rituale Romano-Seraphicum Ordinis Fratrum Minorum*, Roma³ 1955, tit. V, cap. V., 295-301 psl.

laik si kaip ir kit krašt to meto observantai. Apie j žad laikym si šiek tiek šviesos mums duoda provincijos statutai ir viršinink sp jimai bei bausm s.

Pirmoji klusnumo žad lie ianti žinia siekia 1476 m. Tais metais provincijos vikarijus Krizostomas iš Poneycz vizitacijos metu tur jo sudrausti nepaklusnius vienuolius²⁰. Tuo metu Lietuvoje bernardinai dar tik k r si, d l to ten buvo, kaip žinome, siun iami patys uoliausieji. Klusnumui jie gal jo nusid ti tik paskirti Lietuvon, nenor dami ten vykti, bet apie tai neturime žini .

Min ti 1488 m. provincijos statutai nurod sunkius ir lengvus klusnumui prasižengimus. Tarp sunki prasižengim buvo laikoma be leidimo vykimas pas generol ir kapitul²¹. Atsitiko, kad 1520 m. Krokuv atvykus generolui Pranciškui Lichetti ir ten sušaukus kapitul , atvyko ir keli nekviestieji, turb t, nor - dami pamatyti generol , d l to buvo uždaryti karcerin²².

Apie kok nors Lietuvos bernardin neklysum savo virš - ninkams, iki jie prad jo r pintis savo provincijos steigimu, joki žini nepavyko užtikti. Tik kai lenkai viršininkai prad jo išga - benti vienuolyn brangenibes, jie atsisak j klausyti. Tada d l j pastang kurti Lietuvos bernardin provincij lenkai juos laik ne tik nepaklusniais, bet ir schizmatikais, kai tuo tarpu to paties Jono Komorovskio liudijimu, t pat dar lenkai kol atsiskyr nuo Bohemijos provincijos, bet jis j schizmatikais nevadino²³. sik rus Lietuvos provincijai joki prasižengim klusnumo žadui nebeužtinkame.

Neturto žado laikymosi ribas praktikoje tap pat nustat mi - n tieji 1488 m. provincijos statutai. Tie statutai gvardijonams sak paskirti pasaulie ius prokuratoriais b tiniems broli reika - lams apr pinti ir surinktoms pinigim s aukoms laikyti. Surink - tus pinigus gvardijonai gal jo išleisti tik geradari nurodytiems tikslams. Gvardijonai ir prokuratoriai rinkdami aukas, tur jo pasakyti, kad tie pinigai yra renkami ne jiems, bet broli reikalams. Nebuvo leidžiama n Dievo garb s pretekstu priimti auksinius ar sidabrinus bažnytinius indus ar drabužius, nebent tik provincijos vikarijui ir vietos diskretams leidžiant. Gvardijonai buvo daugiau

²⁰ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 218 psl.

²¹ Arch. Bernard. : *Annales Polono-Seraphici*, I t., ad an. 1520, f. 206.

²² *Relatio de Licheto*, 32 nr., 509 ir sek. psl.

²³ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 183, 184, 186, 176, 191-194 psl. ; Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 88-96 ir 49-51 psl.

pareigoti ir pintis broli aprenkimu, kaip vienuolyn statyba. Pradžioje buvo draudžiama statyti m rinius vienuolynus ir bažnyias ir vienuolyno pastatus dengti švino skardos stogu²⁴. Dideliu prasikaltimu prieš neturt ir nusizeminim buvo laikoma joti ant arkljo ar važiuoti uždaramė vežime. Tik provincijos vikarijui ir seneliams buvo leidžiama joti ar važiuoti kapitul ir sergantiems bei tiems, kurie tur jo toli keliauti. Kiti reikalui esant tur jo gauti gvardijono leidim , diskretams sutinkant. Ši statut nesi-laikantieji buvo labai griežtai baudžiami. Provincijos vikarijai vizitacijos metu priži r jo, kad j b t laikomasi, d l to nusikal-tusius baudavo²⁵. Gvardijonai b davu net pašalinami iš pareig²⁶. V liau generolas Pranciškus Lichetti šiuos statutus šiek tiek su-švelnino²⁷.

Ši statut tur jo laikytis ir Lietuvos bernardinai. Yra žino-ma, kad pirmieji j vienuolynai buvo mediniai. Tik XV amž. gale Vilniaus vienuolyno ir bažny ios pastatai buvo pastatyti m riniai. Kai jie d l blogos statybos ir netikusios medžiagos greitai sugriuvo, tai XVI amž. pradžioje buvo pastatyti graž s m riniai iki m s dien išsilik pastatai²⁸. Kauno šv. Jurgio vienuolyno ir bažny ios pastatai taip pat XVI amž. pradžioje buvo pastatyti m riniai²⁹. Tikocino vienuolyno ir bažny ios pastatai irgi XVI amž. baigiantis buvo pastatyti m riniai³⁰. Tik Polocko vienuo-lyno pastatai iki 1563 m. maskvie i invazijos, kurios metu sude-gino vienuolyn ir nužud 5 bernardinus, turb t, buvo mediniai³¹. Totori 1482 m. sunaikinta Kijevo rezidencija grei iausiai buvo medin , o garsieji Gardino, Nesvyžiaus ir B dos vienuolynai pa-iaime XVI amž. gale dar tik k r si, d l to buvo menku iai³².

²⁴ Kantak., *Capitula necnon Constitntiones*, 1-3 nr., 33 psl.; 32 psl.

²⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 263, 286 psl.; Arch. Bernard. : *Annales*.. I t., ad an. 1499, f. 130-132 ; ad an. 1502, f. 135.

²⁶ Kantak., *Capitula necnon Constituciones*, 3 nr., 32 psl. ; Arch. Bernard. : *Annales*.. I t., ad an. 1487, f. 117.

²⁷ *Relatio de Licheto*, 29 nr., 508 psl.; 53 nr., 513 psl.; 54 nr., 514 psl.; 66 nr., 518 psl.; 78 nr., 521 psl.

²⁸ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 53-59 psl.; Gidži nas, *Pranciškonai Observantai Lietuvoje*, 72 ir sek. psl.

²⁹ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 70-72 psl.; Gidži nas, *Pranciškonai Observantai Lietuvoje*, 75 ir s t. psl.

³⁰ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 75-77 psl.; Gidži nas, *Pranciškonai Observantai Lietuvoje*, 76 ir sek. psl.

³¹ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 80-83 psl.; Gidži nas, *Pranciškonai Observantai Lietuvoje*, 77 psl.

³² Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 79, 83-85 psl.; Gidži nas, *Pranciškonai Observantai Lietuvoje*, 76-77 psl.

Lietuvos bernardin bažnyias liturginiais drabužiais, indais ir kitais kulto reikmenimis aprūpino patys fundatoriai. Abi Vilniaus bernardin bažnyios turėjo ne tik gražius, bet ir brangius bažnytinius drabužius. Turėjo puiki gotišk monstrancij ir auksu išsiuvinatą kapelę, kuri jiems padovanojo karalienė Elzbieta, šv. Kazimiero motina. Kitais kulto reikmenimis aprūpino turtingos didieji Chodkevičiai ir Hlebavičiai šeimos³³.

Apie Lietuvos bernardin neturto laikymąsi gražiai atsiliepiama Vilniaus vysk. Benediktas Voina savo relacijose Šv. Sostui 1605 ir 1609 m. Ten jis rašo, kad jie neturi jokių pastovių turtų, bet maitinasi ir apsirengia iš išmaldos, ir giria juos, kaip labai pavyzdingus³⁴. Tiesa, XVI amž. gale jie vienuolynai ir bažnyios buvo gražios ir puikiai tikinčiųjų aukomis papuoštos ir išlaikomos. Prie vienuolynų turėjo sodus ir daržus, toliau nuo vienuolynų užrašais buvo gavytės ir dirvos, kurias buvo praradę protestantizmo signalavimo metu, bet vėliau bent dalis jų, karalių sakymais, buvo sugrąžinta³⁵.

Skaistybės žado laikymosi reikalu taip pat buvo duoti statutai, vikarijų ir provincijų labai griežti potvarkiai. Buvo uždrausti bet kokie ryšiai su moterimis, kad jie netaptų tartiniais. Net nuodėmėms ir dvasios vadams buvo duoti nurodymai, kaip išvengti su moterimis ir vienuolėmis dažnų susitikimų³⁶. Džiugu pastebėti, jog nėra žinoma, kad, šiuo protestantizmo vestu sumišimo metu, koks nors bernardinai būtų iš jų iš vienuolyno ir susidūrę su kokia mergaite, moterimi ar vienuole.

2. Kasdieninis bernardinų gyvenimas

Kasdieninis bernardinų gyvenimas buvo bendruomeninis, savitarpį meilę, kiekvienas atlikinjo savo pareigas. Gyveno virši-

³³ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 61 psl.

³⁴ 1605 m. relacijoje rašo: « Ordinis Minorum de Observantia quinque (monasteria) ... Hi sunt mendicantes, ex elemosina vivunt ». *Relationes Status Dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, redigė P. Rabikauskas, žr. *Fontes Historiae Lituaniae*, I vol., Roma 1971, 26 psl. 1609 m. relacijoje rašo: « Ordo Fratrum Sancti Francisci Minorum de Observantia, vulgo ceculantium, nullas possessiones fixas habet, solis elemosinis quoad victum et amictum sustentatur, sanctimoniae ceterarumque virtutum exemplo fidelibus insigniter praelucet » (Ten pat, 38 psl.).

³⁵ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 61-63, 72 ir sek. psl.

³⁶ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 189 psl.; *Relatio de Licheto*, 64 ir 69 nr., 519 psl.; Kantakas, *Capitula necnon Constitutiones*, 3 nr., 35 psl.; 2 nr., 42 psl.; 1-2 nr., 44 psl.; Kantakas, *ycie Bernardynów*,

ninkai ir valdiniai, bendromis atgailos ir apsimarinimo praktikomis save tobulindami.

a. *Bendrojo gyvenimo reikalavimai.* — Bernardinai, gyvendami vienuolynuose, sudar vienuolines šeimas. Vienuolinę šeimą buvo viršininkai ir valdiniai, broliai dvasiškiečiai ir broliai pasauliečiai. Buvo prasta kunigus vadinti tėvais, o pasauliečius broliais. Didesnieji vienuolynai, kuriuose buvo laikomasi pilnos bendro gyvenimo tvarkos ir gyveno bent 12 vienuolių, vadinosi konventais, o kur buvo mažiau vienuolių — rezidencijomis arba prezidencijomis. Konventų viršininkai vadinosi gvardijonais, o rezidencijų — prezidentais.

Kiekvienas konventas turėjo viešą bažnyčią ir bendram vienuoliniam gyvenimui pritaikintus namus, kurie būdavo sujungti su bažnyčia. Bažnyčia buvo skirta vienuoliams ir tikintiesiems. Bendroms vienuolių religiniams praktikoms skirtoji dalis buvo už altoriaus, o kartais ir prieš altorių, vadinosi choru, kur jie giedodavo kanoniškas valandas, meldavosi ir maldavo. Vienuolyno namų pirmajame aukšte, prie durų, buvo durininko ir svečių priimamasis kambarys, toliau virtuvė, valgomasis, siuvykla-draabužinė, kapitulos arba rekreacijos salė. Antrame aukšte buvo gyvenamieji kambariai, celės, vadinami, biblioteka ir aulė arba klasė su lektorių pamokoms klausyti. Didžiuosiuose studijų vienuolynuose dar buvo bendras miegamasis — *dormitorium*. Šalia vienuolyno būdavo sodas ir kiemas. Vienuolynas, kur buvo *clausura*, joks pasaulietis, o ypač moterys, negalėjo eiti.

Žymiausias bernardinų konventas buvo Vilniuje, pavadintas šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino vardu. Žymus jau tuo, kad jis buvo Lietuvos sostinėje ir garsiaame kultūros centre, karaliaus Kazimiero kurtas, dėl to kartais karališkuoju vadinamas. Be to, jis turėjo dvi žymias šv. Onos ir Bernardino bažnyčias. Jame jau nuo 1479 m. gyveno Lietuvos komisarijus, nuo 1487 m. kustuodavimas. Kai 1530 m. buvo kurta Lietuvos bernardinų provincija, tai ir gyveno ir provincijolas. Šio vienuolyno šeima taip pat buvo didžiausia. Jame bendruomeniniu gyvenimu pilniausiai buvo gyvenama.

b. *Viršininkai ir valdiniai.* — Viršininkams buvo sakyta ne tik duoti valdiniams sakymus ir prižiūrėti vienuolinę tvarką, bet ir rūpintis savo valdinių dvasiniais ir medžiaginėmis reikalais. Remiantis 1488 m. statutais, gvardijonais turėjo būti renkami tik uolūs ir pavyzdingi vienuoliai, nes apsilėid religinse pareigose gvardijonai ir nedalyvaujant bendruose veiksmuose, nesugebą vie-

nuoli valdyti ir vienuolin s drausm s palaikyti³⁷. Iš kitos pus s generolas Pranciškus Lichetti 1520 m. Krokuvos kapituloje per daug griežtus gvardijonus sp jo ir patar , kad jie b t griežti sau, o kitiems šveln s³⁸.

Gvardijonai tur jo saugoti savo valdinius nuo pasaulio dvasios, d l to per didži sias šventes jie netur jo kviesti pasaulie i valgom j vaiši , nebent tik ypatingais atvejais, neleisti vienuoli lankytis pasaulie i namuose, nesi sti brolii darbai pas pasaulie ius³⁹.

Gvardijonai taip pat tur jo r pintis vienuoli maitinimu ir aptaisymu. Griežtieji 1467 m. statutai gvardijonams ir vir jams draud par pinti maisto atsarg⁴⁰, kad maisto neb t per daug. Tiau min tasis generolas Pranciškus Lichetti gvardijonams liep gerai maitinti brolius, nes jie gerai atlieka savo pareigas melsdamiesi ir dirbdami⁴¹. Iš tikro, provincijos statut buvo leidžiama gvardijonams sunkiai dirbantiems broliams šalia reguliari valgi par pinti užkandžius^{42 43}.

Regulos sakym r pintis seneliais ir sergan iais dar labiau sustiprino provincijos statutai. Visiems buvo sakyta gerbti senelius, o gvardijonams ypatingai r pintis ligoniais, jei reikia paguldyti juos vienuolyno ligonin je — *infirmarijoje*, pakviesti gydytoj ir par pinti reikaling vaist . Nesir pinantieji ligoniais gvardijonai vizitacijos metu tur jo b ti nubausti⁴³, o generolas Lichetti sak tokius pašalinti iš pareig⁴⁴.

Gvardijonams taip pat buvo sakyta myl ti valdinius, su meile sp ti klystan ius ir bausti nepataisomus. Jie pirmieji tur jo sveikinti valdinius ir tik labai rimtu dalyku k nors jiems sakyti pareigojant klusnumo žadu; viešame kal i išpažinime nesakyti ilg pamoksl , tik trumpai ir švelniai pamokyti; priva ius kal i prisipažinimus laikyti paslapyje⁴⁵. Švelnum su valdiniais labai rekomendavo ir min tasis generolas Lichetti. Jis sak , kad bausti

³⁷ Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 1 nr., [39 psl.; 3 nr. 40 psl.; *Relatio de Licheto*, nr., 46-47 nr., 512 psl.

³⁸ *Relatio de Licheto*, 53 nr., 514, pls.-

³⁹ Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 1-2 nr., 31 ir sek. psl.; 3 nr., 32 psl.; 3 nr., 35 psl.; Kant ak, *ycie Bernardynów*, 342 psl

⁴⁰ Kant ak, *ycie Bernardynów*, 343 psl.

⁴¹ *Relatio de Licheto*, 53 nr., 313 psl.

⁴³ Kant ak, *ycie Bernardynów*, 345 psl.

⁴³ Kant ak, Ten pat, 344, 350 psl.; Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 3 nr., 37 psl.

⁴⁴ *Relatio de Licheto*, 28 nr., 508 psl.

⁴⁸ Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 1-2 nr., 37 ir sek. psl.

karceriu gvardijonai gali tik už labai didelius nusikaltimus nam diskretams pritarus⁴⁶.

Gvardijonai tur jo pagalbininkus : vikar , novic ir jaun j profes magistr , choro vadov ir diskretus. Medžiaginius dalykus gvardijonui pad jo tvarkyti ir vienuolyno reikalams geradari suaukotus pinigus laik pasaulietis, apaštališkuoju sindiku arba prokuratoriumi vadinam s. Gvardijonai kai kada ir viso vienuolyno nari susirinkimus, kapitulomis vadinamus, sušaukdavo, ypa kai reik davo vienuolyno diskret provincijos kapitul išrinkti arba sprendim d l novic tinkamumo vienuoliniam gyvenimui prieš žadus padaryti⁴⁷.

Valdiniai buvo visi vienuolyno gyventojai, kurie oficialiai vadinosi broliais, neži rint, ar jie buvo kunigai ar pasaulie iai ar novicai. Šalia ši dar buvo pasiaukojusieji broliai — amžnieji tretininkai ir kandidatai, kurie ruoš si novicijat . Kunigai ir klierikai visi kartu chore giedodavo arba kalb davo kanoniškas valandas — *Divinum officium*, laik mišias ar joms patarnaudavo. Kai kurie kunigai buvo lektoriai, kiti pamokslininkai ir nuod m-klausiai⁴⁸. Reikalui esant jie pad davo parapij kunigams ir vyk-davo tolimesnes misijas, kur pastoviai kunig nebuvo. Klierikai, lektori mokomi, ruoš si kunigystei. BroLIAI pasaulie iai dirbdavo vairius darbus. Jie buvo zakristijonai, durininkai, vir jai, staliai, kalviai, sodininkai, kvedžiai ir kita. Novicai ir kandidatai ruoš si vienuoliniam gyvenimui. Visi tur jo klausyti savo gvardijono⁴⁹.

c. *Vienuolinio gyvenimo dienotvark* . — Vienuolinio gyvenimo diena prasid davo vidurnakt Aušrin s — *Matutinum* maldomis, po kuri b davo kalbami Garbinimai — *Laudes* ir 5 poteriai, kad Dievas išlaikyt Serafišk j ordin⁵⁰. Po ši mald chore gr ždavo poilsio. Rytmet prieš šešias zakristijonas, paskambin s varpu, eidavo prie kiekvieno dur ir žadindavo, sakydamas *Ave Maria* — Sveika Marija. Pažadintasis atsakydavo *Jesus Maria*. Tada atsi-k l , nusipraus , apsitais ir pakloj lov , vienuoliai eidavo chor . Prie jimo žegnodavosi šv stu vandeniu ir, atsiklaup

⁴⁶ *Relatio de Licheto*, 57-59 nr., 515 ir sek. psl.

⁴⁷ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 87, 89, 100 psl. ; Kantak, *ycie Bernardynów*, 351, 267, psl. ; Kantak, *Capitula necnon Constitutiones*, 3 nr., 40 ir sek. psl.

⁴⁸ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 88 ir sek. psl.

⁴⁹ Kantak, *ycie Bernardynów*, 266 ir sek. psl. ; Kantak, *Capitula necnon Constitutiones*, 2 nr., 39 psl.

⁵⁰ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 344 psl. : Arch. Bernard. : *Annales*, X t., ad an. 1524, 233 psi.

prieš kryži pakeltomis rankomis sukalb j *T ve m s*, eidavo savo suolus m stymui⁵¹.

Šešt valand buvo kalbama arba giedama pirmoji kanoniška valanda — *Prima*. Po jos laikomos konventualin s mišios, kuriose tur jo dalyvauti visa bendruomen . Mišias klausydami, per *Sanc-tus* visi kni bšti puldavo ant žem s ir taip pasilikdavo iki konsekracijos pabaigos. Paskui iki *Pater noster* kl podavo. Komunij buvo leidžiama priimti tik du kartu savait je. Prieš jos pri mim buvo patariama iš vakaro nevalgyti vakarien s. Komunijos priimti vienuoliai iš choro jo poromis. Iš j prieš altori nusiaudavo sandalus ir atsiklaup sukalb davo *Confiteor*. Tada priimdavo komunij ir gr ž savo vietas d kodavo⁵².

Po konventualini miši buvo kalbama arba giedama tre ioji valanda — *Tertia* ir paskui pagal nustatyt eil kalbamos vairios pad kos, mirusi j , Šv . Mergel s Marijos valandos ir kitokios maldos ⁵³. Pusry iai nebuvo laikomi bendruomeniniu veiksmu. Matyt, d l pareig vairumo ir darbo ne visi gal jo kartu susirinkti.

Prieš pietus, kurie b davo vidurdien , buvo kalbama *Sexta*. Paskui suskamb jus varpui, rinkdavosi valgom j , kur atlikus kal i išpažinim ir atkalb jus maldas, prasidedan ias *Benedicite*, visi, laikydami vienuolin s precedencijos, užimdavo savo vietas prie stalo ir, klausydami skaitymo, valg tyloje. Skaitytojas, prad damas skaitym , sakydavo : *Jube Domine benedicere*, o baigdamas sak : *Tu autem Domine*. Patarnautojai gi, kad netrukdyt skaitymo, basi nešiojo valg . Baigus valgyti ir gvardijonui davus ženkl , visi keldavosi ir, sukalb j pad kos maldas, eidavo baž-ny i , kur pasimeld ir sugiedoj giesm *Sancta Maria*, jo prie savo darb ar studij ⁵⁴.

Tre i valand po piet b davo kalbama *Nona*. J atkalb j visi gr ždavo prie savo darb , studij ar kitoki užsi mim . N ra žinoma, kada buvo kalbami Mišparai ir kuri valand valgoma vakarien , kuriai buvo skiriama neilgiau kaip valanda laiko. Po vakarien s b davo giedami arba kalbami *Kompletai* ir kalbamos vairios maldos. Po vakarini mald gvardijonas duodavo naktin palaiminim . Tada kiekvienas tyloje eidavo savo cel ir ils -davosi ⁵⁵.

⁶¹ Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I t., 99, 114 psi.

⁶² Kant ak, ten pat, 105 psi.

⁵² Kant ak, ten pat, 99-105 psl.; Kant ak, *Jycie Bernardynów*, 343-345 psl.; Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 344 psl.; Arch. Bernard.: *Annales*.. I t., ad an. 1524, f. 232 ir sek.

⁵⁴ Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I, 111-114 psl.

⁵⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 344 psl.; Arch. Bernard.:

PRANČIŠKONAI KONVENTUALAI, PRANČIŠKONAI OBSERVANTAI - BERNARDINAI IR BERNARDINĖS LIETUVOJE XV IR XVI AMŽ.

d. *Atgaila ir apsimarinimai*. Darydami žadus, bernardinai pasižadavo daryti atgailą ir pataisyti savo gyvenimą. Kad tai vykdyt ir tikrai savo gyvenimą pakeist, jiems net du kartu savaitę buvo sakoma išpažintis⁵⁶. Kita priemonė savo ydoms naikinti buvo viešas kalbėjimas išpažinimas po kiekvieno prasižengimo ar nepasisekimo valgomajame ir kalbėjimas išpažinimo kapituloje penktadieniais⁵⁷. Apsimarinimui tarnavo ir pasninkai, nes, šalia Bažnyčios sakytos gavenios, buvo regulos sakoma gavenia nuo Visų Šventųjų iki Kristaus užgimimo, ir patartas 40 dienų palaimintasis pasninkas po Trijų Karalių šventės (III Regulos skyrius). Tam pačiam tikslui buvo sakoma ir generalinė konstitucija bei provincijos statutai disciplina, tyla, bendra ir privati malda, kuriai buvo skiriama daug laiko⁵⁸.

3. Vienuolinis auklėjimas ir mokslas

ordinai bernardinai buvo priimami kaip ir kiti pranciškonai provincijose (iki 1517 vikarijais vadinami), vadovaujantis regulos, generaline konstitucija ir provincijos statutu nurodymais. Priimtieji atlikdavo novicijatą ir, padarę žadus, būdavo ruošiami kuriai nors specialybei. Siekiantieji kunigystės buvo mokomi lektoriai, pasiruošusi generalinėse studijose ar universitetuose. Vėliau klierikams kunigystę ruošti Vilniuje buvo steigta seminarija. Baigiantis XVI amž. atsirado mokyti bernardinai Jono Duns Skoto mokslo puoselėtojai. Tada išaugo ir vienuolynų bibliotekos, ir archyvuose susikaupė daug reikšmingų dokumentų. Apie šiuos dalykus ir bus plačiau šiame skyriuje kalbama.

a. *Vienuolynai priimami ir auklėjimas*. — Daugelis pirmą šv. Jono iš Kapistrano priimtą ordiną bernardinai intelektualiniais išsilavinimais jau buvo sigiję, nes tarp jų buvo kunigys, magistras, bakalauras ir Krokuvos universiteto studentas. Tarp jų buvo Melchizedechas, anksčiau buvęs Vilniaus vysk. Motiejaus Trakiškio (1422-1453) sekretorius, ir Andrius Rey, pirmasis su būriu bernardinų 1468 m. Lietuvon pasiųstas viršininkas⁵⁹. Tokiems stojus ordiną

Annales... I t. ad an. 1524, f. 104 ir sek. Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 114-117 psl.

⁵⁶ Kantak, ten pat, 104 ir sek. psl.

⁵⁷ Ten pat, 114 ir sek. psl.

⁵⁸ Ten pat, 100 ir sek. psl.: Kantak, *Jycie Bernardynów*, 349, 346, 348 psl.

⁵⁹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 241, 259 ir sek. psl.: Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 90 ir sek. psl.; Kantak, *Jycie Bernardynów*,

terek jo atlikti novicijat ir padaryti žadus. Kiek v liau pranciškonišk j gyvenim prad jo rinktis ir nemokyti jaunuoliai. Juos jau reik jo ruošti ne tik vienuoliniam gyvenimui, bet ir kunigystei. Tada remiantis generalin mis konstitucijomis buvo sudaryti provincijos statutai, kuri laikantis, reik jo priimti kandidatus, juos aukl ti ir mokyti.

Pradžioje novicus, provincijos vikarijaus priimtus, kiekvienas vienuolynas sau vienuoliais ir kunigais išsiaukl davo. Pirmuose 1467 m. statutuose dar nieko n ra apie novicijat . Matyt, tuomet dar pakako generalini konstitucij nuostat ir ordino papro i . Ta iau 1488 m. statutuose jau daug randame apie pri mim ordin ir apie priimt j aukl jim , ia sp jami vikarijai, kad atsargiai elgt si priimdami kandidatus. Pirma jie turi iširti j ger vali , ir priimtus bandymui kuriam laikui dar palikti pasaulie i drabužiais. Tik gerai ištyrus j kilm ir elges leisti novicijat ir novicijate išbandytus prileisti prie žad , kad taip išvengt netinkam , kurie tampa ordinui sunkenybe.

Tuose pa iuose statutuose yra pasakyta, kad novicijatai b t tokiuose vienuolynuose, kur pavyzdingai laikomasi vienuolin s tvarkos. Novicams aukl ti turi b ti paskirtas pavyzdingas magistras, kuris j uos aukl t , lavint apsimarinimuose, sudraust , baust ir guost , vadovaudamasis meile ir išmintimi, bet teneb na per daug griežtas, kad savo aukl tini ne stumt nusiminiman. Jis turi neperkrauti j darbais, kad neužgesint maldingumo dvasios. D l to magistras turi b ti skiriami patyr ir išmintingi kunigai, buv gvardijonai, ar gvardijon pareigoms tinkami ⁶⁰.

b. *Paruošimas kunigystei*. — Padariusieji žadus kur laik b davo vadinami neoprofesais. Klierikai, magistro ir lektori mokomi, ruošdavosi kunigystei, o broliai pasaulie iai dirbdavo ir mok si vienuolynui reikaling amat . Jau 1467 m. statutai klierikus profesus sak pavesti novicijato magistro prieži rai kartu su novicais. Tuose vienuolynuose, kur n ra novic , turi b ti paskiriamas magistras, kuris jiems Dievo kelyje vadovaut ir nusižeminime kunigystei paruošt . Šalia studij klierikai tur jo ir dirbti, bet neilgiau kaip valand per dien ⁶¹, vadovaujantis principu, kad nenukent t mokslas ir malda⁶².

267 psl.: Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 52, 65 psl.

⁶⁰ Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 1-2 nr., 29 ir sek. psl.; 3 nr., 41 psl. ; *Bernardyni Polscy*, I t., 87 psl.

⁶¹ Kant ak, *ycie Bernardynów*, 345 psl.

⁶² Kant ak, *Capitula necnon Constitutiones*, 1 nr., 34 ir sek. psl.

klierikus anuomet b davu priimami jaunuoliai, baig pradi- nes mokyklas⁶³, kurie prieš priim ordin tur davu išlaikyti lotyn kalbos ir giedojimo egzaminus⁶⁴. Tais laikais buvo daug kreipiama d mesio giedojim , nes Liublino kapitula 1519 m. nu- tar neprileisti prie kunigyst s šventim t , kurie nemoka tobulai giedoti⁶⁵. Padariusieji profesij klierikai buvo mokomi grama- tikos, retorikos ir dialektikos. Šiuos dalykus iš j mok si teologijos, kuri anuomet r m si Petro Lombardo sentencij aiškinimu ir dekretali d stymu. Busimieji pamokslininkai dar mok si iškalbos, kur ypa buvo lavinama atmintis⁶⁶.

Kiek t s si studijos prieš šventimus, yra nurodyta 1467 m. provincijos statutuose. Ten sakoma, kad niekas negali b ti pri- leistas prie mažesni j šventim , jei n ra išbuv s vienuolyne dve- jus metus po profesijos, ir negalima šventinti kunigu, jei neišbuvo ketveri met po novicijato. Taip pat negalima šventinti dija- konu neturin io 22 met , n kunigu, kuriam dar nesukako 24 metai. Jei kuris b t anks iau šventintas, tai jis turi b ti suspenduotas, kol sulauks piln 24 met . Prie šventim prileisti tur jo teis tik provincijos vikarijus, prieš tai rimtai išegzaminav s šventina- muosius⁶⁷.

D l šventinam j amžiaus v liau kildavo abejoni . Mat, rei- kalui esant, gavus popiežiaus dispens , b davu šventinami net 20 met jaunuoliai. Kilus abejonei d l reikalo tokius jaunus šventinti, 1520 m. buvo paklaustas generolas Pranciškus Lichetti. Jis atsak , kad nereikia laukti b tiniausio reikalo, bet užtenka pakankamo, ir, jei tik jaunuoliai yra tinkami kunigystei, teb nie šventinami sulauk 22 met⁶⁸. Matyt, tada dar nebuvo griežtai kanonais nustatytas šventinam j amžius.

c. *Magistr ir lektori paruošimas*. — Šv. Jonas iš Kapistrano pri m daug mokyt vyr , kurie, tap kunigais, mok kitus or- din stojan ius jaunuolius⁶⁹. V liau, šiems išmirštant, nebuvo pasir pinta nauj magistr ir lektori tinkamu paruošimu. Tik 1520 m. atvyk s generolas Pranciškus Lichetti susir pino nauj

⁶³ Kant ak, *Bernardyni Polscy*; I t., 95 psl.

⁶⁴ Ten pat, 282 psi.

⁶⁵ Kant ak, *ycie Bernardynów*, 351 psl.

⁶⁶ Kant ak, *Bernardyni Polscy*; I t., 282, 306 psl.

⁶⁷ Ten pat, 283 psl. ; Kant ak, *ycie Bernardynów*, 348 psi.

⁶⁸ *Relatio de Licheto*, 26 nr., 507 psl.; Arch. Bernard.: *Annales*.. I t., ad an. 1520, f. 205.

⁶⁹ Joannes de Komor owo, *Memoriale*, 260 ir sek. psl.

teologijos ir teis s lektori paruošimu. Jis liep parinkti 4 ar 6 klierikus, kuriuos jis žad jo si sti Paryžiun studijuoti teologijos, ir kitus 4 ar 6 paskirti, kad su savim pasiimt Italijon studijuoti teis s ⁷⁰. Bet netrukus kelyje mirus šiam generolui, ir toliau šiuo taip pavojingu protestantizmo plitimo metu lektori paruošimas buvo apleistas, d l to nukent jo provincijos kunig išsilavinimo lygis. Kai jis buvo žemas Lenkijoje, tai jis negal jo b ti aukštesnis Lietuvoje.

Apie menk ano meto Lietuvos bernardin išsilavinim liudija j zuitas Antanas Possevino ir apaštališkasis nuncijus Andrius Caligari. Jie abu, 1579 m. iš Vilniaus Valstyb s sekretoriui kard. Comense rašydami, giria bernardin pavyzding gyvenim ir apaštališk uolum klaidatiki tarpe, kuri nemaža gr žino Bažnyiai, bet r pinasi j intelektualinio lygio pak limu. Possevino Valstyb s sekretoriui rašo, kad j bernardin provincijolas su ašaromis praš s par pinti leidim 4 bernardinams mokyti Braunsbergo j zuit seminarijoje, d l to jis prašo kardinol Comense iš ordino generolo par pinti leidim , kad 4 ar 6 bernardinai gal t studijuoti ne tik Braunsbergo, bet ir Olomuco j zuit seminarijoje ⁷¹. T pat reikal rekomenduoja ir nuncijus Caligari⁷².

Netekt abejoti, kad toks leidimas anks iau ar v liau buvo gautas, nors prof. Z. Ivinskis, paskelb s XVI-XVIII amž. Braunsbergo seminarijos lietuvi student s raš , bernardin jame nepažymi ⁷³. Galb t, jis paskelb nepiln s raš , ar j tautyb s jam nepavyko atpažinti, nes, kaip v liau iš kit šaltini sužinosime, iš tikro, bernardinai šiuo metu j zuit mokyklose jau mok si.

Bernardin intelektualinio lygio pak limu, ypatingai r pinosi provincijolas Mikalojus iš Busko (vadinamas *Roxolanus*), kuris prieš išrinkim provincijolu buvo Vilniaus gvardijonas. Jis vis savo provincijolavimo laik (1577-1581) r pinosi geresniu lektori paruošimu. Jis, 1578 m. savo vietoje Paryžiaus generalin kapitul si sdamas kustod kustod Erazm Peczyck, liep jam generalines ordino studijas nuvesti 4 klierikus. Jis provincijolo sakym tikrai vykd , nes t pa i met birželio 19 d. su 4 klierikais jau buvo Paryžiuje ⁷⁴. Tuo pat metu, kaip mat me, šis provincijolas kreip si ir Possevino, kad par pint leidim klierikams

⁷⁰ *Relatio de Licheto*, 27, 30 nr., 507 ir sek. psl. ; Arch. Bernard., *Annales*.. I t., ad an. 1520, f. 206.

⁷¹ MPV, IV t., 114 nr., 204 ir sek. psl.

⁷² Ten pat, 153 nr., 284 psl.

⁷³ Z. Ivinskis, *Lietuviai Braunsbergo kunig seminarijoje XVI-XVIII amžiuje*, žr. *Tiesos Kelias*, 1935 m. nn. 7-8 nr., 407-413 psl.

⁷⁴ Joannes de Komorowo, *Memoriale, Continuatio* II, 398 psl.

mokytis Braunsbergo j zuit seminarijoje. Matyt, kad Possevino pastangomis 1580 m. buvo gautas net popiežiaus leidimas, ir jis kelis studentus pasiunt Braunsbergo seminarij^{75 76 77}. Tai patvirtina ir Lietuvos j zuit istorikas S. Rostovkis^{76 77}. Nežinantiems vienuolij statym gali keistai atrodyti leidimo reikalas mokytis j zuit seminarijoje. Tokio leidimo reik j o, jei klierikai buvo siuniamie svetimas mokyklas, juo labiau, kai jie ne savo vienuolyne tur jo ir gyventi.

Kiek v liau vienas iš buvusi Paryžiaus student , Benediktas Anserynas iš Lwowo, baig s studijas ir tap s provincijolu (1594-1597), pats r pinosi lektori paruošimu ir 1594 m. Vilniaus akademij pasiunt net 16 klierik⁷⁷. D l to tur jo pagrindo j zuitas Martynas Smigleckis iš Vilniaus 1596 m. sausio 27 d. savo generolui Klaudijui Aquaviva rašyti, kad j zuitus t vai bernardinai labai vertina ir j mokyklas siunia savo studentus⁷⁸. Kitame pranešime 1619 m. j zuitai giriasi, kad j mokykl nuopelnu padid jo Lietuvos vienuoli skai ius, nes kai jie 1569 m. atvyko Vilni , tai bernardin buv tik 4, o dabar j es 120⁷⁹. Aišku, kad pakilus mokslui, prasid jo naujas atgimimas kar , mar , gair ir kitoki nelaimi sunaikintuose Lietuvos bernardin vienuoly-

⁷⁵ « Item reverendus pater Nicolaus, minister, alios fratres causa studii misit ad Iesuitas ad Prussia (videlicet Braunsberg) de mandato pape etc. » (Joannes de Komorowo, *Memoriale, Continuatio* II, 399 psl.).

⁷⁶ « Seminario Braunsbergae instituto, in quod, praeter caeteros, religiosi e familia divi Francisci Seraphici (cujus Ordinis viros Bernardinos hic vulgo appellant) aliquot juvenes rogatu Provincialis sui accepti, insigni suo in studio cum pietatis turn litterarum progressu, educabantur » (S. Rostowski, *Lituanicarum Societatis Jesu Historiarum libri decem*, Parisiis-Bruxelles 1877, 64 psl., 35 nr.).

⁷⁷ N. Gol ichowski, *Przed now epok , Materialy do Historii 00. Bernardynów*, Krokua 1899, 203 psl.

⁷⁸ « Amant nos insigniter Patres Bernardini, ita ut voluerint suos nostras scholas adiré. Utque idem in posterum flat, stabilire conantur » (ARSI, Germanica 176, f. 32r). Iš archyvo nuoraš padar prof. dr. P. Rabi-kauskas, S.J. už tai jam nuoširdus a i .

⁷⁹ Aprašant Vilni sakoma: « Constat autem ex variis nationibus : Lituaniis (quorum potissima pars est), Polonis, Ruthenis, Germanis, Machometanis : nam Tartari in suburbio quodam non pauci numerantur. Natio Lituana primas partes habet, nam ecclesias suas numerat 18. Habet Episcopum, Canonieos, Dominicanos, Franciscanos duplicis ordinis, Carmelitanos ; sed ante Societatem (1569), pauci numerabantur in Monasteriis, nunc in immensum excreverunt ex scholis et Congregationibus nostris : nam in quodam Bemardinorum Monasterio, quando venit Societas, quatuor tantum erant, nunc ad 120 excreverunt » (ARSI, Polonia, 50, f. 49v). Iš archyvo nuoraš padar prof. Z. Ivinskis.

nuoš , d l to pagaus jus pašaukimams XVII amž. pradžioje buvo kurta daug nauj vienuolyn .

d. *Bernardin seminarija Vilniuje*. – Paruošus filosofijos, teologijos ir kanon teis s lektorius jau buvo pribrend s laikas, vykdamant Tridento susirinkimo nuostatus, steigti savo provincijos studijas. Tai buvo padaryta 1591 m. Bydgoš iaus kapituloje. Ten buvo nutarta visose kustodijose steigti seminarijas ⁸⁰. Ta iau tada tebuvo steigtos tik teologijos studijos Krokuvoje, kur d st du lektoriai. Vilniuje teologijos studijos buvo steigtos 1605 m. Liublino kapitulos nutarimu, kur teologijai d styti, kaip ir Krokuvoje, buvo paskirti du lektoriai⁸¹. Ta pati kapitula steig net 9 filosofijos studijas Lenkijoje, bet n vienos ne steig Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštyst je. Matyt, ji galvojo, jog ten klierikams teologij paruošti pakako esam j zuit mokykl .

Šioje Vilniaus bernardin seminarijoje gal jo mokytis 20-30 klierik , nes viename Vilniaus vienuolyne 1591-1600 m. laikotarpiu, to vienuolyno profesij *Metrikos* duomenimis, žadus padar ⁴⁵ jaunuoliai⁸², o XVII amž. pradžioje stojan i bernardinus skai ius vis augo. Nors apie kituose vienuolynuose padariusius žadus klierikus neturime žini , bet su pagrindu reikia manyti, kad bent Kauno ir Tikocino vienuolynai taip pat ruoš kandidatus vienuolius, nes kitaip neb t išaiškinamas toks greitas XVII amž. pradžioje Lietuvos teritorijoje bernardin padid jimas ir daugelio vienuolyn sik rimas.

Kiek laiko šioje seminarijoje t s si mokslas ir koki dalyk joje buvo mokoma, žini neturime. Žinome tik tiek, kad buvo vadovaujamasi ordino magistr , ypatingai šv. Bonavent ros ir Jono Duns Skoto mokslu, aiškinant juos scholastiniu metodu. Gabesnieji studentai, ypa kandidatai lektorius, baigdami studijas, pasirinkto lektoriaus vadovujami parašydavo disertacijas ir viešai, kartais net provincijos kapitulose, disputuodavo. Tokios disertacijos, anuomet atspausdintos, yra iki m s laik išsilikusios vairiose bibliotekose ⁸³.

⁸⁰ Arch. Bernard. : *Annales..* I t., ad an. 1592, f. 314 ; ad an. 1596, f. 317.

⁸¹ «In hoc capitulo Lublinensi (...) celebrato anuo domini 1605 (...) studium theologicum Cracoviae continuandum institutum st, Posnaniae vero et Vilnae institut sunt et ubi ue duo leetores dati» (Joannes de Komorowo, *Memoriale, Continuatio II*, 405 psl.

⁸² Arch. Bernard.: *Metrica Fratrum Minorum (Conventus Vilnenis)* f. 2-8. Iš tikro, prasideda 1591, nes tais metais profesij padar 1, 1592 - 7, 1593 - 4, 1594 - 6, 1595 - 6, 1596 - 4, 1597 - 8, 1598 - 4, 1599 - 4, 1600 - 1.

⁸³ V. Gidži nas, *Scotism and Scotists in Lithuania*, žr. *Acta Congressus*

e. *Mokytieji bernardinai ir jų darbai*. — Rašydami apie mokytas ar kitaip pasižymėjusius Lietuvos vienuolyn bernardinus, mes atsistojame prieš labai painią problemą, nes jie (1468-1530 ir vėliau 1576-1729) priklausė bendrai Lenkijos-Lietuvos provincijai. Tokiai padaliai esant, lenkai vairioms pareigoms būdavo skiriami Lietuvos vienuolynuose, o lietuviai siunčiami Lenkijon. Nėgiant, net iš pačių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos kilusieji bernardinai buvo vairi tautybių: lietuviai, rusai, lenkai ir vokiečiai. Kaip juos beatskirti? Manau, kad nėra kito kelio, kaip tik kalbėti apie visus tuos bernardinus, kurie buvo kilę iš Lietuvos valdomos teritorijos ar, gyvendami Lietuvos vienuolynuose, pagarsėjo moksle.

Vienas iš pirmųjų daugiau prasilavinusių bernardinų buvo jauminas Melchizedechas, Vilniaus vysk. Motiejaus Trakiškio (1422-1453) notaras, Italijoje šv. Jono iš Kapistrano observantus priimtas. Jis iš Italijos per Austriją, Vengriją ir Bohemiją, iki Krokuvos lydėdamas šv. Joną iš Kapistrano, aprašė jo kelionę ir kelionėje atliktus darbus. Paskui šis savo aprašymą pasiuntė vysk. Motiejui Trakiškiui, kurio Vartoje paliktu juodašaliu pasinaudojo Jonas Komorovskis, rašydamas Mažesnių Brolių observantų kroniką⁸⁴.

Po jo pažymintini keli pirmieji, iš Lenkijos atvykę, mokyti Vilniaus vienuolyno bernardinai. Pirmiausia Andrius Reys, kurį šv. Jonas iš Kapistrano, dar Silezijoje būdamas, priėmė į ordiną, buvo giliai išsilavinęs vyras. Jis su būriu kitų bernardinų 1468 m. Varšuvos kapitula pasiuntė Lietuvą rinktini Vilniaus ir Kauno vienuolynkuru. Prieš stodamas ordiną, jis buvo Krokuvos kanauninkas⁸⁵. Pirmasis Lietuvos bernardinų komisarijus Angelas iš Ostrovo, buvęs provincijos vikarijus, 1479 m. Lietuvon pasiųstas, buvo sigijęs menų bakalaurato laipsnį (*baccalaureus artium*)⁸⁶. Jo draugas Marijonas iš Iezioroko, irgi buvęs vikarijus, baigęs savo pareigas 1487 m. atvyko

Scotistici Internationalis Oxonii et Edimburgi 11-17 sept. 1966 celebrati,

IV t., Roma 1968, 239-247 psl.

⁸⁴ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 240 ir sek. psl.; L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1462, XIII t., 7 nr., 280 psl.; Sadok Baroz, *Pominių Zakonu Bernardynów w Polsce*, Lvovas 1874, 249 ir sek. psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, II t., 5, 90, 120, 152, 279 psl.; II t. 262, 266 psl.

⁸⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 203, 260 ir sek. psl.; Gidziņas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 52, 65 psl.

⁸⁶ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 8, 191, 203, 211, 23 psl.; Sadok Baroz, *Pominių*, 25 psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 20, 28, 58, 64, 78, 170 psl.

Vilni, buvo Krokuvos universiteto bakalauras⁸⁷. Abu jie mir Vilniuje ir yra palaidoti Vilniaus bernardin kapuose⁸⁸. Stanislovas, vadinamas Lenku (Polonus), Vilniuje gyvendamas (1480-1483), paraš, greičiausiai lotyniškai, Šv. Stanislovo kankinio gyvenim. Jis buvo sigij s magistro laipsn⁸⁹. Mykolas Bala, pirmasis iš vikarij 1483 m. vizitav s Lietuvos bernardin vienuolynus, vadinamas mokytu vyru (*homo litteratus*)⁹⁰. Mikalojus iš Skolniko, 1481 m. sigij s bakalaurato laipsn, buvo Vilniaus pamokslininku, kurio pamoksl santrauk yra padar s Kalikstas⁹¹.

Gi XVI amž. pradžioje (1512-1515) Vilniaus gvardijonu buvo ir to vienuolyno bažny ios ir kit pastat statyba r pinosi Jonas Komorovskis, save vadins Joannes de Comorowo. Jis buvo gerai išsilavin s, nors atrodo, kad akademinio laipsnio netur jo. Jis ne tik keliose vietose buvo gvardijonu ir paskui kelis terminus provincijolu, bet ir, generolo pavedimu, 1530 m. Vilniuje, sušauk s kapitul, kanoniškai k r Lietuvos provincij⁹². Jis aktyviai dalyvavo keliose generalin se kapitulose ir paraš *Sermones de Regula S. Francisci* — Pamokslus apie šv. Pranciškaus regul⁹³ ir m s dažnai naudojam Mažesni j Broli observant kronik, suglaustos⁹⁴ ir pla ios redakcijos⁹⁵. Ši kronika yra pagrindinis Lietuvos ir Lenkijos XV ir XVI amž. bernardin istorijos šaltinis.

f. *Jono Duns Skoto mokslo puosel tojai*. — Visi Lietuvos pranciškoniai : konventualai ir observantai-bernardinai, daugiau ar mažiau buvo susipažin su savo garsiojo subtilaus daktaro, Jono Duns Skoto mokslu. Taciau giliau j pažino tik tie laimingieji, kurie buvo studijav Paryžiaus ar kitose generalin se studijose.

⁸⁷ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 259 psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 22 psl.

⁸⁸ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 241 psl.

⁸⁹ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 77, 170, ir sek. psl.

⁹⁰ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 211, 243 psl.

⁹¹ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 146 psl.

⁹² Gidzi nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 68, 96 psl.

⁹³ K. Kantak teigimu šios knygos rankraštis yra *Uniwersitetu warszawskiego wzgl dnie Biblioteki Narodowej* LQI, 293.

⁹⁴ Johannes de Komorowo, *Tractatus cronice Fratrum Minorum Observantie, herausgegeben von Heinrich Zeissberger, in Archiv für österreichische Geschichte*, XLIX t, Viena 1872, 299-425 psl.

⁹⁵ *Memoriale Fratrum Minorum a Fr. Ioanne de Komorowo compilatum, ed. X. Liske i A. Lorkiewicz, žr. Monumenta Poloniae Historica*, V t., Lvovas 1888, perspausdinta Varšuva 1961, 1-362 psl.

Pragos ir Krokuvos akademijos, vėliau universitetais pavadintos, kur studijavo mokslo pranciškoniai, Jono Duns Skoto katedr iki 1485 m. dar neturėjo.

Tik, kai 1485 m. Mykolas Paryžietis, Paryžiaus magistras, Krokuvoje prieš 30 magistrų apgynė tris Jono Duns Skoto tezes, tai jam buvo leista Krokuvos akademijoje dėstyti Skoto doktriną, kuri per daugelį metų, 1520 m. mirdamas, paliko nemažą savo išauklėtą skotistų. Jo praskintu keliu jo ir Jonas iš Stobnicos, kuris parašė daug skotistiškų studijų ir išleido Mykolo Paryžiečio paliktus veikalus. pranciškono magistro mokslą besigilindamas, pats susižavėjo šv. Pranciškaus dvasia ir 1514 m. stojo bernardinus, tuo pakeldamas jį prestižą ir atkreipdamas dėmesį subtilų ordino brolių mokslą. Mykolo Paryžiečio ir Jono iš Stobnicos vėsta Krokuvos universitete Jono Duns Skoto doktrina buvo dėstoma iki XVIII amž. ⁹⁶. Jono Duns Skoto mokslas buvo mokomas taip pat ir Vilniaus bei Zamosiaus akademijose, kaip tai matyti iš atspausdintų bernardinų studentų disertacijų ⁹⁷.

Skoto mokslu pačius bernardinus sudomino ne tik minėti magistras, jį paskaitos ir parašyti veikalai, bet ir generolo Pranciškaus Lichetti atsilankymo metu (1520) jo pasveikinti atvykusio konventualų provincijolo palydovo panegirika generolui už jo parašytas skotistiškas studijas ^{98 99}. Gaila, kad šis susižavėjimas gilesnis pasiekė neturėjo, dėl viršmint šiuo metu intelektualinio bernardinų nuosmukio.

Šiame laikotarpyje tarsi žinomas tik vienas bernardinus, kuris susidomėjo Jono Duns Skoto mokslu. Jis gavo net generolo leidimą, jau senyvo amžiaus, nuvyko Paryžį studijuoti. Jam atvykus Paryžiaus tarsi stebėjosi, kad senas mažo išsilavinimo vyras pradeda studijuoti Skoto mokslą. Kiek jis pažengęs Duns Skoto moksle liko nežinoma, bet atrodo, kad Paryžiuje jis išbuvo trejus mokslo metus (1538-1541). Paskui nuvyko Parmos generalinį kapitulą Italijoje, kur gavo leidimą, aplankyti Jeruzalę ir 1543 m. sugrąžė provinciją. Kadangi lenkai jo nematė, tai jis perėjo Lietuvos bernardinų provinciją ⁹⁹, kur jis, turbūt, buvo paskirtas kurio nors vienuolyno lektoriumi.

Studijų atnaujinimo metu, XVI amž. gale, bernardinus Jono

⁹⁶ J. K. dziór, *De schola scotistica in Polonia*, žr. *Collectanea Franciscana Slavica*, Acta Primi Congressus, I t., Sebenici 1937, 81-116 psl.

⁹⁷ V. Gidžiūnas, *Skotizmas ir skotistai Lietuvoje*, žr. *Aidai* 1966 m. 2 nr., 75-83 psl.

⁹⁸ *Relatio de Licheto*, 23 nr., 506 psl.

⁹⁹ Joannes de Komorowo, *Memoriale, Continuatio* I, 368 ir sek. psl.

Duns Skoto mokslu iš naujo sudomino generolo Pranciškaus Gonzagos 1584 m. atsi stas labai mokytas komisarijus Hanibalas Rosselli. Jis ne tik d st Krokuvos universitete, bet ir vienuolyne kasdien skait po tris paskaitas, aiškindamas antr j Skoto Sentencij knyg ¹⁰⁰. Jis taip pat yra palik s ir savo parašyt skotistišk studij . Atrodo, kad jis dav užuomazg ir Krokuvos bernardin generalin ms studijoms, kur buvo paruošti ir kai kurie Lietuvos bernardin skotistai. ia reikia pasteb ti, kad generalin s studijos Mažesni j Broli ordine buvo aukštosios studijos, ir jas baigusiems suteik lektorato teis .

Apie Lietuvos skotistus pla iau esu raš s Aiduose ¹⁰¹ ir skait s paskait Tarptautiniame Skotist Kongrese 1966 m. Oxforde, kur mok si ir mok pats Duns Skotas, kuri buvo atspausdinta to kongreso darbuose¹⁰², d l to ia pamin siu tik XVI amž. galo ir XVII amž. pradžios skotistus.

Pirmasis šio laikotarpio skotistas buvo Andrius Rochmanas, gim s Mohiliove, to meto Lietuvos Didžiosios Kuni-
gaikštyst s teritorijoje. Jis 1595 m. Vilniuje stojo ordin ir 1596 m. liepos 4 d. ten pat padar žadus¹⁰³. Paskui aukštesnes studijas baig Vilniaus j zuit akademijoje. Tada 1602 m. Radomo kapituloje gyn savo disertacij , kuri vadinosi: *Assertiones ex universa Joannis Duns Scoti Doctoris Subtilissimi Theologia desumptae*, kuri tais paiais metais buvo atspausdinta Vilniuje¹⁰⁴. Po šio disputo jis buvo paskirtas lektoriumi, Hanibalo Rosselli p diniu Krokuvos universitete ir generalin se bernardin studijose. Sakoma, kad jis septynis kartus perskait s Skoto veikalus. Pats paraš komentarus I ir IV Skoto *Sentencij* knygai. N. Golichovskio teigimu, jis Kristoforo Radvilo l šomis išleid s *Commentarium*

¹⁰⁰ Ten pat *Continuatio II*, 402 psl. ; Arch. Bernard. : *Annales...* I t., ad an. 1584, f. 304-306 ; L. Waddingus, *Annales Minorum* ad an. 1585, 65-72 nr., XXII, 25-28 psl.: Sadok Bar cz., *Pomi tnik*, 31 psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*; II t., 295 psl.

¹⁰¹ Žr. 97 išnaš .

¹⁰² Žr. 83 išnaš .

¹⁰³ Arch. Bernard. : *Metrica Fratrum Minorum*, ad an. 1596 f. 5, rašo : «Ego Fr. Andreas Rochmanius clericus hoe scripto manus propriae recognosco me fecisse sacram professionem in manibus Adm. V. P. de Lotowicz custodis Vilmensis, reg. obs. Min. Anno Domini 1596 die 4 Julii ».

¹⁰⁴ « Assertiones ex universa Joannis Duns Scoti Doctoris Subtilissimi Theologia desumptae et in Conventu Radomensi Ord. Min. de Obseru. tempore Sacri Capituli Provincialia ad disputandum propositae. A F. Andrea Rochmanio eiusdem instituti professore. Vilnae Apud Joannem Karcanum. In 4-to» (K dzior, *De schola scotistica*, 88 nr., 110 psl.).

ad IV sententiarum, kuris buvo atspausdintas Venecijoje 1598 m.¹⁰⁵. Gi *Commentarium ad primurn sententiarum*, jam mirus, spaudai paruoš jo mokinys Florijonas Kolcki; tai buvo išspausdinta Venecijoje 1627 m.¹⁰⁶. Prieš mirt, 1608 m. gegužs 25 d. Poznans kapitula j buvo išrinkusi provincijos definatoriumi, provincijolo patarju, o liepos 13 d. jis mir. Palaidotas Krokuvėje liepos 14 d.¹⁰⁷.

N. Golichovskis tvirtina, kad ir Kristoforas Scipio Campo, kil s iš Lietuvos kilming j, buv s teologas skotistas ¹⁰⁸. Iš tikro, jis 1597 m. gegužs 16 d. Vilniaus vienuolyne padar profesij ¹⁰⁹. Pradžioje grei iausiai studijavo Vilniaus akademijoje, o v liau Romoje, Salamankoje ir Alkaloje. Andriui Rochmanui mirus, 1608 m. buvo paskirtas Krokuvos lektoriumi ir išrinktas provincijos definatoriumi. Pagaliau 1611 m. išrinktas provincijolu, 1614 m. Vilniuje sušauk provincijos kapitul. Jam provinciolaujant prasipl t Lietuvos bernardin vienuolyn tinklas, nes buvo kurti Kretingos, Tytuv n ir Telši vienuolynai. Provincij padalinus, jis buvo išrinktas Lietuvos ir Mažosios Lenkijos provincijos provincijolu (1640-1645). Jis buvo labai takingas ir

¹⁰⁵ N. Golichowski, *Przed now epok, Materiały do Historii OO. Bernardynów*; Krokua 1899, 204 psl.

¹⁰⁶ « F. Joannis Duns Scoti Ord. Min. Doct. subtilissimi. Primus sententiarum. Ad optatam facilitatem redactus, et a subobscura Questionum et Articulorum permistione, in gratam diuisionem vindicatus, nec non Commentariis textus, Difficultatum, Dubitationumque enodationibus illustratus, Per. R. P. F. Andream Rochmanium Ord. : Min. de Obserua. Provinciae Poloniae deffinitorem ac Lectorem Gen(er)alem. Cracoviae ad S. Bernardinum Phil(osoph)iae et Theologiae Professore. Nunc vero per R. P. F. Florianum Kolcki eiusd. Ord. et Proui(nci)ae Deffinitorem recognitus et copioso rerum indice auctus, Typis iussu Superiorum mandatus. Anno Domini 1627 Venetiis apud Marcum Ginammi. In folio. K dzior, *De schola scotistica*, 35 nr., 103 psl.

¹⁰⁷ Joannes de Komorowo, *Memoriale, Continuatio II*, 406 psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 306 psl.

¹⁰⁸ N. Golichowski, *Przed nov epok, Materiały do Historii OO. Bernardynów*; Krokua 1899, 40 nr., 205 psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, II t., 67, 109, 307 psl.

¹⁰⁹ « Ego Christophorus Scipio Campo recognosco me fecisse professionem sanctam de observanda Regula et vita Fratrum Minorum de Observantia in manibus V. P. Jacobi Bogusz pro time Praesidentis loci Vilmensis. Anno Domini 1597 die 16 Mensis Majj ». Kita ranka prirašyta : « Hic Fr. A. D. 1611 in Capitulo Warssavien. electus es in min. Provinciale, qui dein. in resignatione sui officii Capitulum Vilnae, Matrem quae eum religioni genuit honorans, celebravit illud A. D. 1614 ». Parašt je dar tre ia ranka rašyta : « Mortuus est Grodnae an. D. 1649 die 2 Novembris ». (Arch. Bernard. : *Metrica Fratrum Minorum* ad an. 1597, f. 6r).

tur jo daug savo plan r m j . Mir Gardine 1649 m. lapkri io 2 d. ¹¹⁰. N ra žinoma, kad b t palik s parašyt skotistišk veikal . J neparaš , gal b t, d l to, kad perdaug greitai po studij tur jo atsid ti administracin ms pareigoms.

Kitas aukštos kilm s skotistas buvo Andrius Gro - skis, kuris baig s j zuit kolegij ^{110 111}, 1586 m. stojo bernardinus ir 1587 m. birželio 5 d. Vilniuje padar profesij ¹¹². Paskui studijavo Vilniaus akademijoje ir 1602 m. j baigdamas paraš , apgyn ir atspausdino disertacij , pavadinant : *Theoremata ex omnibus partibus philosophiae*¹¹³. Provincijos vadovyb s 1608 m. buvo paskirtas Vilniaus vienuolyno studij lektoriumi. Paskui buvo Kauno konvento gvardijonu ir v liau Vilniaus pamokslininku¹¹⁴.

XVII amž. buvo ir daugiau skotist , kurie vienokiu ar kitokiu b du buvo susiriš su Lietuvos bernardinais, bet jie jau yra per toli už m s temos laiko rib . Jie yra aprašyti virš min tose mano studijose.

Apie Lietuvos bernardin dom jim si Jono Duns Skoto mokslu, kalba ir tuo klausimu j sigyτος knygos, kurios po 1863 m. sukilimo uždarius vienuolynus buvo patalpintos vairiose Vilniaus bibliotekose ir dabar yra Vilniaus Kapsuko vardo universiteto bibliotekoje, j net 32 yra atspausdintos XVI amž. J s raš man pavyko gauti iš tos bibliotekos katalogo.

g. *Bibliotekos ir archyvai.* — Bernardinai nuo pat savo siki rimo labai vertino knygas, steng si j sigyti ir jas perskaityti Kiekviename vienuolyne jie tur jo specialius kambarius knygoms laikyti ir saugoti, kuriuos vadino *librarianomis*. Antai Gotardas iš

¹¹⁰ Kant ak, *Bernardyni Polscy*; II t., 67, 118-126 psl.

¹¹¹ Ten pat, 235 psl.

¹¹² «Ego Andreas Gr cki elericus recognosco me feeisse professionem sacram de observantia regulari Fratrum Minoram in manibus Rndi. Patris Jacobi Bogusz pro tunc Presidentis loci Vilmensis. Anno Dni. 1697 die 5 Mensis Junii » (Arch. Bernard.: *Metrica Fratrum Minorum* ad an. 1697, f. 6v).

¹¹³ « Theoremata philosophica ex omnibus philosophiae partibus, quae in alma Academia Vilmensi propugnabit F..., Ordinis F. Minorum S. Francisci de Observantia, praeside R. P. Andrea Novatio e Societate Jesu, artium ac Philosophiae magistro et professore ordinario. Disputabuntur in gymnasio universitatis Vilmensis, mense Julio, die... Horis... Vilnae in officina typographica Societatis Jesu. Anno instauratae salutis 1602. In 4-to » (K dzior, *De schola scotistica*, 69 nr., 107 psl.).

¹¹⁴ V. Gidži nas, *Skotizmas ir skotistai Lietuvoje*, žr. *Aidai*, 1966 m. 2 nr., 80 psl.; V. Gidži nas, *Scotism and scotists in Lithuania*, žr. *Acta Congressus Scotistici Internationalis Oxonii et Edimburgi 11-17 sept. 1966 celebrati, IV t.*, Roma 1968, 194 psl.

Siemencino, busimasis Lietuvos provincijolas, b damas Kolo vienuolyno gvardijonu, tais toki librarij¹¹⁵. Vilniuje sugriuvus pirmiesiems vienuolyno pastatams, juos atstatant XVI maž. pradžioje, toki librarij pastat vietos gvardijomis Jonas Komorovskis¹¹⁶.

Kiekvien nauj vienuolyn dažniausiai patys fundatoriai apr pindavo kultui ir pamokslams reikalingomis knygomis: Šv. Raštu, mišiolais, ritualais, brevijoriais ir švent j t v raštais. V liau patys viršininkai stengdavosi savo bibliotekas apr pinti teologin mis knygomis, scholastik komentarais, šv. Bonavent ros ir kit ordino magistr veikalais, šv. Pranciškaus biografija bei ordino kronikomis, kaip *De conformitate vitae B. Francisci* ir *Chronica XXIV generalium* ir kitomis^{115 116 117} Bibliotekos b davo praturtinamos mirusi j vienuoli knygomis¹¹⁸ ir geradari dovanomis.

Vilniaus bernardin vienuolyn pirmomis reikalingomis knygomis, grei iausiai, apr pino karalius Kazimieras, nes jo kurtame vienuolyne, kuris apie 1500 m. sugriuvo, jau buvo librarija¹¹⁹. Ši biblioteka dar padid jo, kai Rafaelis Lgota, pereidamas naujai kurt Lietuvos bernardin provincij , atsigabeno 300 knyg¹²⁰. Bernardin bibliotekai knygomis pirkti net Vilniaus katedros kapitula 1585 m. geguž s 14 d. paskyr dvi kapas lietuvišk graši¹²¹. Ilgainiui ši biblioteka taip išaugo, kad kronistas Tomas Dygon apie 1656 m. gal jo rašyti, jog Vilniaus vienuolynas turi turting bibliotek¹²². Kai po 1863 m. sukilimo biblioteka buvo atimta, tai ji tur jo 4.142 knygas¹²³. Tuo pa iu metu joje buvo apie 200 veikal rankraš i . Tada knygos ir rankraš iai buvo išblaškyti po vairias miesto bibliotekas, d l to daugumas t knyg ir rankraš i yra išsilik tose bibliotekose¹²⁴.

¹¹⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 244 psl.

¹¹⁶ « Ex eodem capitulo (Łowicz 1511) missus est frater Joannes de Comorowo pro guardiano in Vylnam, ubi omnia aedificia et librariam, quae coruerant reconstruxit» (Ten pat, 304 psl.).

¹¹⁷ Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I t., 139, 151, 307-313 psl.

¹¹⁸ Kant ak, *ycie Bernardynów*, 349 ir sek. psl.

¹¹⁹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 200, 304 psl.

¹²⁰ Ten pat, 348 psl.

¹²¹ J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowy czyli Katedra Wile ska*, III t.,

Vilnius 1916, 64 psl.

¹²² Arch. Bernard.: *Chronologia...* f. lv. apie bibliotek raso: « Insuper habet Bibliothecam variorum Auctorum et librorum locupletissimam ».

¹²³ J. Kur czewski, *Biskupstwo Wile skie*, Vilnius 1912, 323 psl.

¹²⁴ K. Kant ak, *Najwa niejsze r kopisy franciszka skie bibliotek Wile s- kich*, žr. *Ateneum Wile skie*, V t., (1928), 14 nr., 175-184 psl.

Šalia bibliotekos buvo dar vienuolyno ir provincijos archyvas, kur buvo laikomi oficialios fundacijų diplomai, geradarių užrašai, legatams vadinami, dokumentai, vienuolyno diskretiniai ir provincijos kapitulai bei definitoriai posėdžių protokolai, *Acta* vadinami, provincijolai gaunamieji ir siuniamieji raštai ir aplinkraščiai, profesijų metrikos, kronikos ir dienorašiai. Jų smulkios aprašymų randame 1761 m. sudarytame inventoriuje arba kataloge¹²⁵, išsilikusiam Krokuvos bernardinų archyve. Šiame archyve yra išlikusi didelė Lietuvos bernardinų šv. Kazimiero provincijos archyvo dalis¹²⁶, kurios bent svarbiausius dalykus man pavyko sigyti mikrofilmuose. Kita dalis yra patekusi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne arba LTSR Centrinio Valstybinio Istorinio Archyvo.

Bibliotekas ir archyvus turėjo ir kiti Lietuvos bernardinų vienuolynai. Apie Kauno vienuolyno biblioteką patiriame iš seno, apie 1500 m., knygoje rašyto rašo. Ta knyga vadinasi *Sermones Aestivales S. Vincentu Fererii*, išleista Nūrnberge 1492 m. rašoje yra toks: *Pro cella praedicatoris Lithvanici in loco Coffnensi*. Šis rašas ne tik pasako, kad knyga priklauso Kauno vienuolyno bibliotekai (mat, pranciškonų vienuolynai nuo šv. Pranciškaus laikų buvo vadinami *locus* - vieta), bet dar pažymi, kad ji buvo skirta lietuvių pamokslininko naudojimui. Dabar ši knyga yra Vilniaus universiteto bibliotekoje¹²⁷. Pradžioje Kauno biblioteka buvo nedidelė, bet vėliau joje buvo nemaža knygų, nes kronistas Tomas Dygon (1656) rašo, kad Kauno konvento bibliotekoje yra pakankamai pamokslininkams reikalingų knygų ir vairių autorių šv. Rašto aiškinimų¹²⁸. Prie bibliotekos buvo ir archyvas, kaip tai sužinome iš to vienuolyno dokumentų nuorašų rinkinio, kuris ir pavadintas *Archivum loci Caunensis ad S. Georgium Ordinis S. Francisci de Observantia post susceptionem Anno Domini 1471*¹²⁹.

Ši biblioteka kartu su archyvu, vėliau dar praturtinta, po

¹²⁵ Arch. Bernard.: *Congeries*.. f. 50-80 ir 101-104; žr. taip pat Kantak, *Bernardyni Polscy*; I t., 290 psl.; II t., 326 psi.

¹²⁶ H. E. Wyczawski, *Katalog Archiwum Provincji OO. Bernardynów w Krakowie*, cz. I dokumentary, Liublinas 1961; cz. II r. kopijos, Liublinas 1962, žr. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, III t. ir V t.

¹²⁷ Kantak, *Najwa niejsze r. kopisy*; 175 ir sek. psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*; I t., 199 psi.

¹²⁸ « Bibliothecam variorum auctorum in expositionis Sacrae Scripturae, praesertim vero in sermonibus et contionibus habet sufficientem» (Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Caunensis*; f. 49).

¹²⁹ Dabar šis rankraštis yra Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto Mokslinio bibliotekoje. Rankraščių skyrius sign. A - 316.

vienuolyno uždarymo, su vienuolynu ir bažnyčia buvo atiduota Žemaičių vyskupijos kunigų seminarijai, kuri, Muravjovo sakymu, po 1863 m. sukilimo iš Varnių buvo atkelta¹³⁰ ir sudarė šios seminarijos bibliotekai stiprų pagrindą. Jos likimas po Sovietų okupacijos nežinomas.

Tikocino bibliotekai pagrindą davė pats vienuolyno fundatorius Martynas Goštautas. Jis bernardinus aprūpino mišiolais, chorui ir pamokslininkams reikalingomis knygomis¹³¹. Vėliau jau viršinininkų rėpėse buvo sukaupta didesnė biblioteka, apie kurią minėtasis kronistas Tomas Dygon rašo, kad ji buvo to vienuolyno bernardinams pakankama¹³².

Taip pat galima pasakyti ir apie biblioteką Polocko vienuolyno, kur kurdamas Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis, tikriausiai aprūpino reikalingomis knygomis¹³³. Apie kitus vienuolynų bibliotekas, kurie kūrėsi pačiame XVI amž. gale, žinoti neturime, nors žinome, kad vėliau jie visi turėjo savo bibliotekas.

Iš to, kas čia pasakyta, galime daryti išvadą, kad Lietuvos bernardinai XV ir XVI amž. visuose vienuolynuose turėjo savo reikalams pakankamas bibliotekas, o centriniame Vilniaus vienuolyne, kuriame buvo provincijolo rezidencija, novicijatas ir seminarija, buvo net gana turtinga biblioteka ir vertingas archyvas.

¹³⁰ M. Valančius, *Pastabos pačiam sau*, Klaipėda 1929, 110 ir sek. psl.

¹³¹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 224 psl.

¹³² «In isto conventu semper Patres et Fratres habitabant plusquam viginti: unus Praedicator, aliquando etiam ex Capitulo Lector Theologiae Moralis: habet Seminarium et Bibliothecam sufficientem» (Arch. Bernard.: *Ghonorologia ... Conventus Ticocinensis*; f. 61).

¹³³ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 351 psl.

II. BERNARDIN VEIKLA LIETUVOJE

Vidin XV ir XVI amž. Lietuvos bernardin gyvenim apžvelgus, su j tvarkan iais nuostatais, aukl jimu ir mokslu susipažinus, reikia pažvelgti ir j išorin veikim arba apaštalavim lietuvi tarpe, pastangas gr žinti Katalik Bažny ios vienyb n Lietuvos Didžiosios Kunigaikštyst s sta iatikius ir kov su protestantizmo antpl džiu.

1. Tik jimo platinimas Lietuvoje

Tuo metu, kai bernardinai sik r Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštyst je, lietuviai jau prieš kelis dešimtme ius buvo pri m krikšt . Lietuvoje jau buvo dvi vyskupijos su keliomis dešimtimis parapij , pranciškonai konventualai tur jo 7 vienuolynus, atgailos kanauninkai 2, o augustinijonai ir benediktinai po 1¹. Ta iau tokiai pla iai teritorijai buvo permaža kunig , d l to Lietuvoje dar buvo daug pagoni . Vos atvyk Lietuv , bernardinai prad jo apaštalauti malda, pavyzdžiu ir žodžiu. Jie sak pamokslus, klaus išpažini , vadovavo sieloms dvasios kelyje, ugd dievišk j kult , k l švent j garbinim , laik pamaldas, ruoš procesijas, k r ir giedojo giesmes, steig brolijas ir, dirbdami sielovados darb tarp lietuvi , meld si ir pamokslus sak lietuviškai².

¹ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 45 ir sek. psl.; V. Gidži nas, *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX amž.*, žr. *L.K.M. Akademijos Metraštis*, V t., Roma 1970, 363 ir sek. psl.; V. Gidži nas, *Augustinijonai Lietuvoje*, žr. *L.K.M. Akademijos Metraštis*, IV t., Roma 1968, 305-320 psl.

² Apie j darbus senoje kronikoje taip rašoma : « Hi praedicti fratres a quo ad oras Lituaniae missi erant quatenus ibi nomine Jesu Christi Crucifixi, hominibus illis, a veri Dei cultu alienis, id est gentilibus, Evangelium praedicarent et manifestarent, neophitos in fide Christi confortarent ac roborarent, confessiones sacramentales exciperent, cultum divinum variis modis promoverent, unquam intermiserunt moram. Sed ut vigilantissimi in vinea Domini operarii: secundum quod Regula et Testamentum S. Francisci docet, laborabant fideliter et devote, proprio quoque manuum suarum opere multoque sudore ac labore, nam plurimi eorum erant artifices absolutissimi, coctores laterarum ac tegularum, cementarii, muratores, lignarum oaesores, tabularii, fabriferaarii, et id genus alii » (Arch. Bernard. : *Topographia... Descriptio loci Vilnensis*, f. 100).

a. Apaštalavimo priemonės. — Apaštalavimui, kaip ir kiekvienam darbuviui, yra reikalingos priemonės. Pirmoji gi reikalingiausia apaštalavimui priemonė yra kalba, kurios, kaip galima spėti, nedaugelis pirmąjį iš Lenkijos atvykęs bernardinai buvo pramokę. Pradžioje, kol pramoko kalbos, jie žmones galėjo paveikti savo gražiu pavyzdžiu ir savo išorine išvaizda ir laikysena. Kaip pirmąjį išorine išvaizda ir laikysena žavėjo Austrijos ir Lenkijos žmonės, vaizdžiai aprašo Jonas Komorovskis savo kronikoje³. Jis pavyzdžio paveiktas, karalius Kazimieras kurdino juos Vilniuje⁴. Žavėjo jais ir Lietuvos didikai. Martynas Goštautas, Tikocino vienuolyno fundatorius, taip buvo juos pamildavęs, kad visur šalia savęs norėjo turėti⁵. Kristoforas Radvilas, kurdindamas juos savo Nesvyžiuje, vadina juos švento instituto taisyklėmis⁶. Jei jie tokią darbą darė didikams, tai dar didesnę turėjo daryti paprastiesiems žmonėms.

Šiandien ir tai, kad, kai iš Lenkijos Lietuvon veržėsi patys blogiausi pasauliniai kunigai, tai bernardinai, kaip jau matome, iria kurdamiesi atsiuntę pačius pavyzdingiausius, mokytojus, buvusius jau provincijalais ar gvardijonais, garsius pamokslininkus ir uolius nuodėmėklausius, kurie jau savo pavyzdžiu ir uolumu bažnyčias patraukė žmones. Jie matė Dievui atsidavusi vienuoli neturtą, skautumą ir paklusnumą, stebėjo paprastą, ilgą, virve sujuostą drabužį, regėjo jį veiduose nuoširdžiai serafiško džiaugsmo, subrandintą tikėjimo, maldos ir nuoširdumo. Šis paprastumas žavėjo ir traukė visus, nes jie nuoširdžiai visiems norėjo padėti, todėl visi juos pamilo.

Gražiai giedamos ar paslaptinai aukštu balsu kalbamos *Liturginės Valandos* - *Liturgia Horarum*, vairiomis valandomis išdėstytos, mišios nuo ankstyvo ryto iki vidurdienio laikomos ir kitos bernardinų pamaldos kažkaip nepaprastai nuteikdavo ir patraukdavo žmones. Pradžioje žmonės iš smalsumo, o vėliau jau iš pamaldumo jas rinkdavosi. Jie bernardinų bažnyčias taip pamildavo, kad mirėjų rasyje ar šventoriuose norėjo pasilaidoti, tarsė trokšdami iki prisiklaimo dienos klausytis bernardinų choro giesmių ir maldų. Apie tai mums kalba Vilniaus ir Kauno bernar-

³ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 165, 176 psl.

⁴ Ten pat, 200 psl.

⁵ « Hic Gastoldus in tantum fratres diligebat, quod absque eis vix esse poterat, unde, dum capitaneus a serenissimo rege Cazimiro in Kyow constitueretur, continue fratres de Vylna circa eundem morabantur, quibus in omnibus necessariis eorum magnificē providebat » (Ten pat, 224 ir sek. psl.).

⁶ Arch. Bernard. : *Annales...* III t., ad an. 1626, f. 3.

din iki m s dien išsilik nirusiems paminklai ir šalia vienuolyn buvusieji kapai⁷.

Pa ios bažny ios savo vardais ir paveikslais jas lankantiems primindavo tik jimo tiesas: žmonijos suk rimo, nupuolimo ir atpirkimo istorij bei Dievo Motinos ir švent j dorybes. T pat primin ir bažny i vardai. Vilniuje mažosios bažny ios vardas primin šv. On , šv . Mergel s Marijos Motin , o didžiosios šv. Prancišk , didel Kristaus kan ios myl toj , ir šv. Bernardin , J zaus vardo garbinimo platintoj . Kauno bažny ios titulas primin lietuviams labai miel šv. Jurg , pirm j krikš ionyb s amži krikš ioni riter . Tikocino - 12 apaštal , Gardino - žmonijos atpirkimo ženkl - šv. Kryži , B dos - dangun paimt j Dievo S - naus Motin ir Nesvyžiaus - šv. Kotryn . Šiose bažny iose buvo ir j glob j bei kit švent j statulos ir paveikslai, kurie juos stebintiems apie šiuos šventuosius kalb jo be žodži . Pati Vilniaus ir Kauno bažny i gotika vert žmones kelti savo akis dang ⁸. Tikocino vienuolyno vidus, papuoštas gražiomis švent j freskomis taip pat dar gil sp d vienuolyn lankantiems ⁹. B doje Dievo Motin kil s pamaldumas išpraš gausi maloni ir padar ši viet visoje rytin je Lietuvoje garsia Marijos šventove ¹⁰. Visi šie dalykai lietuviams be žodži kalb jo apie Diev ir krikš ioni religij .

Viena iš apaštalavimo priemoni buvo ir atlidai, kuriuos prieš liuteranizmo sigal jim labai vertino žmon s. Bernardin bažny ios, ypa Vilniaus ir Kauno, buvo gausiais atlidais, popieži , nuncij ir vyskup apdovanotos. Jas lankantieji, vykđ sakytas s lygas, gaudavo dalinius ar visuotinius atlidus. Tie atlidai popieži b davo suteikiami kartais viso ordino, kartais provincij , o kartais paskir vienuolyn bažny ioms. Tokius atlidus tikintieji gal davo laim ti metin je bažny ios pašventinimo švent je ir kitomis progomis.

⁷ Arch. Bernard. : *Chronologia... Conventus Vilnensis*, f. 24 ir sek.; *Conventus Caunensis*, f. 55 ir sek.; *Conventus Ticocinensis*, f. 70 ir sek.

⁸ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minoram in Lituania*, 53-85 psl.; V. Gidži nas, *Bernardinai*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, II t., Bostonas 1954, 427 ir sek. psl.; P. Reklaitis, *Die gotische St. Annenkirche in Vilnius*, žr. *Commentationes Balticae*, 2 (1955), 1-42 psl.; P. Reklaitis, *Šv. Jurgio bažny ia Kaune*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, X t., 132 ir sek. psl.; A. Grinevi t -Jankevi en , *Trys gotikos halin s bažny ios Lietuvoje*, žr. *Lietuvos TSB Architekt ros klausimai*, Kaunas 1960, 216-227 psl.

⁹ Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Ticocinensis*, f. 69.

¹⁰ Arch. Bernard.: *Chronologia... Praesidentia Budensis*, f. 168 ; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma 1968, 248, 267, 328, 392 psl.; J. Kur czewski, *Biskupstwo Wile skie*, Vilnius 1912, 215, 253 psl.

Daug prog atleidams laim ti lankantiems Vilniaus bernardin bažny i suteik pop. Leono X legatas Zacharijas Ferrer i, Gvardialfjeros (Italijoje) vyskupas, atvyk s Vilni rinkti medžiagos šv. Kazimiero beatifikacijos bylai. Jis 1521 m. vasario 3 d., bernardinams prašant, Vilniaus šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino bažny ios pašventinimo dien , tre i sekmadien po Velyk , šv. Bonavent ros švent je, šv. Onos švent je, švent j Juozapo ir Joakimo švent je visiems tikintiesiems, ši bažny i lankantiems ir j atnaujinti pade dantiems, suteik 10 met ir tiek pat quadragenu atlaidus¹¹. Tur b t, jo tuo pa iu metu buvo suteikti atlaidai ir šv. Onos bažny- i lankantiems, jos pašventinimo dien sekmadien prieš apaštal Simono ir Judo švent^{11 12}. Negana to, Vilniaus vysk. kard. Jurgis Radvilas suteik atlaidus bernardin bažny iai j lankantiems tre i Kal d ir Velyk dien¹³. Be to, jis tos pa ios bažny ios Viešpaties atsimainymo altoriui iš pop. Siksto V 1585 m. liepos 15 d. par pino privilegij , kad prie šio altoriaus už mirus laikant mišias, jo siela gaut visuotinus atlaidus¹⁴.

Atlaidais buvo apr pinta ir Kauno bernardin šv. Jurgio bažny- ia. Vilniaus vysk. Albertas Radvilas 1508 m. geguž s 15 d. sutei- k atlaidus tiems, kurie joje prie šv. Onos altoriaus išklausys mi- šias¹⁵, o jo giminaitis kard. Jurgis Radvilas 1583 m. gruodžio 24 d. Kauno bernardin šv. Onos koply ios pašventinimo švent leido šv sti, kaip ir Vilniuje, sekmadien prieš apaštal Simono ir Judo švent¹⁶, V lesniais laikais atlaidais buvo apdovanotos ir kitos Lietuvos bernardin bažny ios. Be to, dar lankantieji bernardin bažny ias gal jo pasinaudoti visomis Mažesni j Broli ordino bažny ioms ir koply ioms pop. Siksto IV bule *Aurea* 1479 m. suteiktomis privilegijomis ir atlaidais¹⁷.

Reikšminga apaštalavimo priemon buvo ir popieži Mažes- ni j Broli ordinui suteiktos privilegijos, kurios ne tik lengvino j apaštalavimo darb , bet ir gyn juos nuo pasaulinio klero užma- i . Popiežiai, matydami pranciškon darbo našum tiek tikin-

¹¹ Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Vilnensis* f. 9; Arch. Bern- ard. : *Vinea Christi Domini*, f. 6 ir sek. ; Arch. Bernard. : *Compendium... omnium documentorum conventus Vilnensis*, fasc. 45, f. 269.

¹² Arch. Bernard. : *Chronologia... Conventus Vilnensis*, f. 9.

¹³ Arch. Bernard. : *Compendium omnium documentorum conventus Vil- nensis*, fasc. 45, f. 269.

¹⁴ Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Caunensis*, f. 10.

¹⁵ Vilniaus Valstybin Biblioteka : *Archivum loci Vilnensis*, f. 83 ; CV, I t., 544, 640 psl.

¹⁶ Vilniaus Valstybin Biblioteka : *Archivum loci Caunensis*, f. 84.

¹⁷ BF, III t., 1197 nr., 603-607 psl.

i j , tiek netikin i j tarpe ir pasteb j j apaštalavimo trukdy-
m , suteikdavo jiems vairi lengvat arba privilegij ¹⁸, kuriomis
naudojosi ir Lietuvoje besidarbuoj bernardinai.

Pirmiausia jiems kuriantis Lietuvoje, buvo labai naudingos
pop. Siksto IV 1474 m. rugpi io 31 d. bule *Mare Magnum* suteiktos
privilegijos. Šios bul s galia visiems pranciškonams ir domi-
ninkonams buvo leidžiama, kur jie beb t , tinkamose vietose ant
portatilio altoriaus laikyti mišias. Taip pat jiems buvo leidžiama
laikyti mišias seserims pranciškon ms ir vienuolyn tarnams inter-
dikto metu. Taipogi leidžiama jiems savo bažnyiose atlikti visas
laidotuvi apeigas. Šios bul s galia pakartotinai jie išimami iš
vyskup jurisdikcijos ir atleidžiami nuo dešimtin s mokes i . Be
to, suteikia jiems teis klausyti išpažin i , teikti Šv . Sakrament
ir paskutin patepim , duoti išrišin nuo cenz r , leidžia skirti
savo vienuolyn lektorius ir pamokslininkus ir tinkamus klierikus
be kit egzamin leisti šventinti kunigais¹⁹.

Šios bul s nuoraš , popiežiaus vicekanclerio antspaudu patvir-
tint , iš Neapolio generalin s kapitulos gr ždamas (1475) Lenkij ,
parsigabeno Stanislovas iš Slapy; bul s turinys tuoj buvo pas-
kelbtas ²⁰, d l to apie popiežiaus suteiktas privilegijas greitai su-
žinojo ir Lietuvos bernardinai. Nauj privilegij dar buvo pasi-
r pinta 1481 ir 1487 m. Jos buvo suteiktos popieži Sikto IV ir
Inocento VIII savanoriškai misijas vykstantiems misininkams,
dav pla ias teises, kuriomis naudojosi Šv. Žem s ir Bosnios pran-
ciškonai. Jiems buvo leidžiama priimti Bažny ios prieglobstin
gr žtan ius netikin iuosius, atskalus ir klaidatikius, išrišant juos
iš vis nuod mi ir bažnytini bausmi . Šios privilegijos buvo
paskelbtos Krokuvos kapituloje 1487 m., o oficial s dokumentai
pad ti Vilniaus vienuolyno archyvan ir ten saugojami²¹.

¹⁸ « Postremum, quia Praedicatorum et Minorum Fratrum praedictorum ordinum professores pro fidei catholicae dilatatione et incremento et defensione continue indefesse laborant, et eorum exemplari vita, praedicationibus verbi Dei, audientia confessionum, sana doctrina, assidua sacramentorum litterarum instructione et devota divinorum officiorum celebratione, hereticorum extirpatione, aliisque piis operibus, prae ceteris ordinum Mendicantium professoribus fructus in Ecclesia Dei salutare copiosius attulerunt hactenus et continue afferre non cessant... propterea convenit, ut ipsi prae ceteris, ampliores favores et gratiarum praeogativas a praefata Sede recipiant et reportent» (BF, III t., 1197 nr., 606 psi.

¹⁹ BF, III t., 626 nr., 266-276 psi.

²⁰ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 214, 229 psi.

²¹ Ten pat, 230, 259 ir sek. psl. ; Arch. Bernard. : *Annales*.. I t., ad an. 1487, f. 108-110.

b. *Pamokslai ir pamokslininkai*. — Pranciškonai pamokslus sakyti žodžiu ar bent pavyzdžiu yra pareigoti pa ios apaštališkosios savo ordino prigimties. Šv. Pranciškus, kai tik suprato savo pašaukim , tuoj m sakyti pamokslus Asyžiuje. Sulauk s pirm j broli , juos irgi siunt skelbti Kristaus Evangelijos tikintiesiems ir netikintiesiems. Jo Pranc zijon, Vokietijon ir Vengrijon pasi stiems broliams, nemokantiems vietini kalb , pradžioje nesisek ²², o Afrikon, misijas tarp sarac n -mahometon nuvykusieji, už uol Kristaus mokslo skelbim susilauk kankini mirties ²³.

Š dvigub Mažesni j Broli Kristaus mokslo tikintiesiems ir netikintiesiems skelbim šv. Pranciškus išryškino IX ir XII savo regulos skyriuje. Tai buvo ne prasta anais laikais, kai Kristaus mokslas, ypa Balt kraštuose, buvo skelbiamas tik ginklu pavergtiems pagonims. Pranciškus gi su savo broliais Kristaus moksl kaip apaštalai v l prad jo skelbti su meile, nešdamas taik ir gr , vadovaudamasis š kiu : *Pax et Bonum!* Kardo ir meil s vaisiai tuoj pasirod , kai Rygos arkivyskupu tapo pranciškonas Fridrikas iš Pernsteino (1304-1340), kai jis, per savo brolius veikdamas, laim jo Vytenio (1296-1316) ir Gedimino (1316-1341) palankum ²⁴. Juk tai, ko Lietuvoje ne veik kalavijas, tai laim jo pasiaukojanti meil . Argi ne paradoksas, kad Vytenis ir Gediminas, b dami pagonys, siunt savo kariuomen nuo vienuolinio Livonijos ordino ginti arkivyskupo ir katalikiško Rygos miesto ? Su serafiška meile ištartas arkivyskupo pasi st pranciškon žodis laim jo pagoni valdov širdis. Iš tada Gedimino (1323) Vilniuje kurto vienuolyno šv. Pranciškaus s n s pamažu skleid Kristaus moksl , kol at jus laikui, j broliui Andriui, pirmajam Vilniaus vyskupui, vadovaujant, tur jo laim s pakrikštyti Lietuv ²⁵.

Ilgainiui gaus jant šv. Pranciškaus sek jams ir pa iam ordinui greitai augant, leidimas visiems sakyti pamokslus pasidar pavojingas. Atrodo, kad kai kada ir vyskupai broli sakomais pamokslais buvo nepatenkinti, d l to šv. Pranciškus 1223 m. reguloje sp ja, kad « Broliai negali sakyti kurio nors vyskupo diecezijoje pamoksl ,

²² *Chronica Fratris Iordani a Iano*, žr. *Analecta Franciscana*, I t., Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1885, 5-7 nr., 2 ir sek. psl.

²³ Ten pat, 7-8 nr., 3 psl.; Thomas de Celano, *Tractatus de miraculis B. Francisci*, žr. *Analecta Franciscana*, X t., Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1941, 272 psl. 4 išnaša.

²⁴ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania saec. XIII et XIV*, žr. AFH, 42 (1949), 22-35 psl.

²⁵ Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, I d., Roma 1950, 61-75 psl.

jei jis jiems uždraud . Ir joks brolis teneišdr sta žmon ms sakyti pamoksl , jei n ra šios Brolijos Generalinio Ministro išegzaminuo- tas ir pamokslininko pareigoms paskirtas » (IX skyrius). Šio šv. Pranciškaus sakymo pradžioje buvo griežtai laikomasi, bet ordi- nui vis labiau ple iantis, atsirado sunkum pa iam generolui egza- minuoti ir skirti pamokslininkus, d l to jau pop. Grigalius IX suteik provincijolams gali provincijos kapitulose skirti pamokslin- ninkus ²⁶. V liau, laikantis Bažny ios kanon , dar ordino konsti- tucijos tvark pamokslinink egzaminavim ir paskyrim .

Lietuvos bernardinus pradžioje pamoksl sakyme saist dar ir 1467 m. išleisti Bohemijos-Lenkijos provincijos statutai, kur buvo reikalaujama, kad, laikantis popieži ir ordino konstitucij , niekas kitas naujai negali skirti pamokslinink ir nuod mklausai , kaip tik provincijos vikarijus, pritariant definitoriaus, provincijos kapitulos metu ²⁷.

Dar pla iau apie pamokslinink skyrim , j savybes, tinkamum ir pamokslininko teisi at mim kalba 1488 m. statutai. Ten sako- ma, kad vikarijus ir definitoriai pamokslininkais skirt tik pa- kankamai žinan ius Šv. Rašt , s žiningus ir pavyzdingo gyvenimo kunigus. Nieko nevalia skirti pamokslininku, jei vienuolyne n ra išgyven s penkeri met , nors pasaulyje ir b t buv s mokytas, nes pirma pats turi išeiti nusizeminimo mokykl ir tik tada kitus mokyti. Pamokslininkams draudžiama skelbti netinkamus atlai- dus ir klausytojus papiktinan ius dalykus. Jei kas šiam potvarkiui sunkiai nusikalst , tai turi b ti pašalintas iš pamokslininko pa- reig . Jei koks klierikas išdr st sakyti pamokslus, tai tokio per trejus metus neprileisti prie aukštesni j šventim , nebent kapi- tulai kitaip atrodyt ²⁸.

Laikantis provincijos statut ilgainiui sigal jo paprotys, pa- mokslininkus skirti provincijos kapitulos metu. Tik generolas Pranciškus Lichetti (1520) leido provincijolui ir ne kapituloje, pritariant dviem ar trimis t vams, skirti pamokslininkus ir nuo- d mklausius ²⁹. Provincijoje taip pat sigal jo paprotys tame pa- iame vienuolyne pamokslininkus skirti tik vieneriems metams³⁰.

Šio papro io buvo laikomasi iki Tridento susirinkimo, kuris nutar , kad vienuoliai pamokslininkai ir nuod mklausiai turi b ti patvirtinti vietos vyskup , d l to po kapitulos provincijolas pra-

²⁶ H. Hol zapeel , *Manuale Historiae Ordinis*, 191 psl.

²⁷ Kant ak , *ycie Bernardynów*, 350 psl.; Joannes de Komor owo, *Memoriale*, 197 psl.

²⁸ Kant ak , *Capitula necnon constitutiones*, 41 ir sek. psi.

²⁹ *Relatio de Licheto*, 76 nr., 521 psi.; 81 nr., 522 psi.

³⁰ K. Kant ak , *Bernardyni Polscy*, I t., 12 psi.

šydavo vyskopus paskirtuosius patvirtinti³¹. Taip Vilniaus vyskard. Jurgis Radvilas, provincijolui Leonardui iš Siradijos prašant, 1586 m. kovo 28 d. leido bernardinams savo vyskupijoje sakyti pamokslus, nuo rezervuot atvej išrišti ir visus sakramentus teikti³². Tas pa ias teises jiems suteikdavo ir kiti Vilniaus vyskupai³³. Žemai i vyskupijoje XVI amž. bernardinai savo vienuolyn dar netur jo, d l to jei ten sakydavo pamokslus, kiekvienu atveju tur davo gauti vyskupo leidim . Ši Bažny ios drausm buvo reikalinga apsaugai nuo anuomet skleidžiam protestant klaid .

Pranciškon pamoksl charakteris, tikslas, pasiruošimas ir sakykmo b das yra nurodytas šv. Pranciškaus, kuris IX-me regulos skyriuje taip rašo: «Persp ju ir raginu tuos pa ius brolius, kad sakomame pamoksle j žodžiai b t gerai apsvarstyti ir padors, žmoni naudai ir pamokinimui. Trumpa kalba jie tegul skelbia jiems apie ydas ir dorybes, bausm ir garb ». Iš to paaišk ja, kad pranciškon pamokslai turi b ti paprasti, trumpi, praktiški paaiškinimai ir paraginimai. Juose išaiškinamos doryb s ir j nauda, ir skatinama j siekti, nes jos veda amžin j garb . Atidengiama nuod mi ir yd žala sielai, nes už jas laukia bausm , d l to raginama daryti atgail . Iš to išryšk ja pranciškon pamoksl temos ir j moralinis pob dis. J tikslas žmoni pataisymas ir dvasin nauda. Sakom pamoksl mintys iš anksto turi b ti rimtai apsvarstytos ir padoriais žodžiais išreikštos. Vadinasi, šv. Pranciškus reikalauja, kad pamokslininkai pamokslams rimtai pasiruošt .

Šis pranciškon pomoksl pab dis keit si, kai ordine atsirado daugiau kunig ir pasaulie iai broliai nustojo sakyti pamokslus. Tada pranciškonai pamokslininkai scholastin ano laiko pamoksl stili ved pranciškoniško pob džio paraginimus ir juos m sakyti liaudies kalba. Tai buvo revoliucija prieš ilgus ir sunkius lotyniškus pamokslus, d l to pranciškonai tur jo didel pasisekim . Pirmasis šio pob džio pamokslininkas buvo šv. Antanas iš Paduvos, o paskui didieji observant pamokslininkai: šv. Bernardinas ir šv. Jonas iš Kapistrano³⁴. Š pranciškonišk stili v liau vartojo ir Lietuvos pamokslininkai bernardinai.

Negana to, sekant Pranciškumi, Mažesni j Broli gyvenimas yra « Viešpaties J zaus Kristaus Evangelijos laikymasis » (II sky-

³¹ Arch. Bernard. : *Annales...* I t., ad an. 1596, f. 322.

³² Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Vilnensis*, f. 8; Arch. Bernard. : *Compendium, omnium documentorum*, f. 269.

³³ Arch. Bernard. : *Vinea Christi Domini*, f. 6.

³⁴ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*; 192-200 psl.

rius), d l to jie jaut pareig savo pamoksluose skatinti ir kitus laikytis Evangelijos ir raginti žmones pamilti Evangelijoje pažint sik nijus , k dikiu gimus ir nukryžiuot j Krist , kaip tai dar pats šv. Pranciškus.

Pirmiausia J zaus vardas, taip mielas šv. Pranciškui, taip iškeltas šv. Bernardino Šieme io ir Jono Kapistrano ³⁵, m s bernardin pamoksluose buvo labai populiarius. Pal. Simonas iš Lipnicos (1454-1482) savo pamoksluose su klausytojais šaukdavo J zaus vard . Už tai jis buvo net Krokuvos kanaunink kaltinamas, bet jis juos sug dijo, ir jie jo atsipraš . Kai š paprot pasisavino ir kiti bernardinai pamokslininkai, tai ir provincijos t vams atrod kažkaip keista, kad pamokslininkas su žmon mis šaukia : « J zus, J zus, J zus! » D l to buvo nustatyta, kad tai b t daroma savose bažnyiose tik per didži sias šventes³⁶, o svetimose tik rektoriui ar klebonui leidus³⁷. V liau, atrodo, šiam reikalui kokio bernardino ar kieno kito tos pa ios dvasios, buvo sukurta Kristaus kan ios giesm : *J zau darželyje alpstantis*, kurios kiekviena strofa baigiasi šauksmu : « O, o, o, o, o, J zau ! » Ji yra d ta ir M. Valan iaus Kantiškose ³⁸.

Viešpaties J zaus Kristaus kan i ir jo kryži myl ti ir skelbti Lietuvos ir Lenkijos bernardinus 1520 m. Krokuvos kapituloje ragino ir generolas Pranciškus Licetti. Jis liep kalb ti šv. Bonavent ros parašyt *Officium Crucis*, m stant, kaip šv. Pranciškus, apverkti Kristaus kan i . Ypa jis nuod mklausius ir pamokslininkus ragino savo penitentams ir klausytojams visuomet priminti Kristaus kan i ³⁹. Netekt abejoti, kad šis jo paraginimas b t

³⁵ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*, 202 psl.

³⁶ « Citabatur ... per capitulum Cracoviense canonicorum ... Citatus igitur comparuit in capitulo eorum ob hoc, quare Ihesus nomen populis in praedicationibus suis clamitare faciebat... Ipse, exclamando voce lugubri, ait : O Deus ! ecce iam nomen tuum prohibetur nominari et proclamari, quod tu multis deeorasti privilegiis et apostolos sequacesque eorum in hoc nomine patrare muit miracula predixisti. Isti autem, qui idem nomen in cordibus nostris et hominum eis subditorum deberent plantare, ecce ex omnium cordibus nituntur te expellere. Illi autem ista audientes, rubore perfusi, dixerunt, ut gracia a Deo sibi data uteretur et ut pro eis oraret et hominibus recomendaret » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 232 ir sek. psl.).

³⁷ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 138 psl.

³⁸ Šiuo metu n ra galimyb s ištirti šios giesm s kilm , bet jos turinys leidžia manyti, kad ji gal t b ti sukurta pranciškono, ar bent pranciškoniškos dvasios autoriaus. *Giesmi Knyga arba Kanticzkos*, Motiej aus Volonczauskio Žemai i vyskupo parveiz ta ir isz naujo išleista, Vilnius 1862, (atrodo, kad tai yra viena iš kontrafakcini laid), 252-655 psl.

³⁹ *Relatio de Licheta*, 84 nr., 223 ir sek. psl.

lik s be atgarsio. Tai patvirtina ir M. Strykovskio žinia, kad Kauno bernardinai Didįjį penktadienį sakydavo pamokslus apie Kristaus kančią⁴⁰.

Pamokslininko pareigoms paskirtieji kiekvienu metu ir kiekviena proga turėjo būti pasiruošę pamokslui. Kai Krokuv 1520 m. atvyko daug kartą ministras generolas Lichetti ir pamoksluokviamas pamokslininkas nenorėjo sakyti pamokslą, nes nebuvo pasiruošęs, tai generolas jam papeikė, sakydamas: « O koks nelaimingas pamokslininkas, kuris neturi iš anksto pasiruošęs bent dviejų pamokslų »⁴¹.

Pamokslininkais paskirtieji buvo atleisti nuo rankų darbų ir choro pareigos, kad netrukdomi galėtų ruošti pamokslus. Jų žinioje buvo ir vienuolyno bibliotekos raktas, ir reikalingas pamokslams knygas galėjo atsinešti ir net laikyti savo kambaryje⁴². Žinoma, kad Kauno bernardinų vienuolyne buvo net specialiai pamokslininko celei skirta knyga. K. Kantak rašo, kad viena tokių knygų buvo *Vincentii Ferrerii Sermones Aestivales*⁴³. Be to, kaip jau minėjome, vis Lietuvos bernardinų vienuolynų bibliotekos buvo pakankamai aprūpintos pamokslams reikalingomis knygomis.

Kadangi iš XV ir XVI amžių nėra išlikusi Lietuvos bernardinų pamokslų, dėl to sunku konkrečiau apie juos pasakyti. Savo pobūdžiu ir tematika jie tikrai daug nesiskyrė nuo jau aprašytų kitų pranciškonų pamokslų. Štai galima spėti ir iš literatūros, išsilikusios bibliotekose, kuria jie naudojosi ruošdami pamokslus. K. Kantak teigimu, tų knygų autoriai yra Vladislovas Pelbartas, Jonas Heroltas ir Paludanus (Petras de Palude), o taip pat ir Lyrono (Mikalojus de Lyre), Ludolfo von Sachsen, Ramignolio ir Dionyzo van Rijkel asketiniai komentarai. Mokytesnieji pamokslininkai šalia Šv. Rašto naudojosi Bažnyčios Tėvų ir Daktarų raštais ir savo ordino magistr Aleksandro Hales, šv. Bonaventūros ir Jono Duns Skoto veikalais⁴⁴. Jau minėjome, kad Vilniaus vienuolyno pamokslininkas Andrius Gronskis buvo net Vilniaus akademijai baigęs skotistas.

Praktiškas normas buvo nustatęs tam tikras ceremonijalas, kurių pamokslininkai turėjo laikytis. Sekmadieniais ir šventėse buvo sakomi du pamokslai: vienas per šunį, kitas per mišparus.

⁴⁰ *Kronika Polska, Litewska, mudzka i wszystkiej Rusi* Maciej a Strykowskiego, wydanie nowe z roku 1582, II t., Varšuva 1846, 150 psl.

⁴¹ *Relatio de Licheto*, 51 nr., 513 psl.

⁴² Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 139 psl.

⁴³ Kantak, *Najwa niejsze r kopisy franciszka skie*, 175 psl.

⁴⁴ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 138 ir sek. psl.

Tik Tikocine apie 1597 m. nebuvo sakomas pamokslas per mišparus, tur b t, kad mažai žmonis susirinkdavo. Kai kada pamokslai b davo sakomi ir šiokiadieniais, bet jie tada tur davo daugiau kateketin pob d. Žmon s pamokslus b davo kvie iami varpais. Pamokslas užtrukdavo apie valand laiko. Pradžioje pamokslu buvo sakyta kalb ti *Sveika Marija*, kuri buvo draudžiama pakeisti kita malda. Gale pamokslu, kaip jau min ta, pamokslininkas sušukdavo: *Jzus!* Klausytojai taip pat pakartodavo: *Jzus!*⁴⁵

Kadangi šv. Pranciškus savo *Testamente* rašo, kad «visus teologus ir tuos, kurie skelbia mums švent Dievo žod , turime gerbti, kaip teikian ius mums dvasi ir gyvyb », d l to gars s pamokslininkai buvo labai pagarboje laikomi ir ordine tur davo didel autoritet . Senaisiais laikais jie b davo net kapitulas kvie iami⁴⁶. Provincijos statut jiems buvo suteiktos ypatingos privilegijos. Jie tur jo atskiras celes, chore ir valgomajame s d davo tuoj po gvardijono. Jie buvo atleisti nuo kanonišk valand kalb jimo chore : nuo *Tercijos*, *Sextos* ir *Nonos*, jei šios valandos b davo kalbamos prieš pietus ir nuo *Matutinum* nakt prieš pamoksl . Jei kuris pamokslininkas sakydavo du pamokslus, t dien jis buvo atleistas nuo vis kanonišk valand kalb jimo chore ⁴⁷ ⁴⁸. Pamokslininkai buvo atleisti nuo tarnavimo prie stalo ir l kš i plovimo. Jie taip pat neklausydavo išpažini , nes tai buvo uždrausta provincijos statut . Tik v liau patiems pamokslininkams prašant, buvo duotas leidimas⁴⁹. Be to, pamokslininkai dažniausiai b davo renkami gvardijonais, d l to jauni

⁴⁶ Ten pat, 137 ir sek. psl.

⁴⁶ H. Holzappel, *Manuale Historiae Ordinis*, 192 psl.

⁴⁷ «Item quod praedicatores in locis actu praedicantes ... non tenentur convenire ad horas Tertiam, Sextam et Nonam si dicuntur ante prandium, nec etiam ad Matutinum nocte praecedente sermonem, ad alias horas convenire tenentur. Quis vero bis in die praedicaverit illo die ad nullam horam compellatur » (Kantak, *ycie Bernardynów*, 343 psl.).

⁴⁸ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 142 psi.

⁴⁹ « Frater Candidus, Optimus et fervens praedicator, qui tempore Iohannis de Capistrano cruciatam praedicavit. Hic primus peciit patres in capitulo congregates, ut eum a locione scutellarum exeiperent utque Confessiones secularium ex licentia eorum audiret, ut denique primam semper missam legeret, cui patres assentire noluerunt. Ipse autem videns, se non exaudiri, peciit licentiam eundi ad vicarium generalem. Constitutio enim facta erat, ut nullus praedicator praedicans, confessiones secularium audiret propter multas et certas causas. Eius itaque importunitatem audientes et considerantes, assenserunt et licentiam confessiones secularium audiendi concesserunt. Sicque occasione eius alii eciam iuvenes successive fecerunt, non esse se meliorem eis » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 239 psl.).

kunigai steng si tapti pamokslininkais. Daugelis pamokslinink buvo mokyti vyrai, Krokuvos universitete ar Vilniaus akademi- joje sigij bakalaur , magistr ir net daktar laipsnius.

Kiekviename vienuolyne buvo bent vienas pamokslininkas, kuris didesniuose miestuose tur davo pagelbinink — *praedica- torem secundarium*. Iš Tomo Dygon kronikos sužinome, kad apie XVII amž. vidur (1656) Vilniaus ir Gardino vienuolynuose buvo trys, Kauno ir Kretingos du, o Tikocino tik vienas pamokslininkas ⁵⁰. Dar pasteb tina, kad pamokslus sakyti visuomet tur jo teis gvar- dijonai, o reikalui esant ir kiti j skiriami kunigai⁵¹.

Pamokslininkais paskirti bernardinai paprastai savo pamokslus sakydavo savo vienuolyn bažnyiose, bet reikalui esant sakydavo ir Vilniaus katedroje ir kitose bažnyiose. Išvykdavo jie ir toli- mesnes misij ekspedicijas, kur dar buvo pagoni . Tik gaila, kad apie šios r šies misij išvykas n ra išlik smulkesni žini ⁵².

c. *Kryžiam kar ir jubiliej skelbimas*. Daugumas m s iki šiol težinome kryžiaus kar pamokslininkus, kurie popiežiams pa- liepus sak pamokslus, rinkdami karius ir aukas Vokie i ordinui, kad jis, užkariav s Balt kraštus, pakrikštyt juose gyvenan ius pagonis, bet nedaug kas žino, kad bernardinai Lietuvoje ir Lenki- joje skelb kryžiaus karus Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei nuo totori ir turk apginti. Kai turkai, 1453 m. už m Konstanti- nopol , sigal jo Balkanuose ir sudar s jung su totoriais, tai visa Vakar Europa atsid r rimtame pavojuje. Tada Lietuvos Didžio- sios Kunigaikštyst s teritorija, nusit susi iki Juodosios j ros, nuo- lat buvo totori niokojama. Kartais j invazijos b davo tokios gilios, kad jie pasiekdavo ne tik Kijev , bet ir Vilniaus apylinkes. Tada visai Europai reik jo organizuoti stipresn nuo j apsigynim , reik jo informuoti žmones apie pavoj . D l to popiežiai, Len- kijos karali Lietuvos didži j kunigaikš i prašomi, sakydavo bernardinams skelbti kryžiaus karus prieš totorius ir turkus, rinkti aukas ir karius kryžiaus žygiams.

Kryžiaus karus su turkais organizuoti popiežius paved šv. Jonui iš Kapistrano, d l to nenuostabu, jei jis š darb trauk ir savo Lenkijoje kurdintus observantus, v liau ia bernardinais pavadintus, kurie iš tikro jam daug pad jo⁵³. Iš t laik kryžiaus

⁵⁰ Arch. Bernard. : *Chronologia*, f. 1, 49, 61, 92, 100.

⁵¹ Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I t., 141-143 psi.; *ycie Bernardynów*,

267 psl.

⁵² Arch. Bernard. : *Topographia...*, f. 100.

⁵³ L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1453, 3, 30 nr., XII t., 205, 219 psi. ; ad an. 1454 1,11-21 nr., 275, 235-246 psi. : ad an. 1455, 1 ir 2 nr., 277 ir sek. psl.

karo skelbimo pamokslinink yra žinomas Petras Kandidas⁵⁴. Šv. Jonui iš Kapistrano (1456) mirus, pop. Kalikstas III 1457 m. Lietuvoje ir Rusijoje organizuoti kryžiaus karo skelbim paved kitam observantui, Marijonui iš Fregeno, kuris tuo reikalu kreip si Gnezno arkivyskup ir Vilniaus vyskup .

Kai truput v liau turkai ir totoriai pakartotinai nuteriojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštyst s ir Lenkijos teritorij ir daugel kunig , vienuoli ir krikš ioni nužud arba vergijon išvar ^{54 55}, tai bernardinai jau savo kraštui ginti buvo pašaukti skelbti kryžiaus kar . Š kryžiaus kar jie jau skelb prieš 1481 m., nes kai Joanit ordino broliai pasisavino surinktas aukas ir iš Krokuvos kasos dingo surinkti pinigai, tai pop. Sikstas IV 1481 m. spalio 27 d. savo komisarijui Petru J. iš Camerino sak pasisavintas aukas iš joanit atimti ir pasi sti Romon, observant generalin n kurijon, Aracoeli vienuolynan⁵⁶, o kitu raštu lapkri io 16 d. Krokuvos burmistrui sak surinktus pinigus atiduoti Lenkijos bernardin provincjos vikarijui⁵⁷.

Apie to meto bernardin kryžiaus karo skelbim sužinome iš dviej pop. Siksto IV laišk : 1482 m. birželio 13 d. popiežius Gniezno arkivyskupui rašo, kad jis paskyr kelis bernardinus savo komisarijaus Petro J. iš Camerino kryžiaus karui skelbti ir aukoms rinkti pagalbininkais⁵⁸, o lapkri io 7 d. Lenkijos bernardin vikarijui Mykolui Bal rašo, kad jis paskirt pagalbininkus kitam jo atsi stam komisarijui Baltramiejui iš Camerino, kurie pad t kryžiaus kar skelbti ir surinktas aukas jam atiduot ⁵⁹.

Turkams ir totoriams vis labiau sigalint, pop. Inocentas VIII 1486 m. paskelb bul , kuria visus Lenkijos, Lietuvos, Pr sijos, Rusijos, Livonijos, Vokietijos ir Bohemijos tikin iuosius kviet kryžiaus kar , o vienuoliams liep j skelbti ir karo met stovyklose tarnauti ir mišias laikyti⁶⁰. Kadangi valdovai kar nesijudino, d l to popiežius 1489 m. ragino karali Kazimier kuo greičiausiai išsiruosti kryžiaus žyg ⁶¹. Taciau ir Kazimieras tokio žygio nepadar s mir , nors kart jis Podol n siveržusius turkus ir sumuš ⁶².

⁵⁴ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 239 psl.

⁵⁵ VPL, n t., 242 nr., 220 psl.

⁵⁶ BF, III t., 1493 nr., 756 psl.

⁵⁷ Ten pat, 1502 nr., 759 psl.

⁵⁸ Ten pat, 1594 nr., 816 psl.

⁵⁹ Ten pat, 1660, 842 psl. ; MPL, II t., 239 nr., 219 psl.

⁶⁰ VPL, II t., 262 nr., 231 psl.; 263 nr., 240 psl.; 264 nr., 240 psl.

⁶¹ Ten pat, 282 nr., 251 psl.

⁶² Z. Ivinskis, *Kazimieras Jogailaitis*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XI t., 270 psl.

Kazimierui mirus jo sūnus Jonas Albertas 1497 m. išsirengė dideliame žygiui prieš turkus, bet žygiuojant per Valakijų-Moldaviją, valakų vaivada, su kuriuo karalius buvo padaręs taikų sąjungą, nuo jo atsimetė ir, pasikvietęs turkus ir vengrus, be didesnio mūšio sunaikino puslenkijos kariuomenę⁶³. Likusioji kariuomenė dalis buvo išgelbėta Lietuvos didžiojo kunigaikščio atsiųstos kariuomenės, kuri atmušė lenkus besivijantius valakus⁶⁴.

Šio lenkų žygio nesėkmę paskatinti, turkai 1498 m. gegužės mėnesį siveržė Podolį ir jo bajorai nusiaubė. Tada nukentėjo ir bernardinai, nes Samboros vienuolyne nužudė du broliukus Joną ir Bogušį; gvardijonui ir kitiems laiku pavyko pabėgti. Tarp jų buvo ir Jonas Komorovkis, kuris šios turkų invazijos plačiau aprašė⁶⁵. Lenkai ir lietuviai pusginkluoto pasipriešinimo nesutikė, tačiau pavasarį rudenį turkai savo puolimą vėl pakartojo, bet šį kartą jiems buvo labai nesėkmingas⁶⁶.

Tada pop. Aleksandras VI, Lenkijos ir Lietuvos valdovų prašomas (mat, tuomet ir Maskva susidėjo su totoriais prieš Lietuvą)⁶⁷, 1499 m. vėl pradėjo kryžiaus karą akciją prieš turkus ir totorius⁶⁸. Keista, kad tada bernardinai užuot sakė kryžiaus karą kviečiantis pamokslus, remdamiesi minėtu pop. Inocento VIII leidimu⁶⁹, patys, turėdami viršūnę leidimo, mūšio stoties kryžiaus kariuomenės ir dėl to paskui buvo nubausti⁷⁰.

Šiam kryžiaus karui besiruošdami, turkai 1501 m. vėl nuterėjo Lenkiją⁷¹, o totoriai 1502 m. nusiaubė Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę⁷². Šios paskutinės invazijos metu Opatavos (Opatów) miesto ir apylinkių gyventojai subgo tvirtą mūrų bernardinų vienuolyną ir jį gindamiesi išliko gyvi, dėl to vėliau ir kiti bernardinų vienuolynai buvo sutvirtinti⁷³. Gynimosi paskirčiai buvo pritaikytas ir Vilniaus bernardinų vienuolynas ir bažnyčia⁷⁴.

⁶³ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 266 ir sek. psl.; *Lietuvos Metraščių*, vert. R. Jasas, Vilnius 1971, 53 nr., 151 ir sek. psl.

⁶⁴ Lietuvos Metraščių, 53 nr., 154 psl.; 18 nr., 318 psl.

⁶⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 268-274 psl.

⁶⁶ Ten pat, 274 psl.; *Lietuvos Metraščių*, 53 nr., 155 psl.

⁶⁷ *Lietuvos Metraščių*, 54 nr., 155 ir sek. psl.

⁶⁸ VPL, II t., 296 nr., 260 ir sek. psl.; 297 nr., 269 ir sek. psl.

⁶⁹ Ten pat, 262 nr., 231 psl.; 263 nr., 240 psl.; nr. 264, 240 psl.

⁷⁰ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 285 ir sek. psl.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 144 ir sek. psl.

⁷¹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 286 psl.

⁷² *Lietuvos Metraščių*, 55 nr., 164 ir sek. psl.

⁷³ « Ab eodem tempore alia loca et Opataviensem inceperunt fratres incastellare et multa milia hominum de captivitate tartarorum defensione fratrum evaserunt » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 287 ir sek. psl.).

⁷⁴ P. Reklaitis, *Gotika Lietuvoje*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, VII t.,

Ši žiauri turk ir totori siveržim išg sdinti bernardinai ne tik uoliai skelb kryžiaus karus, bet ir meld si, kad Dievas apsaugot krikš ionis nuo barbar sunaikinimo. Stanislovas iš Slapy, 1504 m. provincijos vikarijumi išrinktas, vizituodamas vienuolynus, ragino savo valdinius bgti prie Nukryžiuotojo ir jo prašyti, kad apsaugot krikš ionis nuo barbar ⁷⁵. Pal. Ladislovas iš Gielново suk r net speciali mald , kurioje prašoma, kad Dievas nuo savo vardo prieš rank apsaugot tikin iuosius ⁷⁶.

Totori invazijos dar pasikartojo 1504, 1505 ir 1506 m., kurios labai nuteriojo Lietuvos Didži j Kunigaikštyst , bet totoriai greitai buvo atmušti, pagrobtas grobis atimtas, ir paimti belaisviai išvaduoti ⁷⁷. Tiesa, totori siveržimai dar kartojosi ir v liau, bet jie jau buvo mažesnio pob džio.

Bernardinams popiežiai pavesdavo skelbti ir didžiuosius Švent j met atlaidus arba jubiliej . Jau pop. Mikalojus V 1450 m. Lenkijos ir Lietuvos tikintiesiems, kurie d l totori siveržim negal jo vykti Rom , suteik Šv. Met atlaidus ⁷⁸. Kit 1500 m. jubiliej Lenkijoje ir Lietuvoje skelb kažkoks pranciškonas konventualas, kuriam daug pad jo ir bernardinai⁷⁹.

Mažesniesiems Broliams observantams taip pat buvo pavesta sakyti pamokslus ir, skelbiant jubiliej , rinkti aukas šv. Petro bazilikos statybai. Naujos bazilikos statybos darb prad jo pop. Julius II, kuris jubiliejui skelbti ir aukoms rinkti apaštališkuoju delegatu paskyr Cismontan Observant šeimos generalin vikarij , Jeronim Tomelio ⁸⁰. Paskui, jam esant labai užimtam ordino reikalais, jo vietoje paskyr buvus generalin vikarij Prancišk Zeno⁸¹, kuris savo ruožtu Lietuvos ir Lenkijos bernardin vikarij paskyr šiem kraštams auk rinkimo komisarijumi. Tačiau bernardinai nedr so jubiliejaus skelbti, nes nieko nebuvo skiriama sav krašt reiklams. Kai apie tai buvo painformuotas popiežius, tai jis Žygimantui Senajam leido iš surinkt auk dvi

395 ir sek. psl. : Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 56 ir sek. psl.

⁷⁵ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 287 psl.

⁷⁶ Ten pat, 292 psl. ; *Błogosławiony Ladisław z Gielnowa*, Varšuva 1912, 16-18 psl. ; Cz. Bogdalski, *Bernardyni w Polsce*, II t., Krokua 1937, 131 psl.

⁷⁷ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 300, 305 psl. ; *Lietuvos Metraštis*, 55-56 nr., 166-175 psl.

⁷⁸ VPL, II t., 119 nr., 80 psl.; 128 nr., 186 psl.

⁷⁹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 280, 285 psl.

⁸⁰ L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1508, XV t., 13 nr., 466 psl.

⁸¹ Ten pat, ad an. 1508, XV t., 15 nr., 466 psl. : Arch. Bernard. : *Annales...* I t., ad an. 1510, f. 151 ir sek.

dalį pasilaikyti apsaugai nuo totorių, o vieną dalį siūti šv. Petro bazilikos statybai.

Tada provincijos vikarijus 1509 m. kovo 12 d. pats paskelbė jubiliejų Krokuvoje, o kitose vietose jam skelbti paskyrė komisarijus⁸². Lietuvoje tam reikalui komisarijais buvo paskirti Tikocino vienuolyne Fortnatas iš Orlovo, o Vilniuje Mikalojus iš Skolniko⁸³. Skelbiant jubiliejų ir renkant aukas, kilo neaiškumai dėl tų, kurių pamokslininkams suteiktos teisės, dėl to jie 1510 m. buvo sušaukti Poznanės kapitulon, kur jiems Jonas Komorovskis išaiškino popiežiaus bule suteiktas galias⁸⁴.

Bernardinai Lenkijoje ir Lietuvoje jubiliejaus atleidus skelbė ir aukas rinko 7 metus⁸⁵. Paskui pop. Leonas X 1520 m. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje jubiliejų dar pratęsė ir leido, kad pusę surinktų aukų būtų skiriama Kijevo piliai atstatyti ir gintis nuo totorių, o kita pusė persiunčiama Apaštala Sostui⁸⁶. Šis aukų rinkimas bernardinai priešams davė progą sukelti apkalbas ir murmą joms⁸⁷, bet neatitraukė tikinčiųjų nuo Bažnyčios, kaip Vokietijoje Liuterio sukeltas protestas. Matyti, kad mūsų bernardinai, anot K. Kantak, atleidus skelbdami ir aukas rinkdami, buvo santiesni ir atsargesni, kaip Vokietijos kolektoriai, ir dėl to didelio tikinčiųjų pasipriešinimo nesukėlė⁸⁸.

d. Dieviškasis kultas ir šventųjų garbinimas. — Mažesnieji Broliai taip pat daug prisidėjo prie dieviškojo kulto ir šventųjų garbinimo ugdymo. Šv. Trejybės šventė, kuri visoje Bažnyčioje pop. Jonas XXII 1334 m. vedė, Mažesnieji Broliai ordinau jau buvo švenčiama nuo 1260 m.⁸⁹ Šv. Trejybės paslaptis buvo miela ir Lietuvos pranciškonams, nes jų Vytauto pastatytoji bažnyčia ir vienuolynas Drohiškinė buvo pavadinti Šv. Trejybės vardu⁹⁰. Nebepranciškonų konventualai ir bernardinai tokos viliušios paslaptis tapo patraukli lietuviams, dėl to jie daugelį savo bažnyčių pava-

⁸² Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 302 ir sek. psl.; Arch. Bernard.: *Annales*... I t., ad an. 1508, f. 148 ir sek.

⁸³ Kantak, *Bernardyni Polscy*; I t., 141 psl.

⁸⁴ Ten pat, 147 psl.; Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 303 ir sek. psl.

⁸⁵ Kantak, *Bernardyni Polscy*; I t., 147 psl., sako per 10 metų; Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 303 psl., sako per 7 metus. « Et pre-fatus iubileus practicabatur per fratres septem annis».

⁸⁶ VPL, n t., 453 nr., 428 psl.

⁸⁷ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 303 psl.

⁸⁸ Kantak, *Bernardyni Polscy*; I t., 147 psl.

⁸⁹ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*, 201 psl.

⁹⁰ Gidžinas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, 48 psl.

dino Šv. Trejybės vardu, tarp kurių yra ir Kauno seser bernardinė bažnyčia⁹¹.

Pranciškonai, šv. Pranciškaus paskatinti, nauju būdu išryškino kai kurias mės atpirkimo paslaptis. Pirmiausia, jie iškil Kristaus žmogystę, kuri, pasak Šv. Pranciškaus, mus su juo padar broliais. Jo Greccio miške pavaizduota Krikščionių Jėzusą Prakartim, ilgainiui jo vaikas buvo labai išpopuliarinta⁹². Lietuvoje ji, bernardinė iš konventual paveldėta, Kalėdų metu vairiais būdais būdavo pavaizduojama. Kai kur tos jė prakartimas taip daug patraukdavo žmones, jog kitos bažnyčios rektoriai skundėsi vyskupams ir prašė uždrausti jas ruošti⁹³.

Kristaus kančios meilė, kviečia šv. Pranciškaus, ilgainiui taip pat gavo vaizdinį išraišką Kryžiaus kelio, arba stoties forma⁹⁴. Prie šio pamaldumo išplitinimo Lietuvoje daug prisidėjo konventualai ir bernardinai taip, kad neliko nė vienos bažnyčios, kurioje nebūtų Stacijų. Sveikas gi, pranciškonaiškai suprastas, Kristaus kančios mįstymas liaudies mums davė Ropintojim.

Šv. Pranciškaus dvasios vaikai iš savo Tėvo paveldėjo ir Dievo Sūnaus Motinos meilę. Ypatingai jie gynė Marijos Nekalto Prasidėjimo privilegiją, iki ji Pijaus IX 1854 m. buvo paskelbta tik jimo tiesa⁹⁵. Pirmasis Lietuvoje, Vilniaus vyskupijoje, Marijos Nekalto Prasidėjimo šventė po Bazelio susirinkimo 1439 m. vedė vysk. Motiejus Trakiškis, kur Jonas Komorovskis laiko mažesniuoju broliu⁹⁶. Netrukus ši šventė gruodžio 8 d. buvo pradėta švęsti visoje Lietuvoje⁹⁷. Kai pop. Sikstas IV (1482) leido Nekalto Prasidėjimo šventę švęsti su oktava^{98 99}, tai Vilniaus bernardinai savo bažnyčioje mės ruošti net šventei pritaikintus vaidinimus⁹⁹. Nekalto Prasidėjimo išgarsinimui rėpė ir provincijolas Scipijonas Kristoforas Campo (1611-1614), 1615 m. išrinktas generaliniu definitoriumi. Jis buvo paveiktas karaliu Zigmantu Vaza (1588-

⁹¹ *Elenchus omnium ecclesiarum et universi eteri provinciae ecclesiasticae Lituaniae pro Anno Domini* 1940, 48 ir sek. psl.

⁹² H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*, 201 psl.

⁹³ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 135 ir sek. psl.

⁹⁴ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*, 202 psl.

⁹⁵ Ten pat, 203 psl.

⁹⁶ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 241 psl.

⁹⁷ J. Vaišnoras, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma 1958, 43 psl.; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, 28 psl.; R. Krasiński, *Motiejus I Trakiškis*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIX t., 315 psl.

⁹⁸ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 230 psl.

⁹⁹ Kantak, *Bernardyni Polscy*, II t., 277 psl.; J. Vaišnoras, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 49 psl.

1632), kad Lietuvoje ir Lenkijoje steigt Marijos Nekalto Prasi-
d jimo kilming j brolij , bet j nuo to atkalb j s pop. Urbonas
VIII. Neži rint to, karalius Vladislovas Vaza (1632-1648) jau buvo
visk paruoš s Lietuvos ir Lenkijos kilming j Marijos Nekalto
Prasid jimo ordinui steigti, bet nepritarus kilmingiesiems savo
sumanymo ne vykd ¹⁰⁰.

Dar prieš bernardin sik rim Lietuvoje pranciškonai kon-
ventualai labai išpopuliarino Marijos dangun mim , nes keturios
iš septyni j pirm j bažny i , pastatyt XIV ir XV amž., buvo
pavadintos dangun Paimtosios vardu¹⁰¹. Jei atkreipsime d mes
bernardin bažny i titulus, tai pasteb sime, kad tre ioji j dalis
yra pavadinta vienu ar kitu Marijos titulu¹⁰². Ypatingai visose
savo bažnyiose jie išpopuliarino Marijos Angel Karalien s švent
su visuotiniais Porciunkul s atlaisdais¹⁰³, kurie dabar yra suteikti
visoms bažnyioms¹⁰⁴.

Marijos garb Lietuvoje didino ir malon mis gars s bernardin
bažny i paveikslai. Tokie Marijos paveikslai XVI amž. buvo
B dos, o v liau Kauno, Telši , Trošk n ir Vijos bernardin baž-
nyiose ir seser bernardini bažnyiose Vilniuje ir Kaune¹⁰⁵.
Nedaug kam yra žinoma, kad Angelo pasveikinimo antroji dalis,
šventoji Marija, dar prieš tai, kai ji XVI amž. visoje Bažnyioje
buvo vesta, jau buvo kalbama pranciškon . Taip pat ir Viešpa-
ties Angelas, kuris taip labai buvo prigij s Lietuvoje, pranciškon ,
varpams skambant, buvo prad tas kalb ti dar XIII amž. Septy-
ni Marijos džiaugsm rožan ius, kuris 1422 m. ordine buvo vestas
ir šv. Jono iš Kapistrano platinamas, Lietuv pasiek kartu su
bernardiniais.

Šv. Juozapo švent pranciškon ordine buvo vesta 1399 m.
J v liau populiarino šv. Bernardinas Šiometis ir Bernardinas iš
Bustis ir kiti observantai, kol 1621 m. tapo sakyta švente, d l
to ji Lietuv pasiek kaip observant darbo vaisius¹⁰⁶.

¹⁰⁰ J. Vaišnora, *Bandydas vesti Nekaltai Pradtosios Ordini Lietu-
vos-Lenkijos valstybje*, žr. L.K.M .Akademijos Metraštis, II t., Roma 1966,
265-287 psl.

¹⁰¹ V. Gidži nas, *De Pratribus Minoribus in Lituania*, 39, 43, 46, 49 psl.

¹⁰² V. Gidži nas, *De Pratribus Minoribus in Lituania*. Thesis ad licen-
tiam gradum obtinendum (mašinraštis), Roma 1942, 27-29 psl.

¹⁰³ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 47 psl.

¹⁰⁴ *Enchiridion Indulgentiarum*. Normae et concessionones. Vatikanas 1968,
65 nr., 70 psl.

¹⁰⁵ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 328, 335, 369, 385,
412 psl.; Kant ak, *Bernardyni Polscy*, II t., 470 psl.

¹⁰⁶ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*, 203 psl.

Šv. Pranciškaus švent spalio 4 d. vis pranciškon iškilmingai švenčiama nuo pat jo kanonizacijos (1228). Visoje Bažnyčioje, kaip švent *de praecepto* su pareiga išklausti mišias ir susilaikyti nuo darbų, buvo vesta pranciškono pop. Siksto IV 1475 m. gegužės 22 d. Jį vesdamas, popiežius vykdžiusiems reikalaujamas lygas suteikė 50 metų ir tiek pat kvadrantų atlydus¹⁰⁷. Apie tai patrys, Lietuvos ir Lenkijos bernardin provincijos vikarijus Mykolas Bal, pasirpinęs autentiškais nuorašais, teikė Gniezno arkivyskupui, kuris tuo metu buvo sušaukęs sinodą. Gavęs sinodo pritarimą, arkivyskupas 1480 m. vasario 28 d. visiems savo provincijos tikintiesiems sakė šv. Pranciškaus šventę, kaip popiežiaus buvo sakytas¹⁰⁸. Kai karalius Žygimantas 1512 m., šv. Pranciškaus dieną, sumušė valakus, tai Petrikove susirinkęs sinodas pakartotinai visiems Gniezno arkivyskupijos vyskupsams ir tikintiesiems sakė šv. Pranciškaus šventę¹⁰⁹.

Lietuvoje daugiau už šv. Prancišką yra garbinamas šv. Antanas iš Paduvos taip, kad būtų sunku surasti bažnyčią be šv. Antano altoriaus, paveikslų ar statulų. Ne manoma nustatyti, kiek prieš šventojo garbinimą yra prisidėję bernardinai ar bendrai pranciškoniai. Tiesa, Kretingos ir Tytuvėnų bernardinų bažnyčiose šv. Antano paveikslai yra garsūs malonėmis, dėl to tikintieji votais apkabinę¹¹⁰.

Bernardinai garbino ir kitus savo ordino šventuosius: pirmuosius Maroko kankinius, šv. Bonaventūrą, šv. Klarą, šv. Bernardiną Sienietį, šv. Joną iš Kapistrano, bet jų garbinimas už bernardinų bažnyčią kažkodėl Lietuvoje neprigijo.

Bernardinai su ypatinga meile garbino šv. Kazimierą Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Kazimiero sūnų. Su juo tuomet, Kazimieru Jogailaičiu, juos siejo intymūs draugiškumo ryšiai, nes juos pakviestas šv. Jonas iš Kapistrano juos kurdino Krokuvoje, o pats karalius pasirinko juos kurdinti ir Lietuvos sostinėje Vilniuje. Jie džiaugdavosi jų matydami Vilniuje, kai jie išia su tuo atvykdavo. Dar labiau džiaugėsi, kai tuos jauną Kazimierą Vilniuje paliko savo vietininku, kuris išbėgdamas pasižymėjo nuostabių maldingumu. Kai jis, 1484 m. mirė, pradėjo

¹⁰⁷ BF, III t., 694 nr., 314 psl. duoda tik registrą. Pilnas buls tekstas yra Arch. Bernard.: *Annales...* I t., ad an. 1480 f. 68-70.

¹⁰⁸ Arch. Bernard.: *Annales...* I t., ad an. 1480, f. 66-72.

¹⁰⁹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 305 psl.; Arch. Bernard.: *Annales...* I t., ad an. 1512, f. 157; L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1505, XV t., 22 nr., 481 psl.

¹¹⁰ Kantak, *Bernardyni Polscy*, II t., 463 psl.

gars ti stebuklais, tai jie meld si ir r pinosi, kad jis b t paskelbtas šventuoju¹¹¹. Tiesa, tarp paskelbt Žygimanto Senojo, Vilniaus vysk. Alberto Radvilo ir Vilniaus pranciškon konventual prašym , 1516 m. pasi st pop. Leonui X, kad jis Kazimier paskelbt šventuoju, n ra bernardin prašymo¹¹², bet tai nereiškia, kad jie tokio prašymo neparas . Grei iausiai jis dar teb ra Slaptame Vatikano archyve mekeno nesurastas.

Juk, kai šv. Kazimiero gyvenimui ištirti pop. Leonas X 1520 m. Vilniun atsiunt savo legat , Zacharij Ferreri, tai jis, kaip mat me, su bernardinais palaik artimus ryšius, nes ta proga jis j bažny ioms suteik atlaidus¹¹³. Tada Kauno bernardinai jam pasiskund , kad lenkai viršininkai išgabeno j vienuolyno brangenybes, d l to manoma, kad jis lietuviams bernardinams patar s atsisikirti nuo lenk ir kurti savo provincij . Tai jie po dešimties met pastang ir padar ¹¹⁴.

Bendras bernardin džiaugsmas, kad pajud jo Kazimiero kanonizacijos byla, buvo išreikštas 1520 m. Krokuvos kapituloje, kurioje dalyvavo pats generolas Pranciškus Lichetti ir Lietuvos bernardinai. Kapitulos aprašyme tai entuziastiškai pabr žiama: « Kai artimoje Vokietijoje ir Bohemijoje sigal jo Liuterio erezija, Lenkijoje Dievas leido suspind ti naujai šviesai, kad pal. Kazimieras daugeliu stebuklu pragars t , kuri ištirti atvyko Zacharijas Ferreri »¹¹⁵. Vilniuje ištirtais dokumentais remdamasis, legatas Zacharijas paraš Palaimintojo Kazimiero gyvenim , kuris Krokuvėje 1521 m. buvo atspausdintas ^{116 117}.

Kai Kazimieras buvo paskelbtas šventuoju, trauktas švent j katalogan ir rašytas liturgin kalendori , tai Lietuvos bernardinai 1604 m. geguž s 10, 11 ir 12 d. kartu su kitais vienuoliais Vilniuje dalyvavo iškilmingame šventojo pagerbime ¹¹⁷, o v liau jo garb k l savo pamokslais ir raštais. Antai, Pranciškus Božykovskis, dar studijuodamas Romoje (v liau jis buvo generalis lektor-

¹¹¹ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XI t., 277 ir sek. psl.; Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, New Yorkas 1955, 40-44 psl.

¹¹² VPL, II t., 339 nr., 367 psl.; 401 nr., 374 psl.; 400 nr., 373 psl.;

Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, 57 ir sek. psl.

¹¹³ Arch. Bernard. : *Chronologia... Conventus Vilnensis*, f. 8-9.

¹¹⁴ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 339 psl.; Arch. Bernard.: *Annales...* I t., ad an. 1521, f. 224.

¹¹⁶ « Dum in vicinis Germaniae et Bohemiae regnis haeresis Lutherana serpet, (Deus) in Polonia novam lucern oriri fecit ex quo B. Casimirus ... miraculis multis claruit. Quibus videndis et examinandis deputatus est Vikiam (Zacharias Ferreri) »; žr. (*Relatio de Licheto*, 103 nr., 528 psl.

¹¹⁴ Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, 62-66 psl.

¹¹⁷ Ten pat, 101 ir sek. psl.

rius ir Lietuvos bei Mažosios Lenkijos provincijolas¹¹⁸), Aracoeli observant generalin s kurijos bažny ioje, garbing sve i aki-vaizdoje, 1692 m. kalb jo apie šv. Kazimier . Savo kalb jis tais pa iais melais atspausdino Romoje¹¹⁹.

Negana to, tiek Lietuvos konventualai (1686), tiek bernardinai (1731)^{120 121}, kurdami savo nepriklausomas provincijas, jas pavadin o šv. Kazimiero vardu. Be to, jie savo bažny ias ir vienuolynus išpuoš šv. Kazimiero altoriais, paveikslais ir statulomis.

e. Pamaldos, procesijos ir giesm s. — Dieviškajam kultui didinti ir švent j garbinimui pl sti bernardinai laikydavo vairias pamaldas, ruošdavo procesijas ir giedodavo šventas giesmes. Dažnai šios pamaldos b davo sujungtos su pamokslais.

Pagrindin vieša procesija b davo ruoš iama Dievo K no švent je, jos oktavoje ar oktavos sekmadien , iš katedros ar pagrindin s miesto bažny ios, kurioje, jei buvo paprotys, dalyvau davo ir bernardinai¹²¹. Kai kada tokios procesijos Vilniuje b davo ruoš iamos iš katedros bernardin bažny i . Antai, Vilniaus katedros kapitula, vyskupui sutinkant, 1525 m. nutar , kad Dievo K no procesija b t daroma bernardin bažny i^{122 123}. Iš 1467 m. provincijos statut sužinome, kad šalia didžiosios bendros procesijos bernardinai dar savo vienuolyn rajone ruošdavo Dievo K no procesijas, nes tuose statutuose nurodoma, kaip tas procesijas tvarkyti, kokiais drabužiais apsirengti ir kaip Šv . Sakrament išstatyti¹²³.

¹¹⁸ K dziór , *De schola scotistica*, 106 psi.

¹¹⁹ Borzykowski Franciscus : *Hercules catholicus duodecim certaminum Victor. inclytus Princeps Sarmaticus Casimiri Poloniae Regis filius. Christi Confessor eximius D. Casimirus Annuā solennitatis suae 4 Martij die S. Stanislai Episcopi Mart. Polon. gentis in ecclesia decorae doctissimorum hospiturn coronae a Patre Fratre Francisco Borzykowski, Ord. Minor. Observ. Provinc. poloniae Minoris Residente S. Theol. Gener. in Conventu Aracoe-litano students, publica orations demonstratus*, Roma 1692, 20 psl. ; K. J. T. Estrreicher, Bibliografja polska, XIII t., 286 psi.

¹²⁰ Arch. Bernard. : *Acta Capitulorum* an. 1731, f. 8.

¹²¹ «Et quando in processionibus Corporis Christi fratres ire oonsuetum est, vadant in die Corporis Christi et Dominica infra oetavam et in die Octavae; ubi vero non est consuetum ire fratres nisi bis, scilicet in die Corporis Christi et in Dominica infra Oetavam, non debent ire nisi secundum quod eis consuetum est: ubi autem nulla est consuetudo fratrum, non debent ire nisi semel, scilicet in die Corporis Christi vel illo die quo solemnitas est in civitate » (Kant ak, *ycie Bernardynów*, 342 psl.).

¹²² J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowie*, III t., 27 psi.

¹²³ «In processionibus Corporis Christi quando portatur sacramentum, non plures nisi diaconus, subdiaconus, ceroferarii et turibularius cum ipso

Šalia Dievo K no procesijos dar b davo ruošiamos kitos bendros procesijos, prašant taikos, apsaugos nuo maro ir bado, d - kojant už pergalę prieš netikinčiuosius ir prašant maloni valstybei ar miestui. tokias procesijas, jei b davo kvieiami, bernardinai eidavo. Tai jau provincijos statutai juos spėjo, kad, tokiose procesijose dažnai dalyvaudami, nevesti netinkamo papročio visuomet dalyvauti¹²⁴.

Toliau provincijos statutai nustatė, kad tokiose procesijose dalyvaudami bernardinai, nors jiems draudžiama, gali eiti moterų vienuolių bažnyčias ir kapus, jei juos eina kiti vienuoliai. Taip pat dalyvaujantieji tokiose procesijose turėjo būti nusižeminę ir su kitais vienuoliais nesivaržyti dėl pirmenybės¹²⁵. Tai jau nežiūrint šio spėjimo, XVI amž. Vilniuje jie pykosi su konventualiais dėl tokios precedencijos¹²⁶.

Be jau minėtų bendrųjų procesijų, bendro pobūdžio procesijomis dar b davo laikomos Šv. Kryžiaus dienomis prieš Šeštines ir šv. Morkaus dieną, o Vilniuje dar ir Mergelės Marijos gimimo šventėje, ruošiamos procesijos¹²⁷. Be to, XVI amž. gale, kovos su protestantais metu, buvo vesta 40 valandų Šv. Sakramento adoracija su viešo pobūdžio pamaldomis ir procesijomis. Apie šias 40 valandų Šv. Sakramento adoracijas Vilniuje, net dviejuose savo laiškuose 1579 m. liepos 24 ir rugsėjo 6 d., nuncijus Caligari rašė Valstybės sekretoriui kard. Comense. Tuose laiškuose nuncijus mini, kad 40 valandų adoracijos daromos kas 15 dienų ir yra gausiai žmonėn lankomos¹²⁸. Tokios pamaldos buvo tęsiamos ir Vilniaus vysk. kard. Jurgio Radvilo laikais (1579-1591). Antai, 1585 m. sausio 8 d. jo sekretorius Fulgineus iš Vilniaus rašo nuncijui, kad Vilniuje

saeerdote induantur. Et exponitur Sacramentum ad altare more saeuularium » Kantak, *ycie Bernardynów*, 342 psl.).

¹²⁴ «Item quod in processibus aliis generalibus, quae pro pace vel pro peste vel pro fame vel pro victoria contra infideles vel pro alia maxima necessitate Regni vel civitatis fuerint, si fratres invitantur, possunt accedere, dere. In aliis processibus si possunt bono modo evitare, ne vadant ubi non est consuetum ire fratribus, non vadant. Si autem invitantur et sine scandalo cleri vel populi evitari non possunt, debeant accedere. Faciunt tamen fratres quidquid possunt bono modo sine scandalo ne in talibus onerentur ne deducantur in consuetudinem » (Ten pat).

¹²⁵ « Et quando cum aliis religiosis in processione, licet eis intrare ecclesias monialium cetera processionaliter, si alii religiosi intrant, ne interrumpatur processio... Quando vero vadunt, non contendunt cum aliis religiosis de loco honoratori, sed imitentur humilitatem » (Ten pat).

¹²⁶ Kantak, *Bernardyni Polscy*, II t., 36 psl.

¹²⁷ J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, III t., 27 psl.

¹²⁸ MPY, IV t., 136 nr., 259 psl. ; 149 nr., 275 psl.; VII t., 390 nr., 376 psl.

pradedamos 40 valand pamaldos ir po j bus t siamos maldos, kol vyks Varšuvos seimas. pamaldas žmon s bus kvie iami varpais, o vienuoliai pasikeisdami laikys pamaldas ¹²⁹, d l to pamaldas tur jo laikyti ir bernardinai.

Vietinio pob džio pamaldas ir procesijas su Šv . Sakramentu visose bernardin bažnyiose 1575 m. kovo 15 d. leido daryti apaštališkas nuncijus Vincentas Šv . Mergel s Marijos, švent j glob j ir bažny i pašventinimo švent se ¹³⁰ ¹³¹. Šalia liturgini , visoms viešoms bažny ioms leist pamald ir procesij , bernardinai dar tur jo savo ypatingas apeigas su procesijomis ir maldomis. Per Šeštines po *Nonas* užgesinus Velykin žvak , po du išsirikiav , giedodami *Incaratus Omnipotens*, eidavo valgom j. Taip pat per Kal das ir Velykas užbaig pamaldas eidavo valgom j procesijoje ir ten, sukalb j *Magnificat* be kit mald , s sdavosi prie stal . Buvo dar ir kitoki vietinio pob džio papro i , kuri buvo laikomasi vairi šven i metu¹³¹.

Bernardinai dar XV amž., ragindami tikin iuosius pamald metu giedoti, sakydavo : *Kas gieda, dvigubai meldžiasi*, d l to jau tada žmon s prad jo giedoti. Bernardin bažnyiose anuomet giedamos giesm s daugiausia buvo j pa i sukurtos. Patys žmon s bažnyiose giedodavo prieš mišias ir po miši , prieš pamoksl ir po pamoksl o, procesijose ir maldinink kelion se. Giesmi temos buvo tos pa ios, kaip ir bernardin pamoksl : Kristaus gyvenimas ir jo kan ia, Marija Mergel ir Motina, švent j gyvenimai ir j doryb s. Giesmi forma buvo labai paprasta, bet vaizdinga¹³² ¹³³.

Tarp giesmes rašiusi j bernardin labiausiai iškilo pal. Ladislovas iš Gielnovo (1462-1505), kuris d l ypatingos meil s nukryžiuotajam Kristui visus savo pamokslus prad dav s š kiu : *Jesus Nazarenus Rex Judaeorum!*—J zus Nazarietis Žyd karalius, ir kalb damas apie Kristaus kan i , kartais pakildavo ekstaz m Jis apie Kristaus kan i paraš ir giesm , prasidedan i žodžiais : *Jeżusa Judasz Przedal* — J z Judas pardav . Ši giesm jis giedodavo su žmon mis prieš arba po pamoksl o. Ja naudojosi ir kiti pamokslininkai. Paskui ji buvo išversta ir žmoni giedama Lietuvos bernardin bažnyiose ¹²³.

¹²⁹ P. Jat ul is, *Kardinolo Jurgio Radvilo veikla lietuvi tarpe*, žr. *L.K.M. Akademijos Suvažiavimo Darbai*, VII t., 249 psl.

¹³⁰ Arch. Bernard.: *Annales...* I t., ad an. 1575, f. 286.

¹³¹ Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I t., 135 psl.

¹³² Ten pat, 129 ir sek.

¹³³ Joannes de Komor owo, *Memoriale*, 258 psl. ; Arch. Bernard. : *Annales...* I t., ad an. 1488, f. 119; Kant ak, *Bernardyni Polscy*, I t.

Ladislovas iš Gielново paraš ir *Kto chce Pannie Marii slu i* — Kas nor Panai Marijai tarnaut. Ši giesm dar vadinama: *Septyni Marijos skausm ir džiaugsm karunka*¹³⁴, kuri labai populiari Lietuvoje. J. Vaišnora teigia, b k ji tik XVII amž. buvusi kurio nors j zuito lietuvi kalb išversta, nes ji d ta J. Šrubausko giesmyne *Balsas Širdies*, atspausdintame 1726 m.¹³⁵. Vien d l to, kad ji tada pateko š giesmyn dar nereiškia, kad j tik tada koks nors j zuitas išvert . Ji bernardin bažnyiose buvo prad ta giedoti dar pal. Ladislovui gyvam esant. Prasid jus lietuvi bernardin kovoms su lenkais XVI amž. pradžioje, ši giesm gal jo b ti išversta ir lietuviškai giedama. J. Šrubauskas, leisdamas savo giesmyn , gal jo j jame paskelbti. Paskui ji daug kart net iki m s dien buvo perspausdinta ir giedama¹³⁶.

Pal. Ladislovas iš Gielново yra suk r s ir šv. Onos giesm : *Anna wi ta i nabo na* — Ona šventa ir pamaldi. Ši giesm buvo giedama prie bernardin bažny i veikian ios šv. Onos brolijos susirinkimuose, tarsi brolijos himnas¹³⁷. Jis buvo paraš s dar ir daugiau giesmi , bet jos jo vardu m s nepasiek . Gal b t, jos, lietuviškai išverstos, teb ra giedamos ir dabar, bet j autorius jau nežinomas.

Jonas Komorovskis, apraš s pal. Ladislovo iš Gielново parašytas giesmes, sako, kad buvo daug ir kit pamokslinink , suk rusi vairias giesmes, kurios po pamoksl arba vairiais liturgini met laikais ir švent se buvo pamaldži žmoni giedamos¹³⁸. Jis tada t giesmi autori nenurod , d l to dabar mes j ir nežinome, nors daugelis j v liau gal jo patekti ir lietuviškas maldaknyges, ypa tretininkams skirt *Szaltin*¹³⁹.

131 psl.; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 173, 178 psl.; Cz. Bogdalski, *Bernardyni w Polsce*, I t., 315 psl. duoda du šios giesm s posmus, ta iau nepavyko surasti atitinkan io lietuviško vertimo man prieinamauose giesmynuose. Tiesa, M. Volonczauski, *Kantiškose*, 123 psl., yra panašiai grasidedanti giesm *Jezu Krist Judoszivs žydams, kad pardav*, bet toliau lietuviškos giesm s žodžiai lenkiškam tekstui neatitinka, nebent tai b t labai laisvas vertimas.

¹³⁴ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 131 psl.

¹³⁵ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 204 psl.

¹³⁶ *Aukso Altorius arba Szaltinis Dangiszsk Skarb*, Tilž 1907, 969 psl.;

Liturginis Maldynas, Vilnius-Kaunas 1968, 547 psl. Šioje paskutin je laidoje tekstas naujai taisytas ir pradžia visai pakeista.

¹³⁷ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 13 psl.; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 178 psl.

¹³⁸ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 258 psl.

¹³⁹ V. Gidžinas, *Tre iasis Šv. Pranciškaus Ordinas*, Brooklynas 1971, 99 ir sek. psl.

Per pranciškonus Lietuv pasiek ir *Mažosios Marijos valandos*. Lotyniškai jos vadinamos *Oficium Parvum B. V. Mariae*, savo forma panašios kunigiškus poteries *Officium Divinum*. Jos dar lotyniškai kartais b davo vadinamos *Cursus*, o vysk. M. Valan ius jas vadina Kurso maldomis. Kada jos Lietuvoje katedrose ir kitose bažnyiose buvo prad tos kalb ti, nežinia. Treiojo šv. Pranciškaus ordino nariams pop. Mikalojus IV savo 1289 m. duotoje reguloje sak jas kalb ti¹⁴⁰, d l to tretininkai, mokantieji skaityti, jas tur jo kalb ti iki kol 1883 m. pop. Leonas XIII, duodamas nauj regul , vietoje *Maž j Marijos valand* leido kalb ti 12 poteri¹⁴¹. Kaip pried prie *Oficium Divinum* valand , jas kalb jo ir bernardinai, d l to iš j brevijoriaus padarytas vertimas buvo d tas *Szaltin*¹⁴². Ši valand kilm , keli Lietuv , kieno ir kur jos buvo kalbamos, yra apraš s savo studijoje J. Vaišnora¹⁴³.

Negana to, kitas *Valandas apie Nekaltai Prad t j* lotyniškai paraš pranciškonas-observantas Bernardinas iš Bustis, kurios ilgai observant bažnyiose buvo giedamos lotyniškai. Taip jas giedojo ir Lenkijos bei Lietuvos bernardinai, kol XVII amž. pradžioje 1616 ir 1626 m. buvo padaryti du lenkiški vertimai. Pirm j vertim gal jo praktiškam reikalui padaryti koks nors bernardinai, o antr j padar j zuitas Stanislovas Fenickis. Lenkiškai šios valandos buvo vadinamos *Godzinki*, d l to ir Lietuv jos at jo *Gadzink* vardu. Manoma, kad lietuviškai jos buvo išverstos XVIII amž., bet kas jas išvert , nežinia. Lietuviškai šios valandos prasižeda : *Prad kime žodžiais garbinti Marij šven iausi* . Šios valandos Lietuvoje greitai paplito, tiek bažnyiose, tiek tikin i j namuose. Jos b davo giedamos rytmeiais, ypa advente prieš Rarotines mišias. Prie j išsiplatinimo daug prisid jo pranciškonai, j zuitai ir vyskupai, ragindami jas giedoti, d l to jos yra giedamos net ir m s laikais¹⁴⁴.

Yra ir daugiau bernardiniškos kilm s lietuvi giedam giesmi , ypa kal dini¹⁴⁵, bet d l šaltini stokos sunku jas beatpa-

¹⁴⁰ C. Eubel, *Bullarii Franciscani Epitome*, suppl. Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1908, 51 nr., 304 ir sek. psl.; V. Gidži nas, *Tre iasis Šv. Pranciškaus Ordinas*, 8 nr., 37 psl.

¹⁴¹ V. Gidži nas, *Tre iasis Šv. Pranciškaus Ordinas*, 39 ir sek. psl.; šv. Pranciškaus Treiojo Ordino Regula ir Konstitucijos, Brooklynas 1963, II skyr., 6 nr., 13 psl.

¹⁴² *Aukso Altorius arba Szaltinis*, Tilž 1907, 467-536 psl. Ši laida yra viena iš v lesni j . Ja naudojausi, nes kit nepavyko surasti.

¹⁴³ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 54-58 psl.

¹⁴⁴ Cz. Bogdalski, *Bernardyni w Polsce*, 11., 99 ir sek. psl.; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 199 psl.

¹⁴⁵ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I, 132 psl.

žinti. Mums pakanka ir ši kukli duomenų, iš kurių matome, kad ir bernardinai savo pamaldomis, procesijomis ir giesmėmis yra nemažai prisidėję prie dieviškojo kulto ir šventųjų garbinimo ugdymo Lietuvoje.

f. *Bažnytinis brolijos ir draugijos*. — Bernardinai taip pat organizavo bažnytinę broliją ir draugiją. Pats šv. Jonas iš Kapistrano, atvykęs į Krokų, davė pradži III-jam šv. Pranciškaus ordinui, kuriam vadovauti, italų paprodiu, ministru paskyrė Baltramiejų Grybovskį. Matyt, kad Lenkijoje III-sis ordinas greitai plitė ir išvystė savo veiklą, jei minimasis ministras jau 1455 m. Jonui iš Kapistrano pasiuntė savo pranešimą apie tretininkų veiklą¹⁴⁶.

Lietuvoje bernardinai vadovaujami III-sio ordino, žinoma, atsiradę tik apie 1470 m. Atrodo, kad Lietuvoje pirmieji tretininkai buvo vienuolynų fundatoriai ir didieji geradariai. Tiesa, nėra žinoma, kad karalius Kazimieras, Vilniaus bernardinų vienuolyno kūrėjas, Stanislovas Sandzivojevičius Kaune kurdinys bernardinus, ar Martynas Goštautas, Tikocino vienuolyno fundatorius, būtų buvę tretininkai. Bet žinome, kad jie buvo pamilę šv. Pranciškaus dvasios ir jo uoliuosius dvasios vaikus bernardinus; tai leidžia manyti, kad jie buvo stoję III-jam ordinui¹⁴⁷. Tikrai žinoma, kad Martyno Goštauto sesuo Aleksandra, kuri Tikocino vienuolyno bažnyčiai aprūpino liturginiais drabužiais, buvo III-jo ordino narė^{147 148}.

Apie dvi paskiras tretininkes išviesni laik turime šiek tiek žinių. Antai, 1534 m. Vilniaus katedros kapitulos aktuose yra užrašyta, kad tąmet spalio 6 d. kapitula paėmė savo globon vieną bernardiną tretininką ir leido jai skalbti bažnytinčius drabužius¹⁴⁹. Trims šimtmečiams praslinkus 1860 m. liturginiame bernardinų kalendoriuje — nekrologe užtinkame Mogiliavo vienuolyno tretininką ir geradarą Emiliją Buinskaitį¹⁵⁰.

Yra žinoma, kad Lenkijos ir Lietuvos bernardinų provincijos vikarijai rūpinosi III-jo ordino platinimu vairiais būdais įgarsindami. Antai Marijonas iš Ieziorko, kuris nuo 1467 iki 1487 m. su mažomis pertraukomis jo tas pareigas, ir priėmė Vilniaus,

¹⁴⁶ Ten pat, 154 ir sek. psl.

¹⁴⁷ V. Gidziūnas, *Tre iasis Šv. Pranciškaus Ordinas*, 82 ir sek. psl.

¹⁴⁸ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 225 psl.

¹⁴⁹ J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, III t., 35 psl.

¹⁵⁰ *Directorium horarum canonicarum et Missarum juxta rubricas novissimas Breviarii et Missalis Romno - Seraphici ad usum Fratrum Minorum de Observantia... Pro Anno Domini MDCCCLX*, Vilnius 1859, 84 psl.

Kauno ir Tikocino vienuolynus, garsino III-j ordin , iškeldamas jo naudingum , privilegijas ir malones, kurias jam Apaštal Sostas buvo suteik s. Sakoma, kad jis, b damas vikarijumi ir lankydamas vienuolynus, daug tikin i j pri m III-j ordin , d l to reikia manyti, kad, baig s savo pareigas ir nuo 1487 iki 1491 m. gyven-damas Vilniuje, ir ia organizavo tretininkus¹⁵¹.

Tretininkus prie vienuolyn organizavo gvardijonai, o toliau nuo vienuolyn j galioti kunigai bernardinai, kurie kartais taip s kmingai veik , kad suk l pasaulini kunig pavyd , d l to pastarieji 1752 m. birželio 6 d. Žemai i vyskupijos sinode pareikalavo, kad b t uždrausta bernardinams be vietos vyskupo leidimo III-j ordin rašyti moteris¹⁵². Iš tikro, rašyti paskirus asmenis tretininkus jokio vyskupo leidimo nereik jo. Gal b t, jie be atodairos k r kongregacijas parapijose, kurioms kurti jau reikia vietos vyskupo leidimo. Matyt, po šio sinodo reikalas susitvark , nes niekur šis klausimas daugiau nebuvo keliamas.

Greitai pasireišk ir tuometini tretinink taka religiniame lietuvi gyvenime. Gilesnis religinis gyvenimas, III-jo ordino regulos tvarkomas, daugelyje uolesni j tretinink sužadino nor siekti aukštesn s tobulyb s ir pad ti artimui. Taip III-sis ordinas dav užuomazg daugeliui pašaukim dvasininkus ir vienuolius, o kai kuriuos net paskatino kurti naujas vienuolijas ar statyti vienuolynus ir bažny ias.

Patys tretininkai, net senyvame amžiuje, panoro stoti bernardinus, bet d l silpnos sveikatos, negal dami b ti I-jo ordino nariais, ordino konstitucijoms leidžiant, gaudavo vienuolin abit ir, tap amžinaisiais tretininkais, gyvendavo vienuolyne. Tokie tretininkai, kaip anuomet taip ir dabar, nedaro vienuolini žad , bet turi laikytis vienuolin s gyvenimo tvarkos ir už tai gauna visas vienuoliams Bažny ios suteiktas malones ir privilegijas. Toki amžin j tretinink seniau lietuvi pranciškon vienuolynuose buvo nemaža. Jais gali b ti priimami kunigai ir neved vyrai.

Aukštos kilm s tretinink s mergait s XV amž. gale dav pradži Nekalto Prasid jimo seser bernardini vienuolynui Vilniuje. Šio vienuolyno pradinink s buvo Barbora Radvilait (pirmojo Mikalojaus Radvilo dukt), Darata ir Ona Aleknavi i t s, Aleknavi iaus Sudimantai io, Vilniaus vaivados, dukterys. Šis pirmasis vienuolynas dav pradži seser bernardini vienuolijai^{161 161}

¹⁶¹ V. Gidži nas, *Tre iasis Šv. Pranciškaus Ordinas*, 84 psl.

¹⁵² M. Wol onczewskis, *Žemaitiu Wiskupist* , II t. Vilnius 1848, 166 psl.; Nauja laida *M Valan iaus Raštai*, II t., Vilnius 1972, 334 psl.

Lietuvoje, kuri ilgainiui šalia Vilniaus atidar savo vienuolynus Kaune, Gardine, Minske ir Slanyme¹⁵³. Praeityje seserys bernardines yra daug pasidarbavusios Lietuvos mergai i aukl jime.

Lietuvoje artimo meil s darbais pasižym jo vienuoliai rokitai, kurti tretininko Jono Jarulavii aus. Vienuolijos steigimo dokumente sakoma, kad «Jonas, Dievo pašaukimu, prieš 1710 m. mar tapo šv. Pranciškaus tretininku ir, Joniškyje atsi m s savo dal namais, žeme, miškais ir kitu kilnojamu turtu, visa tai pardav s, pinig us atidav Vilniaus fundacijai ». Jis su kitais pamaldžiais vyrais, grei iausiai taip pat tretininkais, k r gail esting j broli vienuolij . Kadangi didvyrišk gail estingumo darb daugiasia reik jo mar metais, o marai labiausiai siausdavo Vilniuje, d l to jie ir pirm j savo ligonin steig šiame mieste. Savo patronu jie pasirinko šv. Rok tretinink , d l to vadinosi rokitais. Vos sik rusi vienuolija 1710-1711 m. maro buvo sunaikinta, nes beslaugydami maro ištiktuosius ir laidodami mirusiuosius, išmir visi rokitai. Atsl gus marams, j vienuolija buvo v l atgaivinta. Tada rokitai slaug vairi r ši ligonis, bet daugiasia globojo bepro ius. Jie tur jo savo ligonin Vilniuje, Kaune, Minske, Varniuose ir K stai iuose¹⁵⁴.

Labai garsi buvo ir bernardin globojama Šv. Onos brolija. Manoma kad ši brolij Lietuvoje ir Lenkjoje k r vokie iai kolonistai ir pirkliai XV amž. Kadangi anuomet bernardin vienuolynuose buvo vokie i arba vokiškai kalban i kunig , d l to ši brolija pasirinkdama juos dvasios vadais, pasidav bernardin globai¹⁵⁵.

Ši brolija pirmiausia prad jo veikti prie Lietuvos bernardin vienuolyn , nes Vilniuje ji buvo kurta 1500 m., Kaune 1508, o Poznan je 1521 ir Lvove 1531 m.¹⁵⁶. Kadangi vokie iai Lietuvoje ir Lenkijoje patys pirmieji pri m M. Liuterio moksl , d l to šv. Onos brolija, tam mokslui priešinga, savaime tur jo likviduotis. Tik protestantizmo antpl džiui kiek atsl gus, kan. Dimitras Soli-

¹⁵³ Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Monialium Vilnensis*, f. 40 ir sek. ; V. Gidži nas, *Tre&iasis Šv. Pranciškaus Ordinas*, 86 ir sek. psl.; J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 312 ir sek. psl.

¹⁵⁴ J. Vaišnora, *Rokitai*, žr. *Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1965 m. 8 nr., 245-247 ; 9 nr. 264-268 ; 10 nr., 246-249 psl.

¹⁵⁵ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 157 psl.; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wile skie*, 164 ir sek. psl.; J. Vaišnora, *Šv. Onos brolija Lietuvoje*, žr. *Aida*, 1957 m. 3 nr., 137 psl.

¹⁵⁶ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 155 ir sek. psl.

kovskis, karaliaus Stepono Batoro sekretorius, dar prieš tapdamas Lvovo arkivyskupu, karaliui ir karalienei pritariant, suman naujais pagrindais atgaivinti šv. Onos brolij ¹⁵⁷. Tada kun. S. Hagi-novui buvo pavesta parašyti naujus statutus¹⁵⁸, kuriuos paskui kan. D. Solikovskis išvert lotyniškai¹⁵⁹.

Tuo pat metu Solikovskis populiario mint atgaivinti šv. Onos brolij , bent ten, kur anks iau ji veik . Taip jis 1580 m. iš Gardino paraš laišk , nurodydamas brolijos naud , ir kviet j sirašyti. Š savo laišk kartu su naujais statutais, turiniais 14 skyri , lenk kalba pasiunt visiems bernardin vienuolynams. Šis laiškas kartu su statutais buvo trauktas Vilniaus šv. Onos brolijos knygon ir išsiliko iki m s laik ¹⁶⁰. Lotynišk gi statut vertim per karali , kartu su prašymu juos patvirtinti ir brolijos nariams atlaidus suteikti, teik apaštališkajam nuncijui J. A. Caligari. Apie tai sužinome iš nuncijaus rašto, rašyto 1580 m. lapkri io 27 d. Valstyb s Sekretoriui kard. Comense, kuriame jis prašo šiam reikalui reikaling galiojim ¹⁶¹. Gav s reikalingas galias, nuncijus 1581 m. balandžio 11 d. specialiu raštu patvirtino šv. Onos brolijos statutus, leido jai daryti procesijas su Šv . Sakramentu ir jos nariams suteik atlaidus¹⁶².

Šiame oficialiame rašte yra trauktas visas lotyniškas statut tekstas ir brolijos maldos. Iš nuncijaus rašto paaišk ja, kad tuomet šv. Onos brolija jau veik vairiose Lietuvos ir Lenkijos vietose. Jai priklaus vyrai ir moterys, pasaulieiai ir dvasininkai, didikai ir paprasti žmon s. Šv. Onos brolijos tikslas buvo Dievo garb ir tikin i j paguoda, j tik jimo, vilties ir meil s padidinimas ir bendra gerov . Atrodo, kad ši brolija tur jo tiksl stiprinti protestant griaunam tik jim , gyvinti religin praktik ir melsti Diev , kad apgint krašt nuo prieš , kurie vis giliau iš ryt verž si.

¹⁵⁷ *Podr czna Encyklopedya Kościolna*, XXXV-XXXVI t., Varšuva 1912, 421 psl. ; Vaišnora, Šv. Onos brolija, 137 psl.

¹⁵⁸ Vaišnora, *Šv. Onos brolija*, 138 psl.

¹⁵⁹ Du lenkiški statut tekstai yra šv. Onos brolijos knygoje, kuri yra Lietuvos TSR Centrinio Instituto Archyve, F. 1135. apr. 4, bylos numeris 472. Knyga vadinasi *Trzy Xi gi Bractwa Anny S. od Roku 1580*, f. 5-8 ir f. 217-220. Statutus lenkiškai atspausdintas K. Kantak, *Najwa niejsza r kopisy franciszka skie bibliotek wile skich*, 181-183 psl. Lotynišk tekst kartu su nuncijaus patvirtinimu yra išleids L. Boraty ski, MPV, IV t., in Appendice 17 nr., 830-835 psl.

¹⁶⁰ *Trzy Xi gy Bractwa Anny S. od Roku 1580* f. 9-11 ; f. 217-220.

¹⁶¹ MPV, IV t., 290 nr., 530 ir sek. psl.

¹⁶² Ten pat, in Appendice 17 nr., 830-835 psl.

Šiam daugiariopam tikslui pasiekti:

1. Kiekvienas narys turi mok ti, suprasti ir su visa savo šeima kalb ti: *T ve m s* , *Sveika Marija*, *Tikiu i Diev* ir *10 Dievo sakym* .

2. Nariai turi pamaldžiai dalyvauti votyvin se šv. Onos mišiose, kurios antradieniais giedamos bernardin ir kitose bažnyiose. Jie turi prisiminti šv. Onos ir Mergel s Marijos gyvenim bei Viešpaties sik nimj , apm styti Išganytojo kan i ir už j d koti Dievui. Ši pareig neatlik nariai gali b ti tik rimt priežas i pateisinami.

3. Šalia Bažny ios sakymo nariai šv. Onos švent je turi atlikti išpažint ir priimti komunij , o tai padaryti sutrukdytieji turi duoti didesn auk vargšams.

4. Jie turi vengti girtavimo ir visokio papiktinimo, artimo apgavys i , niekam nekenkti žodžiu ar darbu, visiems mielai pad ti, nuli dusius suraminti, tikin i j nesantaikas slopinti ir darn sugyvenim puosel ti, apie visus gerai galvoti, nieko neskriausti, bet su visais nuoširdžiai elgtis.

5. Jei kuriam pasitaikyt k nors išgirsti prieš Katalik Bažny i ar jos moksl , ypatingai prieš Dievo S n , Šv. Dvasi , ar prieš 7 sakramentus, ar šventuosius piktažodžiaujant, tai jis tam net ir tylomis negali pritarti, bet tuos dalykus išmanydamas turi tok sudrausti ir tinkamai atremti, kad kvailas nemanyt es s išmintingas, o kas t dalyk neišmano, užprotestav s, pramatydamas vaidus, turi pasišalinti.

6. Gyvenime nuolat patirdami sunkum ir prieštaravim , brolijos nariai, turi juos ramiai priimti ir antraeiluose dalykuose nepasimesti ir Dievo nepamiršti, bet sunkumus ir kent jimus priimti ir už juos d koti; taip pat nesikelti puikyb n pasisekimuose, nenusiminti nes km je, bet Dievo valiai atsiduoti, atsimenant Išganytojo, jo Motinos ir šv. Onos sunkumus ir kent jimus, kurie atsidav Dievo valiai.

7. Taip pat brolijos nariai yra pareigoti savo klystan ius brolius su meile sp ti, o sp tieji sp jimus su d kingumu priimti.

8. Kiekvienas narys nešioja brolijos ženkl : auksin , sidabrin ar metalin medal , kurio vienoje pus je — šv. Ona, šv . Mergel Marija ir tarp j J zus, paskui rašas *S. Annae Societas*, o antroje — trys žodžiai: *Fructus caritatis salus* — Meil s vaisius išganymas.

9. Kiekvienais metais turi b ti išrenkamas brolijos vyresnysis-kuris šaukia susirinkimus, palaiko drausm ir tvarko visus reikals. (V liau vadovyb buvo iš keli asmen).

10. Susirinkimai šaukiami bernardin šv. Onos bažny ioje ar kopy ioje ar kitoje vienuolyno šv. Onai skirtoje patalpoje. Juose broliai turi b ti kukl s ir padoriai elgtis. Moterys juose nedalyvauja, bet apie susirinkimo nutarimus jos b davo informuojamos kalb tojo ar pamokslininko.

11. Bažny ioje laikoma auk d žut , kurios rakt turi vyresnysis ar kitas brolijos tam išrinktas brolis. Šios metin s, d žut se surinktos broli ir seser aukos, naudojamos bažny iai, kunigams ir vargšams šelpti. sirašiusieji brolij nariai pasižada ir savo ranka knygoje sirašo, kiek kasmet per šv. On aukos.

12. Duodama forma, kuria sirašantieji šv. Onos brolij broliai ir seserys turi naudotis.

13. Mirus broliui ar seseriai, kiekvienas narys turi dalyvauti laidotuv se ir egzekvijose ir už jo siel pasimelsti. Negalintieji dalyvauti teatsilygina išmalda.

14. Du kartu metuose už visus mirusius brolius ir seseris turi b ti laikomos gedulingos pamaldos; po šv. Onos švent s ir po šv. Onos bažny ios ar kopy ios pašventinimo metini . Vilniuje ir Kaune, kaip mat me, tokia pašventinimo švent b davo sekmdien prieš apaštal Simono ir Judo švent .

Statut priede broliai ir seserys raginami kalb ti šv. Onos karunk , kurios jau kiti nekalba, ir toliau pridedamos kasdienin s, nariams privalomos maldos. *T ve m s , Sveika Marija*, malda šv. On , už karali ir klaidatikius.

Dav s statut ir mald tekst , nuncijus pirmiausia, brolijos narius išrišo iš vis bažnytini bausmi , jei tokias kas b t užsitrauk s, patvirtino brolijos statutus, leido šv. Onos ir šv. Joakimo švent se, o taip pat keturis kartus metuose, pirm antradien prieš met ketvir ius, šv. Onos bažny iose ir kopy iose, prie kuri veikia brolija, viešai nuo I-j iki II-j mišpar išstatyti Šv . Sakrament ir daryti viešas procesijas, o kad uoliau nariai šiose pamaldose ir procesijose dalyvaut , nariams, kurie antradieniais dalyvaus votyv in se šv. Onos mišiose, už kiekvien dalyvavim suteik 100 dien atlaidus, už dalyvavim min tose procesijose — 200 d., jei, gail damiesi atlik išpažint dalyvaut — 300 d., o jei šv. Onos švent je dalyvaudami visose pamaldose atliks ir išpažint ir gail damiesi priims komunij — 350 d. Š rašt pasiraš pats nuncijus J. A. Caligari ir jo auditorius Tarquinius Pekulas. Nuorašo tapatyb patvirtino jau Lvovo arkivyskupu išrinktas Jonas Dimitras Solikovskis.

Netrukus Bažny ia šv. Onos brolij dar gausen mis malon - mis apdovanojo. Pop. Sikstas V 1589 m. savo raštu *Ex incumbenti* dav jai arkibrolijos vard , suteik atlaidus, atidav bernardin

globai ir leido jai kurtis prie vis bažny i ¹⁶³. Negana to, arkiv.

J. D. Solikovskiui prašant, Apaštala Sosto legatas Kajetonas 1596 m. leido arkibrolijos nariams didesni šven i nesutrukdytais antradieniais kalb ti šv. Onos valandas¹⁶⁴. Pagaliau pop. Urbonas VIII 1625 m. padidino atlaidus¹⁶⁵.

Vilniuje šv. Onos brolija buvo atgaivinta 1580 m., nes tais metais prad ta vesti brolijos knyga, kurioje siraš pirmieji nariai ¹⁶⁶. Joje pirmuoju nariu 1580 m. liepos 23 d. yra siraš s Alb. Przetockis, Vilniaus pilies prokuratorius, kuris brolijos reikalams pasižad jo kasmet mok ti 4 florinus¹⁶⁷. Antruoju tais paiais metais siraš s Žemai i vysk. Merkelis Giedraitis, kuris pasižad jo brolijos reikalams kasmet mok ti po 10 florin . Po daugelio kit pagaliau, Rygoje b damas, 1582 m. gruodžio 22 d. siraš ir Vilniaus vyskupas Jurgis Radvilas, nuo 1583 m. kardinolas, pasižad damas kasmet sumok ti 30 florin ¹⁶⁸. Jam sirašius, 1583 m. liepos 27 d. siraš ir Vilniaus sufraganas, Metonos vysk. Ciprijonas, domininkonas, pasižad damas kasmet duoti vien vengrišk dukat ¹⁶⁹. Brolijon siraš taip pat Vilniaus kapitulos kanauninkai ir daug kunig bei garbing Lietuvos Didžiosios Kunigaikštyst s pareig n . Tarp j kard. Jurgio Radvilo brolis, Mikalojus Kristoforas Radvilas, Olikos ir Nesvyžiaus kunigaikštis ¹⁷⁰, Lietuvos kancleris Leonas Sapiega¹⁷¹ ir daugelis kit vyr ir moter .

¹⁶³ Vaišnora, *Šv. Onos brolija*, 138 psl.

¹⁶⁴ Arch. Bernard. : *Annales..* I t., ad an. 1596, f. 318-320.

¹⁶⁵ Vaišnora, *Šv. Onos brolija*, 138 psl.

¹⁶⁶ *Trzy Xi gy Bractwa Anny S. od Roku 1580* f. 1-594. Knyga baigiama 1864 m. liepos 26 d. Tada buvo jau tik 11 nari ir visos moterys. Matyt, kad 1864 m. brolija, kaip ir visos kitos draugijos rus valdžios buvo uždaryta. Žymesni šios brolijos nari vardus chronologin je eil je duoda K. Kantak, *Najwa niejsze r kopisy franciszka skie bibliotek Wile skich*, 183 ir sek. psl.

¹⁶⁷ *Trzy Xi gy Bractwa Anny S.*, f. 12.

¹⁶⁸ « Ego Georgius Radzwil episcopus Vilnensis Dux Olice et Neswiesij huic societati S. Annae subscribo eamque servaturum ad Dei gloriam et sanctae eiusdem Ececlisiae Catholicae incrementum et Utilitatem promitto ad usum huius societatis et ecclesiae in perpetuum singulis annis quoad vivam et ubicumque fuero Triginta florinos pro Eleemosina me daturum. Hoc scripsi die 22 Decembris Anno Currenti 1582, Rigae manu propria ». Parašas tik subraukyti inicijalai (Ten pat, f. 43).

¹⁶⁹ « Anno D. 1583 die vero 27 Mensis Julii Ego Cipryanus, S. T. Doctor ac Dei et Sedis Apostolicae gratia Epus Meton. Suffraganeus et Canonicus ecclesiae Cathedralis Vilnensis me subscribo in hanc sanctam societatem Gloriosissimae S. Annae Matris Dei Genitricis Mariae ac in subsidium huius societatis quoadusque vixero unum ducatum ungaricale singulis annis me pensurum policeor » (Ten pat, f. 44).

¹⁷⁰ « Ego Nicolaus Christophorus Radzwil Dux Olice et Neswiesij huic

Vilniuje šv. Onos brolija prie bernardin vienuolyno (ne žemutin je pilyje) iš seno tur jo graži šv. Onos bažny i . Ši bažnyia buvo apleista, d l to atsik rusi šv. Onos brolija 1582 m. j atnaujino, uždeng stog , patais skliautus ir sidabrin kryži nupirko¹⁷².

Šv. Onos brolija XVI amž. pradžioje iki protestantizmo sigal jimo veik ir prie Kauno bernardin vienuolyno. Yra manoma, kad j Kaune k r s provincijos vikarijus Rafaelis iš Prošovico (1506-1509); Vilniaus vysk. Adbertas Radvilas 1508 m. geguž s 15 d. j patvirtindamas, klausantiems miši , laikom ant šv. Onos altoriaus, suteik 40 d. atlaidus¹⁷³. Tada gvardijono Antano pastangomis šv. Onos brolija labai išaugo. Jai priklaus vyrai ir moterys, didikai, pirkliai ir paprasti žmon s, bet, d l žinom priežas i , beveik išnykus bernardinams ir sigal jus liuteronizmui, Kaune kaip ir Vilniuje ji nustojo veikusi. Naujais pagrindais brolij atgaivinus, v l prasid jo gyvas veikimas. Pirmiausia jos nari Kauno advokato Všovskio ir kuopos vado Putvinskio l šomis šv. Onos kopy ia buvo papuošta naujais paveikslais. Nors ia šv. Onos brolija buvo negausi, nes XVI amž. gale ji tur jo tik 16 nari ¹⁷⁴, bet buvo takinga, nes antradieniais šv. Onos mišias ir per šv. Onos atlaidus sutraukdavo daug žmoni ¹⁷⁵.

V liau naujiems bernardin vienuolynams kuriantis, prie j k r si ir šv. Onos brolija, nors, gavus jau min t popiežiaus leidim , ji gal jo kurtis ir prie kit bažny i , d l to Žemai i vysk. Merkelio Giedrai io ganytojavimo metu (1576-1509), kai bernardin šioje vyskupijoje dar nebuvo, prie kai kuri bažny i jau veik šv. Onos brolija¹⁷⁶. Vysk. Jurgis Tiškevi ius 1639 m. reliacijoje apie savo vyskupij mini, kad prie Varni katedros yra

S. Societati subscribe), eamque me servaturum pro Dei gloria et Ecclesiae Catholicae utilitate promitto, ad usus autem huius societatis ecclesiasticos, singulis annis quoad vivam et ubicumque fuero decern florinos daturas sum. In Mhiz (sic) ipso festo SS. Petri et Pauli. Anno 1582 » (Ten pat, f. 42).

¹⁷¹ Ten pat, f. 81.

¹⁷² Arch. Bernard.: *Topographia...*, f. 107v.

¹⁷³ Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraš i skyrius, sign. A - 316 : *Archivum loci Caunensis*, 83 nr., f. 68.

¹⁷⁴ Ten pat, 20 nr., f. 18 ; Arch. Bernard. : *Topographia Specialis provincial*, f. 107.

¹⁷⁵ «In eadem ecclesia est confraternitas S. Annae, quae cum maxima devotione et eoneursu populi utriusque sexus qualibet feria tertia collitur, praesertim vero in ipso die solemni S. Annae fit maxima confluentia populi » (Arch. Bernard. : *Chronologia...* *Conventus Caunensis*, f. 53).

¹⁷⁶ Vaišnor a, *Šv. Onos brolija*, 138 psl.

šv. Onos brolija¹⁷⁷, o 1646 m. reliacijoje tik bendrai tepasako, kad reikia šv. Onos brolija¹⁷⁸. Vysk. Antanas Tiškevičius 1748 m. reliacijoje mini, kad šv. Onos brolija veikia Betygalos, Bataki, Plateli, Klovaini ir Šiaulėnų parapijose¹⁷⁹. Vilniaus vyskupai savo reliacijose šv. Onos brolijos visai nemini. Nemini, gal būt, dėl to, kad jie neparuošdavo išsamių reliacijų, o pasitenkindavo tik lakoniškai paminėdami, jų manymu, svarbesnius dalykus.

Ši šv. Onos arkibrolija daug prisidėjo prie dvasinio atgimimo Lietuvoje, protestantizmo veikus, ir labai išpopuliarino šv. Onos garbinimą, kuris išliko gyvas iki mūsų dienų. J. Vaišnora su pagrindu mano, kad M. Valančiaus *Kanti kose* dėta šv. Onos giesmė: *Garb Dievui ant aukštųjų* yra iš to laiko, kai veikė šv. Onos brolija¹⁸⁰, o ji Lietuvoje su trumpa pertrauka veikė nuo 1500 iki 1864 m. Kitos bernardinų globoje veikusios brolijos buvo kurtos kiekviliu.

g. — *Lietuvių kalbos vartojimas*. — Lietuvių tautinio atgimimo metu, XIX amž. gale, kai Lietuva jau buvo labai sulenkėjusi, ir patys sulenkę lietuviai į lenkino, stengdamiesi užgnaužti bet kokias lietuviškumo apraiškas, tai lietuviai, ypač liberali tarpe, buvo paskleista ir sigalavo nuomonė, kad Katalikų Bažnyčia per savo dvasišką sulenkino Lietuvą. Iš to daugelis daro išvadą, kad ir vienuoliai, neišskiriant bernardinų, yra prisidėję prie šio lenkinimo darbo. Be to, lenkiškajam klerui Lietuvoje dar prikišama, kad jis buvo mažo išsilavinimo ir žemos doros, nemokėjęs lietuvių kalbos ir jos nesimokėjęs, o tik jimo dalykus, net pačius poterių, lietuvių vertė kalbėti lenkiškai. Girdi, Dievas pagoniškos lietuvių kalbos nesupranta¹⁸¹. Ar tokie buvo ir antroje XV amž. pusėje Lietuvoje sėkė bernardinai? Ar ir jie Lietuvoje apaštalaudami nevarė lietuvių kalbos?

Nuomonė, kad tik viena Katalikų Bažnyčia sulenkino Lietuvą nepagrėsta ir neteisinga. Lietuvos lenkėjimas pamažu prasidėjo nuo Lietuvos ir Lenkijos unijos (1385), kai Lietuvos didikams pasisavino lenkų kultūrą, papročius ir privilegijas ir dar intymiau pra-

¹⁷⁷ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, žr. *Fontes Historiae Lituaniae*, I t., Roma 1971, 248 psl.

¹⁷⁸ Ten pat, 282 psl.

¹⁷⁹ Ten pat, 319, 322, 328, 331, 332 psl.

¹⁸⁰ Vaišnora, *Šv. Onos brolija*, 138 psl.

¹⁸¹ K. Prapuolėnis, *Polskie Apostolstwo w Litwie*, 1911. Šios knygos yra ir du lietuviški vertimai *Lenkų apaštalai Lietuvoje*, New Yorkas 1918 ir Kaunas 1938. Prancūziškai išvertė J. Gabrys, *L'Eglise Polonaise en Lithuanie*, Paryžius (be metų); K. Avižonis ir Z. Ivinskis, *Lenkinimas ir lenkėjimas Lietuvoje*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XIV t., 436-439 psl.

d jo bendrauti, kurdami mišrias šeimas, bet tas procesas vyko ne taip jau greitai. Liaudies lenk jimas prasid jo tada, kai valstietis, baudžiauninkas, išmok s pono kalb , m save laikyti lenku. Lietuvos didikai XV ir XVI amž. sav s kilme lietuviu, o tautybe lenku dar nelaik ^{181a}. Tada jie save laik aukštesniais už lenkus. Tam pakanka prisiminti tik j veiksmus Liublino unijos metu (1569) ¹⁸². Savo garbei apginti, jie net buvo suk r kilm s iš rom n teorij ¹⁸³. Jie, ir statydami bažny ias ir kurdami parapijas, savo fundacij dokumentuose reikalavo, kad jose b t lietuviai ar lietuviškai kalb s kunigas¹⁸⁴. Nereikia daug duoti reikšm s 1600 m. lenk j zuit pastabai, kad nedaug prasilavinusi lietuvi kalba lietuviškai ir lietuvišk pamald teklauso¹⁸⁵, nes tai buvo j propagandinis argumentas, kad sutrukdyt Lietuvos j zuit provincijos k rim ¹⁸⁶. Taigi XV ir XVI amž. Lietuvoje apaštalinimo dirva buvo lietuviška; su tuo tur jo skaitytis Lietuvos Bažny ios hierarchija ir vienuoliai. Jei kur b davo nukrypim nuo anuomet suprasto lietuviškumo, ten tuoj reaguodavo aukštesn Bažny ios vadovyb ir patys Lietuvos didikai.

Be to, visa tai, kas vyko prieš 4 ar 5 šimtme ius Lietuvoje, anot prof. Z. Ivinskio, «reikia imti tik to laiko r muose, nes tada ir gyvenimo stilius ir visa dvasia daug kuo skyr si nuo šiandienin s. Tad reikia labai vengti šiandienin mast nukelti anuos laikus»¹⁸⁷.

Dar labiau b t nepagr sta manyti, kad anie XIX amž. suformuoti Lietuvos dvasininkijai kaltinimai tinka XV ir XVI amž. bernardinams, nes lietuvi lenkinimui rodyti n ra šaltiniais pagr st žini , o j pozityviam darbui atskleisti žini yra nemaža. Tiesa, bernardin tarpe vyko kova tarp tautybi , d l aukštesni viet ir d l Lietuvos bernardin savarankiškos provincijos k rimo¹⁸⁸, bet tai vyksta ir tos pa ios tautos vienuolijose, kai susidaro jose sav tiksl siekian ios grup s.

Pirmieji Lietuvon atsi sti bernardinai, bent vadovaujantieji k rimosi darbui asmenys, buvo lenkai. Ar buvo j tarpe lietuvi ,

^{181a} *Pokalbis su dr. P. Joniku*, žr. *Draugas*, 1975. II. 8 d., 33 nr., 1 psl.

¹⁸² A. Šapoka, *Lietuvos istorija*, Fellbach ²1950, 105, 221 ir sek. psl.

¹⁸³ *Lietuvos Metraštis*, 2-5 nr., 42 ir sek. psl. : Joannis Diugossii, *Historiae Poloniae*, III t., Krokuvu 1876, ad an. 1487, 470 ir sek. psl.

¹⁸⁴ *Codex Babinowski* (rankraštis), ff. 61, 56, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 77, 80, 113. Šiose vietose minima lietuvi arba žemai i kalba.

¹⁸⁵ ARSI: *Fondo Oesuitico, Collegia Lituana*, (1600 m.), 6 nr. f. 2.

¹⁸⁶ Z. Ivinskis, *Lietuvi kalba viešajame Lietuvos gyvenime XVI-XVII amž.*, žr. *Aidai*, 1953 m. 9 nr., 412 ir sek. psl.

¹⁸⁷ Ten pat, 8 nr., 361 psl.

¹⁸⁸ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum de Observantia*, 85-98 psl.

sunku pasakyti. F. Neviera mano, kad min tasis Melchizedekas buv s lietuvis¹⁸⁹, bet tai tik sp jimas. Kai bernardinai, 1453 m. šv. Jono iš Kapistrano Krokuvoje kurdinti, tiek pagaus jo, kad 1467 m. paj g kurti savo provincij , tai jie tuoj atkreip d mes

Lietuv ir jau 1468 m. Andri Rey, mokyti ir išminting vyr , su b riu bernardin pasiunt Lietuv , kaip misij krašt . Pirmiesiems ten sik rus, provincijos vadovyb siunt vis naujus, mokytus, švento gyvenimo vyrus. Tarp j , kaip jau mat me, buvo nemaža jau Lenkijos vienuolynuose jusi atsakingas pareigas, daugelis j buvo baig aukšt j moksl . Papiktinim , kuriuos dav iš Lenkijos atvyk s pasaulinis kleras, bernardinuose neužtin-kame¹⁹⁰.

Kai kurie j tur jo b ti pramok ar Lietuvoje išmoko lietuvi kalb , nes Vilniuje ir Kaune, jos nemok dami, savo pamokslais neb t patrauk tiek žmoniai , neb t gal j klausyti išpažini , kadangi XV amž. lenk kalb mokan i tuose miestuose dar ne-daug tebuvo. Yra žinoma, kad d l lietuviškai mokan i kunig tr kumo, ypa tolimesn se nuo Vilniaus ir Kauno srityse, dar ir žymiai v lesniais laikais buvo pagoni . Tada bernardinai ne tik savo bažny ioje sak pamokslus ir klaus išpažini , bet ir daly-vaudavo tolimesn se misij išvykose tarp pagoni . Žinoma, kad provincijolas Mykolas Bal buvo sak s daryti tokias ekspedicijas ne tik Lietuvoje, bet ir Žemaitijoje¹⁹¹. Tokias misij ekspedicijas neb t gal j daryti, nemok dami lietuvi kalbos. Tai patvirtina ir v lesni laik šaltiniai. Antai nuncijaus Caligari archyve iš 1579-1580 m. yra patek ilgi s rašai protestant , sta iatiki ir dideli nusid j li , kuriuos Vilniaus ir Kauno bernardinai sugr -žino Bažny ios vienyb n¹⁹². Tuose s rašuose yra asmen ne tik iš Vilniaus ir Kauno, bet ir iš pla ios Žemaitijos. Su jais, kaip teisingai Z. Ivinskis pastebi, buvo galima kalb tis tik vietos kalba¹⁹³.

Laikantis ordino papro i , kaip jau min jome, kapitulos metu visiems vienuolynams b davo skiriami pamokslininkai. Gaila, kad iki XVIII amž. pradžios neturime kapitul akt arba protokol ,

¹⁸⁹ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 221 psl.

¹⁹⁰ Arch. Bernard.: *Topographia*... f. 100; Arch. Bemard. : *Singulorum provinciae coenobiorum topographia*, f. 39.

¹⁹¹ Apie pagonyb s liekanas žr. A. Jablonskis, *Lietuvi kult ra ir jos veik jai*, Vilnius 1973, 366 ir sek. psl.; Z. Ivinskis, *Lietuvi kalba viešajame Lietuvos gyvenime*, žr. *Aidai*, 1953 m. 9 nr., 409 ir sek. psl.; Cz. Bogdalski, *Bernardyni w Polsce*, II t., 13 psl.; F. Neviera, *Lietuvos bernardinai obser-vantai*, 225 ir sek. psl.; S. Bar cz, *Pom trik*, 32 psl.

¹⁹² MPV, IV t., in Appendice, 6-8 nr., 775-783 psl.

¹⁹³ Z. Ivinskis, *Lietuvi kalba viešajame Lietuvos gyvenime*, žr. *Aidai*, 1953 m. 8 nr., 365 psl.

d l to n ra manoma duoti ištis lietuvi pamokslinink s raš , nors iš bendr j šaltini užuomin žinome, kad tokie pamokslininkai Lietuvos bernardin vienuolynuose buvo ir tuo metu, kai jie priklaus Lenkijos provincijai.

Tomas Dygon savo 1656 m. kronikoje, aprašydamas vienuolynus paliet ir pamokslininkus¹⁹⁴. Jis rašo, kad Vilniuje bernardinai tur jo tris pamokslininkus: vienas j rytais didžiojoje vienuolyno bažny ioje kalb davo, kitas po piet prieš mišparus, o tre ias sak pamokslus seser bernardini šv. Mykolo bažny ioje ¹⁹⁵. Ta iau jis nepasako, kokia kalba jie tuos pamokslus sakydavo.

š klausim atsako ankstyvesn žinia, paties lietuvio pamokslininko užrašyta, Vilniaus šv. Onos brolijos nari knygoje. Ten Stanislovas Margus, 1587 m. liepos 25 d. sirašydamas šv. Onos brolij , savo ranka aiškiai paraš , kad jis yra *praedicator Litwanorum* — lietuvi pamokslininkas¹⁹⁶. Tas rodo, kad XVI amž. gale tokie lietuviai pamokslininkai buvo.

Apie Kauno vienuolyno pamokslininkus Tomas Dygon jau aiškiau pasako. Jis rašo, kad šiame vienuolyne yra du pamokslininkai : vienas pamokslus sako vienuolyno (šv. Jurgio) bažny ioje lietuviškai, o kitas seser bernardini (Šv . Trejyb s) bažny ioje lenkiškai¹⁹⁷. Iš to atrodyt , kad vienuolyno bažny ioje visai nebuvo sakomi lenkiški pamokslai.

Apie pastov lietuvio pamokslininko buvim Kauno bernardin vienuolyne liudija ir senas rašas išsilik s viename inkunabulyje. K. Kantak Vilniaus kunig seminarijos bibliotekoje atrado šv. Vincento Ferreri pamoksl knyg , *Sermones Aestivales*, atspausdint Kobergerio Nürnberge 1492 m. Ši knyga pradžioje priklaus Kauno bernardino lietuvio pamokslininko bibliotekai, nes joje yra gotiškomis raid mis rašas: *Pro cella praedicatoris Lithiva-*

¹⁹⁴ Kant ak, *Bernardyni Polscy*, II t., 327 ir sek. psl.

¹⁹⁵ « Conventus iste (Viln.en.sis) continet in se plerumque Patres et Fratres centum. Praedicatores tres, unum in Ecclesia nostra magna mane praedicantem, alium post meridiem ante Vesperas concionantem, tertium apud nostras Moniales habet * (Arch. Bernard. : *Cronologia... Conventus Vilnensis*; f. 1).

¹⁹⁶ « Ego Fr. Stanislaus Marguss Predicator Litwanorum huic Sanctae Societati me subscribo, cuius canonibus morem me laturum pro viribus, gratia divina adiuvante spondeo, ubivis locorum agere me contigerit. Die 25 Julii sancto Jacobo sacra, 1587 » (*Trzy Xi gi Bractwa Anny S.*, f. 46).

¹⁹⁷«Iste Conventus (Caunensis) sempor plusquam triginta Fratres habet: in quo sunt duo Praedicatores, unus qui in Ecclesia nostra Lituanico sermoeinatur, alius in Ecclesia Monialium, qui lingua Polonica concionatur » (Arch. Bernard.: *Chronologia... Conventus Caunensis*, f. 49).

nici in loco Coffnensi — priklauso Kauno vietovės lietuvių pamokslininko kambariui. rašas abėjonės s nekėlia, nes pranciškon vienuolynai nuo ordino pradžios iki mūsų dienų oficialiai vadinasi *locus* — vieta. Knyga turėjo būti iš vienuolyno paleista jam kritiška laikais (1550-1575), dėl to galima spėti, kad ji lietuvių pamokslininkui buvo naudojama XV amž. gale ir XVI pradžioje. Jei tokia biblioteka buvo, buvo ir lietuvių pamokslininkas¹⁹⁸.

Apie Kauno bernardino pamokslą yra palikęs juokingas pasakojimas, Motiejaus Strykowskio XVI amž. antroje pusėje užrašytas. Vienas bernardinų Kaune Didžioji penktadienį sakė pamokslą apie Kristaus kančią. Kai jis pradėjo kalbėti apie Kristaus plėkimą, tai vienas žemaitis savo draugą paklausė: «Ar tatau muschi Kunigas?» Draugas atsakė: «Pon Diev». Tada jis vėl paklausė: «Ar ana kuris mumus padarė piktus rugius?» Draugas atsakė: «An». Tada žemaitis, kreipdamasis kunigui, garsiai sušuko: «Gerai milas Kunige plak schita Diewa, (kuris) piktus mumus dave rugius»^{198 199}.

Apie Gardino, Tikocino, Polocko ir Nesvyžiaus pamokslininkus rašydamas, Tomas Dygon nepasako, kokia kalba jie sakė pamokslus²⁰⁰, nes tose vietose mišriai gyveno lietuviai, baltgudžiai ir lenkai. Šiose vietose apaštalaudami, jie turėjo vartoti visas kalbas, kuriomis juos prabildavo tikintieji. domu, kad Kretingos vienuolyne, kurtame XVII amž. pradžioje, kai net patys fundatoriai Chodkėvičiai kalbėjo lenkiškai, pamokslai buvo sakomi tik lietuviškai ir vokiškai²⁰¹. Dar reikia priminti, kad Lietuvos bernardinai tarpe buvo ir vokiečiai, kurie iki liuteronizmo siveržimo aptarnavo Vilniaus ir Kauno vokiečių kolonistus ir pirklius. Aiškiai yra žinoma, kad Kauno gvardijonas, pačioje XVI amž. pradžioje buvo vokiečių, kuris ir vadinosi Pankracijus Almantis²⁰².

¹⁹⁸ K. Kantak, *Najwa niejsze r kopisy franciszka skie*, 175 psl.; P. Reklaitis, *Šv. Jurgio bažnyčia Kaune*, žr., *Lietuvių Enciklopedija*, X t., 133 psl.

¹⁹⁹ *Kronika Polska, Litewska, mudzka i wszystkiej Rusi* Macieja Strykowskiego, II t., Wydanie nowa z roku 1582, Varšuva 1846, 150 psl.; palyg. J. Fijałek, *Uchrześcianienie Litwy przez Polsk*, žr. *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Varšuva 1914, 74 psl.; Z. Ivinskis, *Lietuvių kalba viešajame Lietuvos gyvenime*, žr. *Aidai*, 1953 m. 8 nr., 368 psl.

²⁰⁰ Arch. Bernardin.: *Chronologia*, f. 61, 75, 124.

²⁰¹ «In hoc Conventu semper plus quam viginti Fratres habitant... habet duos praedicatores, unum idiomate Lituaneo alium Germanico praedicientes» (Ten pat, f. 100).

²⁰² Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 202, 286 psl.; Gidzi nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 74 psl.

Bernardinai ne tik pamokslus sak ir išpažintis klaus lietuviškai, bet taip pat lietuviškai mok ir melstis, kalb ti maldas: *Tve m s*, *Sveika Marija* ir *Tikiu Diev*. Tai aiškiai parodo t mald tekstai, gotiškomis raid mis ranka rašyti, vienoje prieš kelis metus Vilniaus universiteto bibliotekos knygoje atrasti, kuri anks iau priklaus Vilniaus bernardin bibliotekai²⁰³.

Su pagrindu J. Lebedys ir J. Palionis, šiuos tekstus aprašydami, mano, kad šios maldos, kuri Jogaila ir Vytautas Lietuvos krikšto metu mok žmones²⁰⁴, buvo išverstos Vilniaus pranciškon²⁰⁵, ir Lietuvos krikštui vadovavusio pranciškono vysk. Andriaus Vasiliaus buvo patvirtintos, nes poteri tekstai ir tik jimo tiesos, trumpai sutrauktos *Tikiu Diev*, yra perdaug svarbios, kad b t leidžiama krikšto metu naudotis j improvizuotu vertimu, be Bažny ios aprobatos^{206 207}. Tai, k ankstesnieji pranciškonai, v liau tap konventualais, prad jo, t v liau Lietuvoje sik r observantai, pas mus bernardiniais vadinami, t s .

Surastas mald tekstas yra rašytas 1503 m. išleistoje knygoje, kuri vadinasi *Tractatus sacerdotalis de sacramentis deque divinis ofliciis et eorundem administrationibus*²⁰⁷. Tai kunigams skirta knyga, nagrin janti sakramentus ir kitus dvasinius patarnavimus ir j administravim . Iš turinio matyti, kad knyga yra skirta ne tik kunigams, bet ir kunigystei besiruošiantiems klierikams. Ji yra rišta viename tome su kitomis trimis tuo pat metu išleistomis panašaus turinio knygomis.

Pirmame šio tomo puslapyje trimis skirtingomis rankomis yra rašyta jo metrika, kuri padeda išaiškinti, kas šias knygas par pino ir kam jos priklaus . Pirmasis rašas grei iausiai yra to, kuris tas knygas par pino, arba viršininko, kuris joms dav paskirt , rašydamas *Applica pro bibliotheca novitiatus Vilmensis*. Vadinasi, šios knygos, viename tome rištos, buvo paskirtos Vilniaus novi-

²⁰³ J. Lebedys ir J. Palionis, *Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas*, žr. *Lietuvos TSR Aukšt j Mokykl Mokslo Darbai Bibliotekininkyst s klausimais*, III t., Vilnius 1963, 169 psl.

²⁰⁴ Joannis Dlugossii, *Historiae Poloniae*, II t., 466 ir sek. psl.; M. Str ykowski, *Kronika*, II t., 149 psl.; *Monumenta Poloniae Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, XII t., Krokva 1891, 327 psl.

²⁰⁵ J. Lebedys ir J. Palionis, *Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas*, žr. *Lietuvos TSR Aukšt j Mokykl Mokslo Darbai, Bibliotekininkyst s klausimais*, III t. Vilnius 1963, 110 psl.

²⁰⁶ V. Gidži nas, *Vienuolijos Lietuvoje IX-XV amž.*, žr. L. K. M. Akademijos *Suvažiavimo Darbai*, VI t., Roma 1969, 263 ir sek. psl.

²⁰⁷ J. Lebedys ir J. Palionis, *Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas*, žr. *Lietuvos TSR Aukšt j Mokykl Mokslo Darbai, Bibliotekininkyst s klausimais*, III t., Vilnius 1963, 115 psl. duoda titulin knygos puslap faksimil je.

cijate kunigystei besiruošiantiems klierikams. Paskui šis rašas išbrauktas ir kita ranka parašyta : *Pro bibliotheca Vilnensi Fratrum Minorum*. Tai pasako, kad knyga iš novicijato bibliotekos buvo perkelta bendr Vilniaus Mažesni j Broli bibliotek . Koki Mažesni j Broli bibliotekai jis priklauso , pasako tre ia ranka rašyta bibliotekos katalogo nota , kuri , leisdami tekstus, J. Lebedys ir J. Palionis visai neatkreip d mesio. Tas rašas yra toks: *Armarium 7, E. nr. 12, pp. Bernardinorum Vilnensium*. Vadinasi, šios keturios knygos, rištos viename tome, priklauso Vilniaus bernardin bibliotekai. Uždarius vienuolyn , jos pateko universiteto bibliotekon.

Perskai ius *Tractatus sacerdotalis* knygoje ranka rašytus lietuviškus poterius ²⁰⁸ *, pirmiausia akis krenta tai, kad *Angelo pasveikinimo* yra tik pirmoji dalis — *Sveika Marija*, o tr ksta antrosios dalies — *Šventoji Marija*. Gi žinome, kad *Šventoji Marija* oficialiai kunigiškus poterius *Brevijorium* buvo vesta pop. Pijaus V 1568 m. ²¹⁰ nors kaip mat me pranciškonai j kalb jo jau žymiai anks iau ²¹⁰. Faktas, kad pranciškon bernardin bibliotekai priklausan ios knygos raše tr ksta antrosios *Angelo pasveikinimo* dalies — *Šventoji Marija*, š raš nukelia XVI amž. pradži .

Kadangi visos tomo knygos yra išleistos pa ioje XVI amž. pradžioje (1503) ir rašytas poteri tekstas ekspertams atrodo labai senas, gal net iš XVI amž. pradžios ²¹¹, tai iš to galima spr sti, kad tos knygos buvo nupirktos generalines kapitulas vyskanti bernardin , kurie steng si savo bibliotekas apr pinti naujomis knygomis, ypa novicijat ir studij namus, kur klierikai ruoš si kunigystei. Jas gal jo nupirkti du buvusieji Vilniaus gvardijonai: Jonas Komorovskis (1512-1515), kuris atstat sugriuvusi Vilniaus vienuolyn ir bibliotek , d l to paskui, dalyvaudamas generalin se kapitulose Romoje (1517) ir Lione (1618), gal jo sigyti ir pargabenti šias knygas²¹². Gal jo šias knygas Vilniaus vienuolynui par pinti ir Gotardas iš Siemiancino, kuris po Jono Komorovskio buvo Vilniaus gvardijoms, paskui pirmais 1530 m. steigtos Lietuvos provincijos provincijolas, kuris dar anks iau dalyvavo gene-

²⁰⁸ Ten pat, faksimil ir dešifruotas tekstas, 121 ir sek. psl.

²⁰⁸ I. Cecchetti, « *Ave Maria* », žr. *Ecciclopedia Cattolica*, II t., Vatikanas 1949, 515 skl.

²¹⁰ H. Holzapfel, *Manuale Historiae Ordinis*, 203 psl.

²¹¹ J. Lebedys ir J. Palionis, *Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas*, žr. *Lietuvos TSR Aukšt j Mokykl Mokslo Darbai, Bibliotekininkyst s klausimais*, III t., Vilnius 1963, 110 ir sek. psl. ir 118 ir sek. psl.

²¹² Gidžinas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 67 ir sek. psl.

ralin je kapituloje Neapolyje (1512)²¹³. Dar yra galimyb, kad šias knygas gal jo pargabenti ir Lukas iš Kauno, tikras lietuvis, kuris Lietuvos provincijos steigimo reikalui buvo nuvyk s generalin Parmos kapitul (1529)²¹⁴. Mano manymu, šias knygas bus par pin s Jonas Komorovskis, žymus bernardin kronistas ir mokytas vyras. Jis grei iausiai bus raš s ir lietuviškus poterius. Man atrodo, jei b t galima atrast poteri tekst rašyb sugre-tinti su Komorovskio kronikos rankraš i rašyba, tai grei iausia šis mano teigimas pasitvirtint .

Pagaliau ne tiek svarbu, kas tuos tekstus raš , bet svarbu, kad jie buvo rašyti bernardinams priklausan ioje knygoje, idant j kunigystei besiruošiantieji klierikai išmoks lietuviškus poterius ir j mokyti tikin uosius. Tai irgi patvirtina, kad bernardinai net tada, kai j Lietuvos vienuolynuose dauguma buvo lenkai, apaštalavo lietuviškai, nes jie ne tik pamokslus sak ir išpažintis klaus , bet ir poteri mok lietuviškai.

2. Past angos gr žinti Katal ik Bažny ion sta iatikius

Kristaus mokslas dar apaštal buvo skelbiamas graikiškam ir rom niškam pasauliui graik ir lotyn kalbomis, d l to ilgainiui susiformavo skirtingos apeigos ir paproiai. Anais laikais glaudes-nius ryšius su Petru ir jo p diniais palaikyti buvo sunku. Su-skilus IV amž. Romos imperijai Vakar ir Ryt imperijas, atsi-rado du politiniai centrai: Roma ir Konstantinopolis. Tada Konstantinopolio vyskupas m vadintis patriarchu ir nepriklausoma-nuo popiežiaus prad jo valdyti Ryt imperijos Bažny i . Tiesa, jau Kalcedonijos susirinkimas (381) popiežiui pripažino pirm j viet , kaip reziduojan iam Senojoje Romoje. Mat, man , kad popiežiaus primatas n ra dieviškos kilm s, o surištas tik su im-perijos sostine. Vakar imperijos žlugimas V amž. gale Konstan-tinopolio patriarchus, visuomet esan ius Ryt imperatori takoje, paskatino žengti dar toliau ir atsistoti popiežiaus vietoje, po-pieži laikant tik paprastu barbar patriarchu, kurio valdoma Bažny ia paskendusi klaidose ir iškraipiusi apeigas. Neži rint popieži ir visos Vakar Bažny ios geros valios pastang , 1054 m. Konstantinopolio patriarchas su savo valdoma Ryt Bažny ia ga-lutinai atsiskyr nuo Romos²¹⁵.²¹⁸

²¹³ Ten pat, 68 psl.; Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 304 psl.

²¹⁴ V. Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 94 psl.

²¹⁵ M. Jugie, *Costantinopoli*, žr. *Enciclopedia Cattolica*, IV t., 732-

a. *Rusijos atsiskyrimas nuo Romos ir pastangos j sugr žinti.* — Kadangi Rusija Vladimirui valdant (980-1015) Ryt Bažnyios apeigomis pri m krikš ionyb ir jos pirmieji vyskupai ir paskui Kijevo metropolitai buvo graikai, tai Ryt Bažnyiai atskilus nuo Romos, jos paklusnyb s atsisak ir Rusija, nors tai vyko ne taip greitai, nes tik metropolitas Niceforas (1104-1121) pirmasis viešai pasirod priešiška nusiteik s prieš Romos Bažnyi²¹⁶. Pasteb tina, kad m s religin je ir istorin je literat roje nuo Romos Bažny ios atsiskyrusieji rusai, baltgudžiai ir ukrainie iai, yra vadinami pravoslavais arba sta iatikiais^{217 218}, d l to ir ia bus vartojami šie vardai.

Romos popiežiai nuolat r pinosi Bažny ios vienyb n susigr žinti Rusijos sta iatikius. Jie veik per savo pasiuntinius ir takingus krašt valdovus, organizavo apsaug nuo totori ir šauk bendrus ekumeninius susirinkimus. Popiežiai naudojosi ir Lietuvos didži j kunigaikš i patarnavimu. Jie Vytaut ir Jogail buvo paskyr net Rusijos žemi vikarais²¹⁸. Iš tikro, didžiausias Vytauto noras ir buvo jo valdomiesiems Rusijos kraštams Kijeve tur ti metropolit , nors tai jam ir nepavyko²¹⁹. Sta iatiki unija r pinosi ir kiti Lietuvos didieji kunigaikš iai, kol 1596 m. Brastoje buvo padaryta trokštamoji unija, kurios d ka didel dalis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštyst s sta iatiki sugr žo Romos Bažny ion²²⁰.

b. *Bernardin dalis sta iatiki , gr žinime.* — Po Vytauto sta iatikius Bažny ios vienyb n sugr žinti daugiausia r pinosi karalius Kazimieras Jogailaitis. Jis savo valdomuose kraštuose tur jo keli tautybi valdinius, d l to nor jo, kad jo valdiniai bent religijos atžvilgiu b t vieningi, d l to jis planavo Katalik Bažnyion gr žinti sta iatikius. Patyr s apie popiežiaus legato Jono iš Kapistrano, bei jo vadovaujam pranciškon observant gars , jis primygtinai j kviet atvykti, kad jis imt vadovauti sta iatiki sugr žinimui²²¹.

²¹⁶ J. OnŠR, *Russia - Storio religiosa*, žr. *Enciclopedia Cattolica*, X t., 1953, 1464-1466 skl.

²¹⁷ P. Jat ul is, *Sta iatikiai*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXVIII t., 400 psl.

²¹⁸ VPL, II t., 25 nr., 20 psl.; 27 nr., 22 psl.

²¹⁹ J. Pfitzner, *Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas*, vert J. T Almantas, Klaip da 1930, 196-204 psl.

²²⁰ *Bažnytin unija*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, II t., 309-313 psl.

²²¹ L. Waddingus, *Annales Minoram*, ad an. 1451, XII t., 35 nr., 114 r sek. psl.

ia reikia pastebėti, kad dar prieš Jono iš Kapistrano atvykimą, jo kurdintieji Vengrijoje observantai, sta iatiki unijos reikalui buvo sumanę vykti Maskvos kunigaikštį. Ši misija buvo pavesta Ladislavui Hungarui, kuris su 12 observantais išvyko Maskvą, bet Maskvos kunigaikštis jį ne sileido²²². Tada jis su 3 broliais atvyko Krokuvą, kur, jam prašant, karalius Kazimieras atidavė šv. Kryžiaus bažnyčią ir parpinė vietą vienuolynui statyti²²³.

Pats šv. Jonas iš Kapistrano Krokuvą atvyko 1453 m., bet neturėdamas šv. Sosto pavestos misijos užsiimti sta iatiki unija, Krokuvoje steigė observantų vienuolyną, grįžęs prie jam kituose kraštuose pavestą darbą²²⁴. Tiesa, yra sakoma, esą jis, pats negalėdamas vykti Rusiją, ten pasiuntė savo brolius²²⁵, o Lenkijos ir Lietuvos sta iatiki uniją rėpė savo kurtiesiems observantams. Taigi vienas observantų, vėliau bernardinai vadintam, uždaviniui jau nuo pat pradžių rėmė šiuose kraštuose buvo sta iatiki grįžimas Bažnyčios vienybėn.

Krokuvoje kurdinti bernardinai ne tuoj galėjo imtis sta iatiki unijos darbo. Pirma turėjo išsiaukėti pakankamai vienuolių ir kurti savo vienuolynus ukrainiečių ir baltgudžių gyvenamose srityse. Tik 1467 m., atsiskyręs nuo bohemių ir kūrė savo provinciją, galėjo išvystyti savo veiklą sta iatiki tarpe²²⁶. Tada karalius Kazimieras, provincijos vikarijaus Marijono iš Iezioroko paprašytas, 1468 m. iš pop. Pauliaus II gavo leidimą kurti po du naujus vienuolynus Lenkijoje, Lietuvoje ir Rusijoje²²⁷. Gavęs šio popiežiaus leidimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tuoj buvo kurti Vilniaus (1469), Kauno (1471), Tikocino (1479) ir Polocko (1498) bernardinų vienuolynai²²⁸. Šiose vietose rėmė, bernardinai ne tik stiprino katalikų tikėjimą, bet kiek aplinkys leido, vadovaudamiesi Florencijos susirinkimo (1439-1445) nutarimais, pradėjo rėpinti ir sta iatiki grįžimą Romos Bažnyčiai.

c. *Florencijos unijos nesėkmės priežastys.* — Florencijos susirinkimas, išaiškinti rytų ir vakarų Bažnyčios nesutarimus ir palikti sūrytiems jėgoms, teoretiškai buvo vykdyti unijai, bet

²²² Ten pat, ad an. 1452, XII t., 18 nr., 160 psl.; Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 137 psl.

²²³ L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad 1452, XII t., 19 nr., 161 ir sek. psl.

²²⁴ Ten pat, ad an. 1453, XII t., 1-8 nr., 189-192 psl.

²²⁵ Ten pat, ad an. 1454, XII t., 3 nr., 226 psl.

²²⁶ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 50 ir sek. psl.

²²⁷ CV, I t., 258-259 nr., 296-298 psl.

²²⁸ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 53-83 psl.

praktiškai ji netur jo pasisekimo ne tik Maskvos valdose, bet ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Dėl unijos nesukmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje yra kaltinamas Vilniaus vysk. Motiejus Trakiškis (1422-1453) ir jo vyskupijos aukštieji dvasininkai, kurie prieštaraudami Florencijos susirinkimui, užsispyrė laikyti nuomonę, kad stačiatikiai, grįždami Bažnyčios vienybą, turi priimti lotynų apeigas ir svarbiausia persikrikštyti, nes tik tokia unija bus tikra ir naudinga Bažnyčiai ir valstybei.

Vysk. Motiejus Trakiškis net popiežiaus legatui Kijevo metropolitui Izidoriui, norėjusiam Vilniaus katedroje rytų apeigomis laikyti mišias ir paskelbti Florencijos susirinkimo padarytą Rytų ir Vakarų Bažnyčių uniją, nedavė leidimo²²⁹. Kai dėl unijos nesukmės legatas Izidorius vysk. Motiejų Trakiškį apskundė popiežiui, tai jis net pasikvietė pagalbon žinomą politiką kard. Zbigniev Olesnicką turį jo teisintis²³⁰. Panašaus nusistatymo stačiatikių unijos reikalu buvo ir vėlesnieji Vilniaus vyskupai.

d. *Bernardinų laimėjimai ir juridiniai jų veiklos pagrindai*. — Bernardinai, laikydamiesi Florencijos susirinkimo nutarimų ir jiems Šv. Sosto suteiktą privilegiją, stačiatikių tarpe turėjo didelių pasisekimų²³¹. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribose bernardinai stačiatikius Bažnyčios vienybą pradėjo traukti XV amž. gale. Šios ribos apaštalavimu tame laikotarpyje daugiausia pasižymėjo Vilniaus, Tikocino ir Polocko vienuolynai.

Kai Tikocino vienuolyno fundatorius Martynas Goštautas tapo Kijevo vietininku (1471-1479)²³², tai jis, labai mylėdamas bernardinus, norėjo, kad jie būtų su juo, dėl to vykdamas Kijevan su savim nusiėmė kelis Vilniaus vienuolyno bernardinus. Jie, Goš-

229

« Unde etiam quidam episcopus Vilmensis prohibuerat quendam Grecum, Communionem Romanam habentem, qui Cracoviae permisis fuit celebrare, unde timens idem episcopus, ne eum opportuisset in Romanam curiam ire et a domino papa redargui propter iniuriam illo Greco factam, scripsit litteras excusatorias, quas papa, ut ipse dicebat, laudare debuerat » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 264 psl.). Florencijos susirinkimo unijos klausimą Lietuvoje ir Lenkijoje bei Maskvoje ir Vilniaus vyskupo Motiejaus Trakiškio laikyseną gerai išnagrino O. Haliecki, *From Florence to Brest (1439-1596)*, žr. *Sacrum Poloniae Millennium*, V t., Roma 1958, 33-140 psl.

²³⁰ F. Neviėra, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 221 ir sek. psl.

²²¹ Ten pat, 222 psl. Tvirtinimas, kad observantai pradžioje laikų stačiatikių atžvilgiu tos pačios linijos, kaip ir Lietuvos ir Lenkijos vyskupai, nėra šaltiniškai paremtas.

²³² J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego (1386-1795)*, Krokua 1885, 19 psl.; A. Šapoka, *Goštautas*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, VII t., 385 psl.

tauto viskuo apr pinami, Kijeve sik r lyg ir misij stot, iš kurios veikdami Bažny ios vienyb n patrauk daug sta iatiki ²³³. F. Nevieros manymu, ši bernardin misija ia veik iki 1482 m., kol Kijevan siverž totoriai, sunaikin miest, sudegino ir misij stot ²³⁴.

Lietuvos didžiajam kunigaikš iui Aleksandrui Jogailai iui 1498 m. k rus Polocko vienuolyn, 1499 m. ten su keliais bernardinais buvo pasi stas pirmasis gvardijoms Leonas iš Lancuto. Jono Komorovskio liudijimu, šis pirmasis viršininkas beveik per 15 met tame sta iatiki krašte dieg katalik tik jimo daigus, sakydamas pamokslus, krikštydamas ir išpažin i klausydamas. Taip besidarbuodamas, daugel t kstan i sta iatiki Bažny ios vienyb n gr žino ir nemaža ten dar buvusi pagoni katalik tik jim atved. Ten bernardinai, tarp sta iatiki besidarbuodami, jau naudojosi popieži suteiktomis Šv. Žem s ir Bosnios pranciškon privilegijomis. Jie tur jo pla ias teises: gal jo atleisti nuo bažnytini bausmi, dispensuoti nuo vairi moteryst s kli i ir tam tikrais atvejais daryti išskyrimus. Lietuvos didžiojo kunigaikš io suteikta galia jie gal jo bausti išsišok lius. Be to, kunigaikštis krašto vietininkams ir miest valdyboms buvo sak s pad ti bernardinams sielovados darbe ir sudrausti j trukdanius ²³⁵.

²²³ « Hic Gastoldus in tantum fratres diligebat quod absque eis vix esse potuisset, unde, dum capitaneus a serenissimo rege Casimiro in Kyow constitueretur, continue fratres de Vylna circa eundem morabantur, quibus in Omnibus necessariis eorum providebat. Qui fratres ibidem inter schismaticos Ruthenos commorantes, multos nobiles et plebeos ad obedientiam Romani pontificis ut schizmaticos exemplo bono et doctrina reducebant, que civitas a Vilna distat centum et XX miliaribus » (Ioannes de Komorowo, *Memoriale*, 224 ir sek. psl.).

²³⁴ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 215 psl.

²³⁵ « In quo loco (Polocensi) primus gwardianus institutus est pater Leo de Lanczvd, qui mansit ibidem, fidem plantans catholicam, predicans et baptizans, Confessiones audiens, fere quindecim annis et multa milia ex Schismaticis et Lythwanis, adhuc aliquibus existentibus paganis, convertentur et ibidem fratres utebantur privilegiis terre sancte et Boznensium circa matrimonia dispensando in diversis impedimentis et absolvendo in censuris, divorcia faciendo in certis casibus, puniendo excessivos auctoritate Magni Ducis vel regis, quia hoc ipsum dédit dominus rex in litteris mandando capitaneis et eivitatibus, ut fratribus in hys assistant sub eius penis, cum agerent aliqua fratres pro honestate religionis cristiane et multa alia continentur in eisdem litteris mandati regii circa vinculum et iudicia matrimonialia, quia Rutheni in hiis maxime fratres impediabant et easdem litteras aliqui reges confirmaverant » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 282 psl.; *Tractatus cronice*, 425 psl.; L. Waddingus, *Annales Minorurn*, ad an. 1498, XV t., 43 nr., 195 psl.; Arch. Bernard.: *Annales*.. I t., ad an.

Ilgainiui sigal jus Maskvos kunigaikšiams, prasidėjo gana dažni maskviečių siveržimai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijon, kurie pasiekdavo ir Polocką, dėl to ir Polocko bernardinų vienuolynas net kelis kartus buvo apiplėštas ir sudegintas. Nežinoma, ar bernardinai šios vietas neapleido, nes nenorėjo palikti savo tris su Bažnyčios vienybėn grįžinti tikinčiųjų, kurių čia buvo jau keli tūkstantai, dėl to sudeginti vienuolynai vis atstatydavo. Be to, kaip Jonas Komorovskis tvirtina, klimatas čia buvo labai geras, nes per 15 metų šiame vienuolyne nemirė nė vienas vienuolis. Pirmasis čia 1514 metais mirė vienuolyno gvardijonas Bonaventura Lietuvis, kuris pilies apgulimo metu maskviečių buvo nužudytas²³⁶. P. Neviera rašo, kad tai buvo antrasis karas su Maskvos kunigaikščiu Vosyliumi III, kurio kariuomenė sibrov Polockan ir, puldama vienuolyną, susirėmė su vienuoliais, kurie su savo viršininku narsiai gynėsi. Bonaventura Lietuvis kritęs kovoje, o apie kitus trūkstant žini²³⁷. Tai jau tai yra tik spėjimas. Tiesa, jis galėjo būti užmuštas kovos metu, jei vienuolynas buvo lietuvių kariuomenės panaudotas, kaip miesto gynimo punktas, nes vienuolynas buvo šalia pilies, prie Polotos upės²³⁸. Tokio paties likimo 1563 m. susilaukė ir kiti bernardinai²³⁹, kai Jono Žiauriojo IV kariuomenė užpuolė Polocką²⁴⁰. Tada, caro sakymu, vasario 15 d. totorių buvo nužudyti 5 bernardinai: vienuolyno gvardijonas Paulius ir broliai Domininkas, Martynas, Va-

1498, f. 128-129; Fortunatus Hverbertus, *Menologium*, Monachii 1698, 115 ir sek. psl.).

²³⁶ « Idem locus ter v l quater per mosquovitas incinerabatur et tociens reedificabatur et iam patres volebant ilium dimittere, sed propter populum cristianum et propter salutem animarum remanserunt, multa enim milia hominum diversorum statuum fonte perhenni baptismatis mundati domino crediderunt Ihesu Cristo erant ductibiles et in omni bono et quia ibi nulus habetur sacerdos, fratres remanserunt et tam sanus locus ille erat et est, quia fratres raro moriuntur; a susceptione loci illius usque ad annum 1514 nulus frater mortuus est pręter fratrem Bonaventram Lithwanum, time ibi gwardianum, qui in obsidione Mosquorum interfectus est * (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 282 ir sek. psl.).

²³⁷ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 213 psl.

²³⁸ Gidžiūnas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 81 psl.

²³⁹ « Item eodem anno 1563 tempore Carnisprivii castrum Poloczko in finibus Litvanie a duobus Moskorum vi et fraude captum est regnante Sigismundo Augusto sub comiciis Piotrokoviensibus etc. Ibidem aliquot fratres nostri occisi sunt » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, continuatio II, 384 ir sek. psl.).

²⁴⁰ B. Dundulis, *Lietuvos užsienio politika XVI a.*, Vilnius 1971, 215 ir 218 psl.; J. Jakštaitis, *Liublino unijos vieta Lietuvos istorijoje*, žr. *Lietuvių Tautos Praeitis*, III t., 1 (9) s. s., Chicago 1971, 20 psl.

clovas ir Adomas²⁴¹. Ši kankini vardai, kaip ir Bonaventros Lietuvis, yra rašyti Pranciškon Kankini knygoje²⁴².

Ši kankini mirtimi vyko tai, k pal. Bernardinas iš Feltro buvo išpranašavęs s. Mat, kai Stanislovas iš Slapy, gavo iš pop. Inocento VIII pavedim dirbti sta iatiki ir pagoni tarpe, tai jis, sutikęs s pal. Bernardin, paklaus, ar šioje misijoje bernardinai tur s pasisekim. Palaimintasis jam atsak s, kad tik tuomet tur s, kai savo abit kapucius raudonai nudažys už tik jim pralietu krauju²⁴³. vyko betgi atvirks iai. Jie jau pirma susilauk vaisi, o paskui juos aplaist savo krauju.

Vilniaus vienuolyno bernardinai sta iatiki gr žinimo darbe tur jo vadovaujant j vaidmen. ia jie, kaip iš steigimo dokumento matyti, iš dalies tam ir buvo kurti²⁴⁴. J. Kur evskis, pamin damas bernardin sik rim tiesiog sako, kad vyskupaujant Jonui Losovi iui (1468-1481) Vilni atvyko bernardinai, smark s kovotojai už sta iatiki sugr žinim²⁴⁵. Taip vyko tod l, kad jie greitai sitikino, jog sta iatikiai buvo geri krikš ionys, tik suklaidinti, d l to nuošaliai laikosi nuo Katalik Bažny ios. Bernardinai mat, kad jie dalyvauja katalik pamaldose net katedroje ir j pa i bažny iose, neži rint to, kad jiems interdiktu tai uždrausta. Matant j nuoširdum bernardinams buvo nepatogu juos išvaryti, juo labiau, kad ir kitose bažny iose besilankan i niekas neišvarydavo.

Apie tai painformuotas provincijos vikarijus Mykolas Bal, pats rut nas, kuris 1474 m. iš Italijos gr ždamas apaštalavimui palengvinti, parsigabeno, jau min t Mare magnum bul, kreip si

Šv. T v, kad leist sta iatikiams pamald met b ti bernardin bažny iose ir kad nereik t j išvaryti, jei to nebus daroma katedroje, ar pagrindin je vietos bažny ioje. Romos kurija jo prašymo išklau s ir 1475 m. liepos 12 d. suteik, ko jis praš, nes ant prašymo yra išsilikusi rezoliucija: *Fiat ut petitur in Lithuania* — Teb nie, kaip prašoma Lietuvoje²⁴⁶. Šis leidimas buvo par -

²⁴¹ « Eodem anno (1563) Joannes Basilides Magnus Dux Moschoviae die 15 Februarii capta Polocia (ut noster Bielscius refert in sua Chronologia) Fratres nostros, cum magno fructu ibidem Christiani nominis commorantes, videlicet Paulum Gvardianum, Dominicum, Martinum, Venceslaum, Adamum, tartaris trucidare imperavit » (Arch. Bernard.: *Annales*.. I t., ad an. 1563, f. 278; *Vinea Christi momini*, f. 2).

²⁴² *Martyrologium Franciscanum*, Roma 1939, 187, 105 psl.

²⁴³ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 254 psl.

²⁴⁴ CV, I t., 258-259 nr., 296-298 psi.

²⁴⁵ J. Kur czewski, *Biskupstwo Wile skie*, 30 psl.

²⁴⁶ CV, I t., 292 nr., 340 ir sek. psl.

pintas, norint išvengti galim kaltinimų, kam bernardinai priima sta iatikius, kuriems yra uždrausta eiti katalik bažnyias.

Sta iatiki dalyvavimas bernardin pamaldose, į pamoksl klausymas bei artimi asmeniniai ryšiai vis labiau juos trauk unijon su Romos Bažny ia. Po penkeri met , matyt, jau buvo pribrend s reikalas, tuometinis provincijos vikarijus Marijonas iš Ieziorko, nor damas, kad sta iatiki pri mimas tinkamai, gerai ir teis tai b t vykdomas, suman par pinti tuo reikalu padarytus Florencijos susirinkimo nutarimus ir gauti oficial leidim Bažny ios vienyb n priimti klaidatikius ir atskalus ²⁴⁷. Abu šiuo reikalu popiežiaus raštai duoti Romoje 1481 m. rugpi io 31 d. ²⁴⁸ Kadangi jais savo darbe r m si Lietuvos vienuolyn bernardinai, tai yra pravartu susipažinti su j turiniu.

Florencijos susirinkime padarytos Arm n ir Graik unijos dokumentuose, kuri autentišk , pop. Siksto IV patvirtint nuoraš gavo Marijonas iš Ieziorko, buvo tokie nutarimai. Pirmiausia peržvelgiamas visas Bažny ios mokslas, kurio turi laikytis ne tik Romos, bet ir unijon gr žusios Arm n ir Graik Bažny ios. Duodamas visas *Tik jimo išpažinimas — Tikiu vien Diev*, kur sakoma kalb ti sekmadieni ir didži j šven i mišiose. Išaiškinamas, jau Kalcedonijos susirinkime nagrin tas, dvej — dieviškos ir žmogiškos — prigim i buvimas viename J zaus Kristaus asmenyje, klausimas, o taip pat žmogiškosios valios ir veiklos paklusnumas dieviškajai Kristaus valiai ir veiklai. Pripaž stami visi ekumeniniai susirinkimai ir tie, kuri atsiskyrusi Ryt Bažny ia nepripažino. Išaiškinamas bendras Bažny ios mokslas apie 7 sakramentus, bet nieko ypatingesnio apie rytie i sakramentus neužsimenama. Vadinasi, nieko klaidingo j iki tol teikiamuose sakramentuose nerasta ²⁴⁹. Graik unijos dekreto pradžioje išreikštas didelis džiaugsmas d l vykdytos unijos. Prieita bendro susitarimo moksle apie Šv. Dvasi . Mišiose leista naudoti raugint ir neraugint duon , kaip Ryt ar Vakar Bažny i apeigose iki tol buvo vartojama. Taip pat prieita bendros išvados, kad skastykloje esan ioms sieloms kent jimus gali sutrumpinti miši auka ir

²⁴⁷ « Deinde pater Marianus, finito capitulo generali, perrexit Romam et obtinuit a Sixto quarto binum breve pro reeonciliandis et suscipiendis hereticis et schismaticis. In quibus etiam continetur, quod fratres Poloniae in partibus schismaticorum et paganorum gaudent privilegiis terre sancte et Boznensium et concilium Florentinum de suscipiendis prefatis et baptismo grecorum sub sigilo pape transsumserat, que privilegia in locis Littwanie et precipue in Vilna habentur » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 230 psl.).

²⁴⁸ BF, III t., 1461-1462 nr., 742 psl. ; n. 1462, 273 psl.

²⁴⁹ Arch. Bernard. : *Annales..* I t., ad an. 1481, f. 75-90.

maldos, ir kad be nuod m s, ar pilnai atsiteis s už nuod mes, mir s eina tiesiai dang , o kas miršta sunkiose nuod m se — pragar . Pripaž stamas popiežiaus primatas, nes jis yra šv. Petro p dinis, kuriam Kristus suteik aukš iausi Bažny ios valdži . Gale nustatomos švent s, kurias kartu tur s šv sti tiek Vakar , tiek Ryt Bažny ios²⁵⁰.

S kmingesniam darbui tarp Rusijos, Lietuvos, Žemaitijos ir kit krašt schizmatik , pagoni ir netikin i j pop. Sikstas IV provincijos vikarijui min tu raštu suteik tokias galias: leido jam ir jo paskirtiems bernardinams priimti Bažny ios vienyb n sugr žtan ius graikus, rut nus, arm nus ir kitus schizmatikus, eretikus, apostatus bei netikin iuosius, nors jie nuo tik jimo b t atkrit po Florencijos susirinkimo priimtos unijos; bernardinams nuod mklausiams leidžia išrišti iš vis ekskomunikos, suspensos, interdikto ir vis kit cenz r ir bausmi už simonij , žmogžudyst ir kitus prasikaltimus, d l kuri paprastai atsiklausiamas Šv. Sostas; be to, suteikia gali dispensuoti kunigus ir klierikus nuo irreguliari kli i gauti šventimus ar gautais naudotis, išskyrus tuos, kurie laisva valia vykdo žmogžudyst , gyvena su dviem moterim ar sužalojo k no narius. Bernardinai gali jiems sugr žinti prarastas, aukštas ir garbingas pareigas ir beneficijas. Negana to, Sikstas IV visos provincijos nariams suteik visas tas privilegijas, kurias jis ir kiti popiežiai buvo suteik Šv. Žem s ir Bosnios pranciškonams²⁵¹.

Bernardinai, dirbdami tarp sta iatiki ir naudodamiesi popieži privilegijomis, elg si labai atsargiai. Matyt, jau tada sutiko ar bijojo sutikti Vilniaus vyskupo, jo kapitulos ir dvasininkijos pasipriešinim , d l to pop. Sikstui IV mirus, nors dar galiojo, kaip Inocento VIII rašte sakoma, jo suteiktos galios, r pinosi gauti j patvirtinim , kad j darbui neb t daroma priekaišto, es jiems suteiktos galios pasibaig su popiežiaus mirtimi. Jonas Komorovskis rašo, kad Stanislovas iš Slapy ir Jonas Vitriatorius, gr ždami iš generalin s Asyžiaus kapitulos, parsigabeno pop. Inocento VIII rašt , kuriuo jis 1487 m. birželio 19 d. patvirtino Siksto IV 1481 m. suteiktas galias ir Šv. Žem s ir Bosnios privilegijas²⁵².

²⁵⁰ Ten pat, f. 90-98 ; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia* (1075-1700), collegit A. G. Wel ykyj, I vol., Roma 1953 65 nr., 113-119. ia yra ir susirinkimo t v parašai po unijos dekretu.

²⁵¹ Arch. Bernard.: *Annales...*, I t., ad an. 1481, f. 74-76; BF, III t., 1462 nr., 743 psl.; L. Waddingus, *Annales Minoram*, ad an. 1481, XIV t., 17 nr., 310 ir sek. psl.; CV, I t., 319 nr., 376-378 psl.

²⁵² Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 249 ir sek. psl.; Arch. Bernard. : *Annales...*, I t. ad an. 1487, f. 108-110 ; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I vol., 101 nr., 171 ir sek. psl.

Iš to, kad visi šie raštai buvo laikomi Vilniaus vienuolyno archyve²⁵³, galima spręsti, jog didžiausia stačiatikių grąžinimo veikle buvo išvystyta Vilniaus bernardinai.

e. Darbe sutiktos klišės ir jų pasakos. — Bernardinai, laikydami Florencijos susirinkimo mokslo, nematė reikalo perkrikštyti Romos Bažnyčią grąžinti stačiatikiams. Jie leido jiems naudotis rytų apeigomis, jiems suprantama seną slavų kalbą. Jų pastangos uoliai rėmė karalius Kazimieras ir jo sūnus, Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras, ir Romos Bažnyčios paklusnybą sugrąžinti didikams, ypatingai Jonas Ivaška Soltonas. F. Neviera mano, kad atsivertusiems didikams padedant, bernardinams pavyko užjoni patraukti net Kijevo metropolitą Misaelą Druką (1474-1477), kuris panoręs grąžinti Apaštalią Sostą paklusnybą, Florencijos susirinkimo nutarimams ribose. Paklusnybą aktas, parašytas ir pasirašytas Vilniuje 1476 m. kovo 14 d., pasiuntinių Jono Ivaškos Soltono ir Lietuvos valstybės sekretoriaus buvo nugabentas Romon ir popiežui IV teiktas²⁵⁴.

Toki išvadą F. Neviera padarė, atsižvelgdama Misaelio paklusnybą pareiškimo rašto turinį. Jis tvirtina, kad net paviršutinis rašto analizė, duoda pagrindo hipotezei, jog autorius būtų bernardinų teologas. Ten, pavyzdžiui, randame tokius posakius: «Tu, kuris buvai pasirinkęs ir paragavęs elgetaujančiųjų ordino regulę, kurios tiksliai prisilaikydama, paragavai kieto gyvenimo iki tol, kol Viešpats, pažvelgęs tavo nusizeminimo dorybų, išaukštino» (popiežius prieš išrinkimą buvo pranciškonas). Aišku, sako F. Neviera, kad tokia forma popiežiui galėjo kreiptis tik pranciškonai, mūsų atveju bernardinai.

Toliau tame rašte atsispindi bernardinų nusistatymas ir kovą dėl stačiatikių priėmimo su aukštesniais Vilniaus dvasiškiais, kuri trukdo stačiatikiams grąžinti Romos Bažnyčios prieglobstinę. Ten sakoma: «Vienyb, ramybė ir meilė rėmė ir pavydu ardo, pasigailė, Šventasis Tėvas, mūsų tolimos šiaurės kraštuose gyvenančių, mes»²⁵⁸

²⁵³ « Item declarationes dubiorum, in privilegiis contentorum fratrum Boznensium, que erant collecte pro conscienciis predictorum fratrum serenandis per quosdam doctores utriusque iuris ad mandatum quorundam summorum pontificum : et hec Vilne habentur, in cista litterarum, quia ego, qui hec scripsi, ibi ea reposui » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 250 psl.).

²⁵⁴ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 222 psl. ; *Poselstwo do Papie a Rzymskiego Sixta IV od Duchowenstwa y od Księ t y Panów Ruskich*, Vilnius 1476 ; *Monument Ucrainae Historica*, I t., collegit A. Šeptuckyj, Roma 1964, 6 nr., 5 psl. ; O. Halecki, *From Florence to Brest*, žr. *Sacrum Poloniae Millennium*, V t., Roma 1958, 99 psl.

priklausome Ryt Bažnyiai, tačiau mes pripažįstame be pirmąjį septynį Visuotini Susirinkim dar aštuntą, btent Florencijos».

Be to, bernardinai laikosi nuomonės, kad Bažnyios vienybėn grįžtančius nereikia iš naujo krikštyti. Vadinas, jie stąiatikybąje priimtąjį krikštą laikątikru. Tuo tarpu Lenkijos ir Lietuvos vyskupai reikalavo grįžtančius stąiatikius antrąkart krikštyti. Dėl to Misaelis savo rašte taip pasisako: «Mes tikime ir išpažįstame, jog yra vienas krikštas nuodėmėms atleisti, o ne du krikštai, kaip, kad mės krašte tvirtinama»²⁵⁵. Šiais vidaus argumentais remiantis, iš tikro, atrodo, kad šis paklusnybės raštas, jei ir nebuvo bernardinų rašytas, tai jis buvo rašytas jįtakoje.

Neužteko metropolito pareikštos paklusnybės popiežiui, kad unija būtų efektyvi, reikėjo smoninti dvasiškąjį ir tikinčiuosius, kad jie suprastų vykusio pasikeitimo prasmę ir dvasinį naudą. Tai suprasdami mės bernardinai, karaliaus Kazimiero ir stąiatikių unitądidik remiami, mės darbo. Pirmiausia unitus reikėjo aprępinti liturginiais knygomis, kuriose būtų pataisytos stąiatikių klaidos. Tada buvo paruošta knygos serija bažnytinę slavųkalbą ir net pradąta spausdinti Friolio Švaipolto spaustuve Krokuvoje. Deja, ši bernardinų iniciatyva tuoj buvo užgniauzta. Lenkijos vyskupai, sužinoję apie tokį knygų spausdinimą, pakl didžiausią triukšmą, dėl to darbas buvo sustabdytas ir net pats spaustuvininkas dėl to gerokai nukentėjo²⁵⁶.

Šalia apeigų klausimo, rūpinantis stąiatikų unija, labai aštria forma iškilio sakramentą, labiausiai krikšto, galiojimo klausimas. Dar Vytautas, rūpindamasis unija, savo laiške Konstancos susirinkimotvams 1417 m. rodinąjį, «kad rebaptizacijos — perkrikštijimo praktika grįžtantiems katalikybėn schizmatikams yra nepakenčiama, atgraso juos». Lietuvos valdovas ia pat išreiškia savo nuomonę dėl rebaptizacijos, pasisakydamas prieš ją: «Stąiatikiai pripažįstąkrikšto sakramentą, todėl jį krikštas turėtų būti tikras, nereikalingas kartojimo»²⁵⁷.

Bernardinai, rūpindamiesi Bažnyiai laimėti schizmatikus, buvo tos pačios nuomonės. Vyskupai gi, priešingai, reikalavo grįžtančius perkrikštyti ir tik tada vienybėn priimti. Bernardinai, naudodamiesi jiems suteiktomis galiomis ir Florencijos susirinkimo

²⁵⁶ F. Neviėra, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 222 psl., 119 išnaša.

²⁵⁶ Ten pat, 223 psl., 120 išnaša. Ten duodami paruoštų spaudai knygų vardai ir apie šiuos dalykus plati literatūra.

²⁵⁷ *Copiola Prioratus sancti Andreae*, edidit J. H. Baxter, Oxfordas 1930, 40-41 psl.

nutarimais, kuriuose toki suvaržym nebuvo, savo bažnyiose pamald metu leido dalyvauti staikatikiams ir viešai skelb, kad staikatiki apeigos yra kilnios, j sakramentai tikri ir be perkrikštijimo gr žtan ius priimdavo Bažnyios vienyb n.

Šis nesutarimas jaa anks iau prasid j s, dar paaštr jo, kai 1494 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ved Maskvos kunigaikštyst Elen, staikatik. Tada kilusiam nesutarimui išaiškinti Vilniuje ir Krokuvoje buvo suruošti pasaulini kunig teolog iš vienos pus s ir bernardin iš kitos disputai. Disputuose bernardinams vadovavo j provincijos vikarijus Jonas Vitriatorius²⁵⁸. Vilniaus vyskupo teologai sau pagalb buvo pasikviet net iš Krokuvos teolog Jon Sukarn. Vilniuje disputas truko tris dienas, bet bendros išvados nepri jo; abi pus s paliko prie savo nuomoni²⁵⁹. Ta iau, nor damas suniekinti bernardinus, Jonas Sukamas 1501 m. išleistoje knygel je išd st savo argumentus prieš bernardinus²⁶⁰.

Tai buvo jau per daug, d l to bernardinai savo pad t išd st pop. Aleksandrui VI, kuris savo breve, prasidedan ia *Fide dignorum relatione*, duota Gniezno arkivyskupui kard. Fridrikui, šv. Kazimiero broliui, išd st Florencijos susirinkimo moksl apie graik krikšt ir j Romos Bažnyion gr žtan i pri mim. Patvirtino pop. Inocento VIII breve bernardinams suteiktas galias ir privilegijas, lie ian ias staikatiki pri mim. Pa iam arkivyskupui paved, kad gr žtan ius rut nus be perkrikštijimo priimt, arba Lvovo arkivyskupui, Vilniaus ir Žemai i vyskupams priimti

²⁵⁸ « Eodem anno Serenissimus princeps Allexander Dux Magnus Litwaniæ duxit in conthoralem suam filiam ducis Mosquovie, nomine Elenam, Schismaticam, que erat de ritu Greco sive Ruthenorum, et huius rei causa inter prelatos et doctores ex una et fratres nostros parte ex altera exorta fuit eontroversia de rebaptizatione Grecorum, de quorum ritu sunt Rutheni et de visitatione divinorum in ecclesiis nostris vel Latinorum, secularibus prelati et doctoribus dicentibus, quod Greci in suscipiendo ritum nostrum debent rebaptizari et sic per consequens ecclesias nostras tempore divinorum visitare, nostris autem, precipue prefato patre Iohanne, vicario provincie, contrarium dicentibus quod non tenentur rebaptizari, sed tantum caput unum ecclesie recognoscere scilicet papam et obedienciam ei promittere et sic circa ecclesias nostras sine aliqua rebaptizatione, ad quam non obligantur, sacramenta omnia percipere et debent pro veris catholicis haberi. Et hoc omnia probavit in conspectu pontificum et doctorum multorum litteris summorum pontificum et concilio Florentino et doctorum dictis catholicorum tarn Vilne quam Cracovie. Sed nihilominus aliqui scilicet prelati per aliquod annos contrarium tenuerunt, dicentes, se habere (licet false), super hoc breve apostolicum, quod talia prohibet fieri » (Joannes de Komorowo, Memoriale, 262 ir sek. psl.).

²⁵⁹ F. Neviera, *Lietuvos pranciškona i observantai*, 224 psl.

²⁶⁰ *Elucidarius errorum ritus Ruthenicæ*, Krokuva 1501.

pavest , arba kitiems kunigams ar bernardinams, kuri šiame šventame darbe nereikia atmesti, bet pagal popiežiaus valią jam panaudoti ²⁶¹.

Tuo pačiu reikalu, matyt, Rom kreipėsi ir Vilniaus vyskupas, nes pop. Aleksandras VI kita breve, prasidedančia *Altitudo divini consilii*, 1501 m. rugpjūčio 23 d., duota Vilniaus, Kijevo, Lucko ir Žemaičių vyskupams, išreiškia džiaugsmą, kad Lietuvos stačiatikiams grįžta Katalikų Bažnyčia. Toliau popiežius sako patyris, kad kai kurie reikalauja grįžtančius rutinai perkrikštyti ir tik tada unijonai priimti, dėl to išaiškina Florencijos susirinkimo mokslininkai apie krikštą, kad rytų apeigų krikščionys yra geras ir tikras ir nereikia Bažnyčios vienybėn grįžtančių antrą kartą krikštyti, tik reikalauja, kad atsižadėtų savo klaidų. Pagaliau Vilniaus vyskupui paveda, kad jis grįžtančius be perkrikštyjimo Bažnyčios vienybėn priimtų, arba kitiems kunigams, dominikonams ir pranciškonams bernardinams juos priimti pavest ²⁶².

Teisingai F. Neviera pastebi, kad « galiausiai observantai kov dėl rebaptizacijos laimėjo: jie nežadėjo pritarimo Romoje. Pop. Aleksandras VI [...] išleido pagarsų jūsi *Altitudo divini consilii* brevą, kuriuo aiškiai sakoma, jog stačiatikius, grįžtančius katalikybėn, nėra reikalo antrą sykį krikštyti. Kitaip sakant, Apaštala Sostas oficialiai pasmerkė rebaptizacijos praktiką ». Brevas buvo adresuotas Vilniaus vysk. Albertui Taborui, kuriam popiežius patarė ir toliau stačiatikiams grįžtinimo darbe naudotis dominikonų ir pranciškonų patarimu ²⁶³.

Lenkijos ir Lietuvos vyskupai šiuo popiežiaus sprendimu buvo labai nepatenkinti, dėl to, Gniezno arkiv. Jono Laskio rėpėsiu, pop. Leonas X 1515 m. rugpjūčio 9 d. išleido jiems palankesnę informaciją, kuri prasideda *Sacrosanctae universalis Ecclesiae*, kurioje pagrįdžiai pripažįsta, kad rytiečių bažnyčiose teikiami krikšto,

²⁶¹ « Tamen processu temporis Alexander VI, qui successit Innocencio octavo, qui mortuus est anno 1492, dederat breve, quod incipit: Fide dignorum relatione, domino Frederico, cardinali, archiepiscopo Gneznensi et episcopo Cracoviensi, confirmans concilium Florentinum de baptizmate et susceptione Grecorum et etiam confirmans breve Innocencii octavi fratribus Minoribus de Observantia pro hoc ipso concessum, commitens ei, ut eos sine omni rebaptizatione suscipiat vel suscipiendos committat archiepiscopo Leopoliensi, episcopo Vylnensi et episcopo Szamogitiensi vel aliis suis presbiteris aut fratribus de Observantia, quos in hoc sanctissimo negotio dicit non esse contemnendos, sed secundum voluntatem eius assumendos » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 264 ir sek. psl.).

²⁶² VPL, II t., 319 nr., 295 psl.; J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., 611 psl.; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I vol., 108 nr., 186-188 psl.

²⁶³ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 224 psl.

sutvirtinimo ir kunigystės sakramentai yra geri ir tikri ir jų kartoti nereikia, bet kai kuriais atvejais kai teikiami ne pagal Katalikų Bažnyčios priimtą formą, tai reikia juos pakartoti²⁶⁴.

Šiame ginčo karštyje buvo labai netaktiškai išsišokim. Bajoras Soltonas Aleksandravičius iš Paianpovo (netoli Pinsko) pop. Pauliaus II laikais (1464-1471), Komoje grįžęs iš stačiatikių katalikus, Vilniaus katedroje norėjo priimti komuniją, bet kunigas jį demonstratyviai aplenkė. Mažą to, paklaustas, neturėjo liudijimo, kad per jį su katalikus, dėl to kunigas, lyps sakyklą, jį iškoliojo, girdi: « Šuo, antrą kartą neapsikrikštijęs, išdrįso artintis prie Dievo stalo ». Taip žėistas unitas vėl atkrito nuo Bažnyčios. Tiesa, prieš mirtį jis kvietė si bernardiną kunigą, bet, tarną apgautas, mirė nesusitaikęs su Bažnyčia²⁶⁵.

Šiose aplinkybėse taip pat ir Jonas Sapiega, bernardiną patariamą, buvo sumanęs pastatyti bažnyčią, kurioje, Vilniaus vyskupo pakonsekrucijoje, būtų galima lotynų ir slavų kalbomis laikyti pamaldas. Tuo norėta parodyti, kad abejos apeigos yra lygiai geros, kaip bernardinai skelbė savo pamoksluose. Tuo tikslu 1501 m. balandžio 28 d. iš pop. Aleksandro VI buvo gautas ir reikalingas leidimas²⁶⁶. Sapiega bažnyčią pastatė Ikainėje, bet nežinia, ar joje kada nors buvo laikomos pamaldos rytų apeigomis²⁶⁷.

Nežiūrint visų popiežių spėjimų, lotynų apeigų kunigai ir vyskupai ir toliau laikėsi savo nusistatymo rytiečių atžvilgiu. Jie reikalavo unijon grįžtančius perkrikštyti, nepripažino vedusių kunigų kunigystės, jų mišų, laikom vartojant raugintą duoną, ir komunijos abiem pavidalais ir išjuokė jų apeigas ir papročius. Tiesa, rytiečiams pasiskundus, pop. Leonas X 1521 m. gegužės

²⁶⁴ Ten pat, 225 psl.

²⁶⁵ « Vilnae tandem in Cathedrali dum litteras testimonii de susceptione sua non habuisset, palam in ambona contra eum invehebatur canis etiam inconsulte ibidem nominato. Qui demum repulsus magnum auxit errorem. Sic enim contemptus Ruthenos illius ducatus in eorum errore confirmavit, dicens se a papa in fide greca sine rebaptismate susceptum et communicatum, obedientiam vero sibi et successoribus Romanae Ecclesiae prestitum iura palliavit, debet semper latinas visitare ecclesias et a latinis sacramenta suscipere. In die autem sui obitus vocare iusit fratres Minores de Observantia in quo per servitores Ruthenos fuit deceptus » (S. Kutrzeba ir J. Fijałek, *Kopiarz rzymski Erazma Ciołka*, žr. *Archivum Komisji Historycznej*, seria 2, I t. Krokuvą 1924, 77 psl.; F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 224 psl.).

²⁶⁶ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 265 psl.; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I vol., 103 nr., 178 ir sek. psl.

²⁶⁷ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 224 ir sek.

18 d., visa tai daryti kuo griežčiau ir uždraud ir jiems visuotini Bažnyios susirinkim suteiktas teisės ir privilegijas iš naujo patvirtino²⁶⁸.

Keista, kad visa tai, kas tik bernardin sta iatiki Bažnyios vienyb n gr žinimui buvo daroma, ar bandoma daryti, visuomet sutikdavo didžiausi pasaulini kunig ir vyskup pasipriešinim , d l to j pastangos ir darbai negal jo duoti pastoviai išliekan i vaisi . Jono Komorovskio, tuometinio kronisto, manymu, šios kli tys buvo daromos iš pavydo, nors pasauliniai dvasininkai patys šio darbo ir nesi m , nes iš jo nepramat ap iuopiamo materialinio pelno²⁶⁹.

Nuolatiniai nemalonumai ir trukdymai ne tik mažino darbo našum , bet ir silpnino bernardin užsidegim ir energij darbe. Iš kitos pus s, totoriams sunaikinus Kijevo rezidencij (1482)²⁷⁰ ir Polocko vienuolyn sugriovus bei vienuolius nužudžius (1563)²⁷¹, gerokai susiaur jo ir j darbo dirva. Š darb kur laik silpnino ir vidaus kovos su lenkais d l Lietuvos bernardin provincijos steigimo²⁷². Neleido s kmingai veikti ir kitos naujai steigt provincij ištikusios nelaim s²⁷³. Be to, kivir ams d l sta iatik rebaptizacijos vos pasibaigus, visos j j gos tur jo b ti nukreiptos kovai su besiveržian iu Lietuvon protestantizmu.

Neži rint to, savo misijos gr žinti Romos Bažny ion sta iatikius, bernardinai neapleido n sunkiausiais laikais. J veikla šioje srityje v l ryškiau m reikštis XVI amž. gale, kai jie prad jo atsigauti. Tai pastebime iš Vilniaus ir Kauno bernardin nuncijui Caligari teikt Romos Bažny ion sugr žint protestant ir sta iatiki s raš . Jie, naudodamiesi nuncijaus suteiktomis galiomis, nuo 1579 m. rugpi io 12 d. iki 1581 m. kovo 24 d. Bažny ios vienyb n gr žino 31 sta iatik²⁷⁴. Jie dalyvavo ir Brastos unijos paruošime ir jos vykdyme²⁷⁵ , nors joje jau nevaicino pirmaujanio vaidmens.

²⁶⁸ *Documenta Pontificurn JRornanorum historiam Ucrainae illustrantia*, I vol., 114 nr., 201-204 psl.

²⁶⁹ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 263-265 psl.

²⁷⁰ F. Neviera, *Lietuvos pranciškonai observantai*, 221 ir sek. psl.

²⁷¹ Joannes de Komorowo, *Memoriale, continuatio* II, 384 ir sei. psl.

²⁷² Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 90-96 psl.

²⁷³ Ten pat, 98-102 psl.

²⁷⁴ *Monumenta Ucrainae Historica*, I vol., 24 nr., 14 psl.; MPV, IV t., in Appendice 6 nr., 775-781 psl.; 19 nr., 836-841 psl.

²⁷⁵ *Documenta unionis Berestensis*, collegit A. Wel ykyj, Roma 1970.

3. Veikla protestantizmo užplūdus

Neilgai Lietuvos bernardinai ramiai galėjo skleisti Kristaus mokslą lietuvių tarpe ir rėpinti stačiatikių uniją, nes vos 1530 m. savo provinciją steigus, bet dar nespėjus tinkamai susitvarkyti ir daugiau vienuolių išsiauklėti, Lietuviai netikėtai viena po kitos užplūdo liuteronizmo, kalvinizmo ir kitų protestantų sektų bangos. Negausiams²⁷⁶, nepasiruošusiems ir dar mažai išretintiems bernardinams reikėjo stoti labai sunkiame kovos, tačiau, kaip toliau matysime, jie šioje kovoje nepaliko, nes neprarado nei savo vienuolių, nei savo narių protestantizmo naudai.

a. *Pirmosios protestantizmo apraiškos*. — Apie liuteronizmo klaidinimą Lietuvos bernardinai sužinojo labai greitai. Buvęs Vilniaus gvardijonas, Jonas Komorovskis apie jas patyrė jau 1518 m., dalyvaudamas generaliniame Lyono kapitule²⁷⁷. Toje kapitule išrinktas generolas Pranciškus Lichetti, 1520 m. rugpjūčio 21 d., atvykęs į Krokuvą, sušaukė provincijos kapitulą, kurioje dalyvavo ir Lietuvos vienuolių gvardijonai ir diskretai, nors ir paviluotai atvykę²⁷⁸. Šioje kapitule generolas Lichetti paklūnybą su vardu visus pareigojo klausyti popiežiaus, saugotis Liuterio klaidinimą ir deginti jo raštus²⁷⁹. Dar daugiau jie apie liuteronizmą sužinojo, kai generalinė kapitula visame ordine 1521 m. vedė maldas, kad Dievas apsaugotų nuo Liuterio klaidinimą²⁸⁰. Šios kapi-

²⁷⁶ Lietuvos provinciją kuriant buvo tiki 13 lietuvių bernardinai, tinkamoms atsakingoms pareigoms. Tada priskaitūs netinkamūs, seneliai, klierikai, broliukai, novicai, kandidatai ir savanoriai palikusių lenkų provinciją galėjo turėti apie 80 narių (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 350 psl.; Gidžinas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 98 psl.).

²⁷⁷ Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 187 psl.

²⁷⁸ «Ecce Lithuani nostri modo veniunt». «Fratres Lithuani sive custodiae Viinensis, quae conventus quattuor habebat. Horum guardiani et discreti longinquitate itineris tardius ad capitulum tunc pervenire apparent» (*Relatio de Licheto*, 50 nr., 513 psl.).

²⁷⁹ «Item precipio per obedientiam, ob honorem Pontificis, quod male dictum Martinum Lutherum contra Summum Pontificem latrantem vitetis; et si habetis dicta sua, comburatis» (*Relatio de Licheto*, 85 nr., 524 psl.; žr. ir 9 nr., 489 psl.; 103 nr., 528 psl.).

²⁸⁰ Šios generalinės kapitulos buvo paskelbti tokie nutarimai: «Cum nostri sit muneris armis spiritualibus, Ecclesiae adversariis, et fidem orthodoxam deprovantibus, viriliter strenueque occurrere, et pestiferam dogmatizationi Lutheranae, quae procurante humanae salutis inimico, noviter insurrexit, juxta sanctissimi Domini nostri pium desiderium, salubriter obviare, ordinat et mandat Reverendissimus Pater Generalis Minister cum universo suo Capitulo, ut piis et devotis precibus primitus occurrat, et quotidie in omnibus horis canonicis post dictum *Salve Regina*, suffragium hoc

t los nutarimus ir sakymus : malda, pamokslais ir dvasiniu mokslu pastoti keli liuteronizmui, visiems provincijos nariams tur jo pranešti provincijolu išrinktas Jonas Komorovskis (1520-1523). Nuo šio momento ir Lietuvos bernardinai buvo pareigoti kovoti su plintan iu liuteronizmu.

Gav š sp jim m s krašt bernardinai, ypa viršininkai, saugojo savo vienuolynus nuo klaidatiki infiltracijos. Tada nuncijaus Zacharijo Ferreri ir karaliaus Žygimanto paragintas, Bernardinas iš Grabovo Tor n s mieste, Pr sijoje, sakydamas pamokslus prieš Liuterio moksl , surinko ten liuteron paskleist literat r ir viešai, dalyvaujant publikai, sudegino²⁸¹. Kai Pr sijoje, kuri tuomet jau buvo Lenkijos valdžioje, Vokie i ordino magistras tapo liuteronu ir observant vienuolynai buvo liuteron užgrobti, tai, karaliui Žygimantui Senajam remiant, bernardinai b t gal j tuos vienuolynus atgauti ir apgyvendinti, bet jie, bijodami liuteron infiltracijos ir persekiojim , j ne m ²⁸². Lietuvos ir Lenkijos bernardinai tik iš tolo skaudžiai išgyveno Pr sijos, Livonijos ir Breslavo observant vienuolyn užgrobim ir vienuoli iš j išmetim ²⁸³, bet patiems to patirti neteko.

Kai Vokietijoje, Liuterio mokslui sigal jus, žuvo visa didžiul Saksonijos observant provincija, tai Lenkijos ir Lietuvos bernardinai, 1524 m. rugs jo 8 d. Vartos kapitulon susirink , nutar visuose kaimuose, miesteliuose ir miestuose mokyti žmones tikrojo tik jimo, tikinan iai ir karštai sakyti pamokslus, ruošti iškilmingas pamaldas, dažniau laikyti mišias ir jas giedoti, ginti 7 Bažny ios sakramentus ir Romos popiežiaus autoritet ir atremti visus liuteron puolimus²⁸⁴.

adjicitur, videlicet : *Gauds Maria Virgo cunctos haereses sola interemisti in universo mundo*, et versus : *Ave Maria* etc. Et quando in Missa conventuali ordinaria oratio tertia defuerit, dicta oratio *Ecclesiae tuae* additur. Secundo divini verbi gladio et sacrae thologiae telo eidem usque ad sanguinem resistatur, prout pro Capitulo Generali provide sufficienter promissum est, et unicuique Ministrorum salubriter commissum est » (L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1521, XVI t., 8 nr., 140 ir sek. psl., žr. Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 338 psl.).

²⁸¹ « Iis eciam legatus contra Luteranos aliqua fecit Turoniae, presente regia maiestate, predicante fratre Bernardino, librosque eorum multos in presentia regis Sigismundi Cazimiridis igné combustit » (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 339 psl. ; L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1521, XVI t., 8 nr., 141 psl.).

²⁸² Joannes de Komorowo, *Memoriale*, 187 psl.

²⁸³ Ten pat, 242 psl. ; L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1523, XVI t., 38 nr., 201 psl.

²⁸⁴ « Videntes Poloni vicini ignis ere visse incendium, suamque rem time agi, cum proximus arderet, in congregatione provinciali sub Nativitate

Neži rint to, protestantizmas vis labiau m sigal ti Pr si-
joje, Lenkijoje ir Lietuvoje. Dancige 1526 m. domininkonai ir
pranciškonai buvo labai liuteron puolami. Jie ten išsilaik tik
karaliui Žygimantui Senajam sikišus ²⁸⁵. Pagaliau 1558 m. rug-
s jo 1 d. liuteronai sudegino Vskovo vienuolyn ²⁸⁶. Apostat prad
jo atsirasti ir Lenkijos vienuoli tarpe, nes 1526 m. sausio 28 d.
pop. Klemensas VII Gniezno arkivyskupui leido jau iš protestan-
tizmo gr žtan ius apostatus dispensuoti ²⁸⁷. Ilgainiui ir pa ioje
Lenkijos bernardin provincijoje atsirado vienas kitas apostatas ²⁸⁸.

b. *Protestantizmo susitikimas su Lietuvos bernardinais*. — Kai
Martynas Liuteris 1517 m. prikalsavo tezes prieš atlaidus prie
bažny ios dur ir savo raštais atvirai iš jo prieš tradicin Baž-
ny ios moksl ²⁸⁹, tai jo knygos greitai pasklido ir tarp Lietuvos
vokie i kolonist . Jie labai dom josi visomis naujov mis, pasi-
reiškian iomis t vyn je, d l to ir liuteronizmas greitai pasklido
j tarpe. Su vokie iais pirkliais atvyko ir pirmieji liuteronizmo
skelb jai ir, apsigyven Vilniuje, skleid naujoves. Tai pasteb j s,
vysk. Jonas iš Lietuvos kunigaikš i 1527 m. sušauk Vilniaus sin-
nod , kuriame buvo nutarta be vyskupo atestacijos nepriimti sve-
tim vyskupij kunig ir neleisti vokie iams mokyti mokyklose.

Bene pirmasis iš lietuvi kunig 1535 m. viešai prad j s skelbti
Liuterio moksl , buvo Žemai i vyskupijos kunigas J. Tartila-
vi ius, Šilal s klebonas, kuris, už tai šaukiamas teism , pab go

Pr sus. Pirmasis aukšto išsilavinimo vyras, skelb s Lietuvoje
liuteronizm , buvo Abraomas Kulvietis, kuris 1539 m. Vilniuje
steig mokykl . Kai buvo patirta, kad jis skelbia Liuterio moksl ,
tai, vysk. Pauliui Alš niškiui veikiant, Kulvie io mokykla buvo

beatæ Mariæ Virginis (1524) Vartæ eelebrata, decreverunt ubique in urbi-
bus, pagis et oppidis veram doctrinam Catholicae fidei, stilo concionatorio
ad concertationem redacto, animosæ prædicare, officia Divina solemnius
celebrare, Missas privatas multiplicare, septenarium Sacramentorum nu-
merum asserere, Pontificis Romani auctoritatem tueri eaque studiosius
defendere, quæ impudentius Lutherus cum asseclis impugnabant » (L. Wad-
dingus, *Annales Minorum*, ad an. 1524, 13 nr., 214 psl. : Joannes de Ko-
morowo, *Memoriale*, 243 ir sek. psl.).

²⁸⁵ L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1526, XVI t., 4 nr., 260 psl.

²⁸⁶ Arch. Bernard. : *Annales...* I t., f. 277.

²⁸⁷ VPL, II t., 479 n., 438 psl.

²⁸⁸ Joannes de Komorowo, *Memoriale, continuatie* I, 375, 378, 385,
401 psl. ; Arch. Bernard. : *Annales...*, I t., ad an. 1586-1591, f. 605 ir sek.

²⁸⁹ H. Grisar, *Martin Luther: His life and work*. Adapted from the
second German Edition by Fr. J. Eble, Westminster, Md. 1950, 89 ir
sek. psl.

uždaryta, ir jis, šaukiamas teism, drauge su J. Zablockiu ir S. Rapolioniu 1542 m. pasitrauk Pr sus ir pasipraš kunigaikš io Alberto globos.

Neži rint vyskup draudimo, naujovi skelb jai buvo laukiami ir šiltai didik dvaruose priimami. Didikams prad jus linkti prie naujos religijos, liuteronizmas apie 1536 m. Lietuvoje tapo pusiau viešas, o nuo 1540 m., galima sakyti, jau virto viešu. Kai 1550 m. Mikalojus Radvilas Juodasis, nutrauk s ryšius su Katalik Bažny ia, paskui save patrauk Mikaloj Radvil Rud j, tai liuteronizmas prad jo dominuoti. Sakoma, kad XVI amž. antroje pus je jau maža buvo belik didik ir bajor , kurie laik si katalik tik jimo, ia taip pat reikia pamin ti, kad anks iau protestantizmas Lietuvoje paplito liuteronizmo forma, bet po dviej dešimtme i j prad jo išstumti kalvinizmas, kuris irgi netrukus suskilo daugel vairi sekt ²⁹⁰.

Kai Lietuv užliejo protestantizmo banga, tai vienuolijos ia dar nebuvo pakankamai sitvirtinusios. Neži rint to, Lietuvoje jos geriau nei kituose kraštuose atsispyr prieš protestantizmo antpl d , nes n vienas j vienuolynas neatiteko protestantams.

Skaudžiausiai protestantizmo infiltracij išgyveno Lietuvos pranciškonai konventualai, anuomet tik pranciškonais Lietuvoje ir Lenkijoje vadinami. Jie priklaus Lenkijos konventual provincijai, kuri buvo valdoma protestantu tapusio provincijolo ir net generalinio komisarijaus Pranciškaus Lismanino²⁹¹. Tada protestantizm palinko ir du lietuviai pranciškonai konventualai: Stanislovas Rapolionis ir kažkoks mažai žinomas Pranciškus Lietuvis. Ta iau, kai, nuncijaus Caligari prašymu, 1579 m. atsi stas generalinis komisarijus Bonavent ra Moresco sutvark provincijos vadovyb , tai katalikiška dvasia gr žo Lietuvos pranciškon konventual vienuolynus, ir jie v liau daug prisid jo prie kataliky b s pergals Lietuvoje ²⁹².

Luko Wadingo žiniomis liuteronizmas Lietuv prad jo veržtis apie 1523 m., bet provincijolo Urielio iš Grabovo sumanumo ir r pes io d ka jam nebuvo leista siveržti bernardin vienuolynus. Jis visuose vienuolynuose buvo paskyr s atitinkamus seklius, kurie k nors pavojingo pasteb j tuojau jam pranešdavo. Tuo b du jis bud jo, kad vienuoliai neapsikr st klaidingomis

²⁹⁰ V. Gidži nas, *Katalik Bažny ia Lietuvoje*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XV t., 136 ir sek. psl.

²⁹¹ V. Gidži nas, *Lismanini*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XVI t., 269 psl.

²⁹² V. Gidži nas, *Vienuolijos Lietuvoje*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XV t., 155 psl.

naujų mis²⁹³. Patys Lietuvos bernardinai nelinko protestantizmui, ir jo žadamos laisvės nežavėjo, nes buvo gerai pavyzdinę dvasios mokytojų išauklėti ir daugiau už kitus kunigus išsimokslinti, dėl to lengviau galėjo atskirti klaidas ir jas atremti²⁹⁴. Be to, kaip matome, jie buvo iš anksto viršininke spėti, dėl to saugojosi Liuterio klaidas ir meldamiesi kovojo už Katalikų Bažnyčios pergalę.

Stipriai laikosi ir 1530 m. sik rusios savarankiškos Lietuvos provincijos bernardinai. Iki šiol nėra užtikta žini, kad koks nors Lietuvos bernardinai būtų tapę protestantu. Net ir pačiu didžiausiu protestantizmo sigalėjimo metu, jie neprarado nė vieno vienuolyno. Tiesa, nėra išlikę žinių, kaip konkrečiai jie veikė, kovodami su protestantais, nes tuo laikotarpiu archyvai per gaisrus sudegė.

Reikia pastebėti, kad daugelis XIX ir XX amžių istorikų be atodairios nurodo net kelis liuteron pamokslininkus, kurie Vilniuje, bernardinams priklausančioje šv. Onos bažnyčioje, vokiečiams skelbė Liuterio mokslą²⁹⁵. Ankstesnieji istorikai A. Vijakas Kojalovičius XVII amž.²⁹⁶ ir S. Rostovskis XVIII amž.²⁹⁷ teptaisako, kad liuteron pamokslininkai vokiečiai kalbėjo šv. Onos bažnyčioje²⁹⁸. Vėlesnieji autoriai neatkreipė dėmesio, kad tais

²⁹³ L. Waddingus, *Annales Minorum*, ad an. 1523, XVI t., 28 nr., 201 psi.

²⁹⁴ Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 203 ir sek. psi.

²⁹⁵ M. Bališki, *Dawna Akademia Wileńska*, Petrapilis 1862, 27-28; A. F. A., *Ko ciol Augsburgski w Wilnie*, Vilnius 1855, 10, 43 psl.; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie*, 164-165 psi.; Kantak, *Bernardyni Polscy*, I t., 198 psl.

²⁹⁶ A. W. Koiałowicz, *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Ducatu Lituaniae pertinentium*, Vilnius 1650, 65 ir sek. psl.; *Historiae Lituaniae pars altera*, Antverpenas 1669, 428 psl.

²⁹⁷ S. Rostowski, *Lituanicarum Societatis Jesu Historiarum libri decem*, Paryžius-Bruselis 1877. vade sakoma, kad ši knyga autoriaus parašyta 1784 m.

²⁹⁸ « Anno primum 1555 Vilnae comparuit homo externus, Viclefus de nomine, habitu ... sacerdos: hio obtenta potestate, habendarum Germanica lingua ad incolae civitatis et advenas, concionum; magno cum successu in templo S. Annae dicto, ita id egit, ut nullo indicio latens virus prodiderit ... Suspectum aliquatenus se reddiderat apud prudentes, quod nunquam sacris operari visus sit: at illud virus pro concione palam effusum, Lutheri sectatorem clarissime ostendit. Quare Episcopus Vilmensis Dux Olszanus statim potestatem concionandi ademit» (A. W. Koiałowicz, *Miscellanea rerum*, 64-65 psl.). Gintautas pats autorius *Historiae Lituaniae pars altera*, 428 psl., taip pat rašo: « Vilnae primum adhuc vivente Paulo Episcopo, Viclepus quispiam, Sacerdotem veste ementitus, apud eundem obtinuerat: ut in S. Annae templo, ad plebem Teutonicae originis, ex opificibus, ac mercatoribus, conflata de rebus divinis facere posset». T

laikais, kai tie pamokslininkai šv. Onos bažny ioje vokie ius mok Liuterio klaid , Vilniuje buvo dvi šv. Onos bažny ios. Viena žemutin s pilies rajone, *infra muros cctstri Vilnensis*, aptarnaujama pranciškon konventual , o antra prie bernardin vienuolyno, aptarnaujama pranciškon observant , bernardinais vadinam . Abi bažny ios tur jo t pat vard ir abi buvo pranciškon , nors ir skirting ordino šeim nari aptarnaujamos. Ta aplinkyb , kad nuo Žygimanto Augusto laik pilies rajone esanti šv. Onos bažny ia buvo pavadinta šv. Barboros vardu, o v liau visai buvo nugriauta, v lesniems istorikams, nežinantiems šios bažny ios egzistavimo, naudojantis ankstesniais autoriais, kurie min jo, kad šv. Onos bažny ioje liuteronai sak pamokslus, kai j laikais Vilniuje jau buvo tik viena šv. Onos bažny ia, prid jo kad ji priklaus bernardinams. Kiti jau padar išvad , kad bernardinai pad jo pl stis liuteronizmui. Ši paini problem puikiai išaiškino, šaltiniais par m , Brauno ir Hohenbero atlas paveikslais pailiustravo P. Sledziewskis ²⁹⁹. Tuo b du bernardinams buvo nuimta ir ši be pagrindo autori užd ta protestantizmo d m ³⁰⁰.

Iš kitos pus s bernardinai didel s veiklos prieš protestantizmo antpl d išvystyti ir negal jo, nes j jaunut provincij ištiko vairios nelaim s. Pirmiausia j provincija buvo mažyt , nes tur jo vos 4 vienuolynus ir, pasak Jono Komorovskio, tik 13 paj gi lietuvi kunig . Prie j prid jus senelius, ligonis, klierikus, brolius, novicus, kandidatus ir laisva valia po provincijos k rimo pasilikusius lenkus, iš viso joje gal jo b ti 80 vienuoli ³⁰¹. Provincijolas, vienuoli tr kumo ver iamas, tur jo priimti iš Lenkijos provincijos pereinan ius, ne visuomet pavyzdingus, lenkus ³⁰².

Su Alberto Goštauto ir kit didik pagalba Lietuvos bernardinai k r savo provincij , tad iki išmir Goštautai, jie kišdavosi vienuolyn vidaus reikalus. Bernardin laimei su j mirtimi, dar prieš protestantizmo sigal jim , j kišimasis pasibaig . Kitaip

pat rašo ir S. Rostowski, *Lituanicarum Societatis Jesu*, 5 psl.: « Praeivit ceteris maleflicorum doctor ... Viclepus, sacerdos impius, perfuga, ac dux transfugarum ... Sub ea larva potestatem concionandi lingua germanica ab episcopo civitatis obtinuit. Ac primis quidem concionibus in templo Beatae Annae habitis ».

²⁹⁹ P. Skedziewski, *Ko ciól św. Anny - św. Barbary intra muros castru Vilnensis*, žr. *Ateneum Wile skie*, 1934 m. lnr., 1-32 psl.

³⁰⁰ Protestant pamoksl sakym šv. Onos bažny ioje pilies rajone pla iau panagrin siu, rašydamas apie pranciškon konventual laikysen protestantizmo antpl džio metu.

³⁰¹ Gidži nas, *De initiis Fratrum Minorum in Lituania*, 98 psl.

³⁰² Ten pat, 99 ir sek. psl.

jiems būtų buv sunku kovoti su protestantizmu, jei per didik protekcij protestantai būtų sibrov vienuolynus³⁰³.

Norint atsiskirti nuo lenkų ir kurti Lietuvos provinciją 4 turim vienuolyn nepakako, dėl to Lietuvos didikai pažadėjo kurti 12 ar 13 naujų vienuolynų. Jie savo pažado neištesėjo, nes daugelis jų netrukus tapo liuteronais ar kalvinistais. Pats didžiausias Lietuvos bernardinų provincijos karmas Albertas Goštautas norėjo bernardinus kurdinti prie Trakų pilies, bet savo pažado neištesėjo 1539 m. mirė. Jo pažado nevykdė 1542 m. mirė ir vienintelis jo sūnus. Goštautų turtus paveldėjo Radvilai, kurie netrukus tapo uoliausi protestantizmo skleidėjai Lietuvoje, dėl to nei Trakuose, nei Gardine pramatytieji vienuolynai nebuvo kurti.

Netrukus ir turimus vienuolynus ištiko gaisrai ir kitokios nelaimės. Vilniaus vienuolynų ir bažnyčių 1560 m. sudegino protestantai. Kai vienuolynas ir bažnyčia Žygimanto Augusto I šomis buvo atstatytas, tai 1564 m. dar labiau jį pakartotinai gaisras sunaikino. Tada nugriuvo net bažnyčių skliautai, sudegė altoriai ir paveikslai. Mažiau nukentėjo tik šv. Onos bažnyčia, kurioje po gaisro buvo laikomos pamaldos. Lyg to dar nepakaktų, 1563 m., kaip jau minėta, maskviečiai sugriovė Polocko vienuolyną ir nužudė 5 bernardinus.

Negana ir to, net 6 kartus vienas po kito siautėjo marai beveik visai sunaikino ir taip jau negausius Lietuvos bernardinus. Po šių nelaimių Vilniaus vienuolyne bepaliko 5, Kauno — 1, Tikocine — 3 bernardinai. Visoje provincijoje po maro paliko tik 9 vienuoliai³⁰⁴.

Vadinasi, pačiu protestantizmo signalo metu Lietuvos bernardinų provincija turėjo sunkiai kovoti dėl savo egzistencijos. Pagaliau taip labai sumažėjus vienuolių skaičiui, provincijolas Antanas iš Tikocino 1571 m. paprašė popiežių ir generalinį ordino kapitulą, kad leistų prisijungti prie Lenkijos provincijos. Leidimas buvo gautas, ir jau 1573 m. buvo atsiųsti keli kunigai, nors oficialus provincijos prijungimas vykdytas tik 1576 m. Tada

Lietuvai buvo atsiųsti sumanūs energingi viršininkai ir pamokslininkai, kurių pastangomis Lietuvos bernardinai greitai atsigavo ir tapo galingąją kovoje prieš protestantus³⁰⁵.

c. *Lietuvos bernardinų laimėjimai.* — Aprimus marams, pagausėjus pasaulikimams ir pakilus intelektualiniam pasirošimui, Lie-

³⁰³ Ten pat, 100 psl.

³⁰⁴ Ten pat, 101 psl.

³⁰⁵ Ten pat, 102 psl.

tuvos bernardinai tapo galinga j ga kovai su klaidatiki skelbiamu mokslu. Antai jau 1579 m. birželio 11d. popiežiaus legatas, j zuitas, Antanas Possevino, iš Vilniaus Valstyb s Sekretoriui kard. Comense rašydamas, gyr bernardin uolum ir pavyzdingum ³⁰⁶. Tais paiais metais rugs jo 18 d. iš Vilniaus rašydamas, gyr juos ir nuncijus J. A. Caligari ³⁰⁷. Be to, iš to paties nuncijaus informacijos sužinome, kad bernardinai buv nepalieti protestantizmo klaid , yra gerbiami pa i protestant ir vertinami karaliaus dvare ³⁰⁸.

Netrukus Vilniaus bernardinai prad jo rinkti ir pirmuosius savo darbo vaisius. Jie Vilniuje esan iam nuncijui Caligari 1579 m. rugpi io m nes teik savo atverst j s raš , kuriame buvo 9 savo klaid atsizad j asmenys, 8 iš j kilmingieji ir 1 tarnas. Š s raš nuncijus, jau min tame 1579 m. rugs jo 18 d. laiške, pasiunt Valstyb s Sekretoriui, kaip dovan popiežiui suraminti³⁰⁹. Tais paiais metais lapkri io 29 d., nuncijus jau iš Varšuvos Romai praneš , kad Vilniaus bernardinai atvert dar vien klaidatik moter ³¹⁰. Kit Vilniaus bernardin Katalik Bažny iai gr žint schizmatik ir eretik s raš tas pats nuncijus iš Varšuvos kard. Comense pasiunt 1580 m. rugpi io 9 d. Šiame s raše jau buvo pažym ti 55 asmenys³¹¹.

Be ši Slaptame Vatikano archyve, Lenkijos Nunciat ros fonde, yra surasti³¹² ir išleisti dar trys ilgi bernardin su Bažny ia sutaikint j schizmatik , eretik bei dideli nusid j li s rašai³¹². Taip Vilniaus vienuolyno nuod mklausio Felikso iš Poznan s pas-

³⁰⁶ MPV, IV t., 114 nr., 206 ir sek. psl.

³⁰⁷ Ten. pat, 153 nr., 284 psl.

³⁰⁸ « Gli osservanti che qui si chiamano Bernardini, vivono con benissimo nome, in tanto che Ii medesimi heretici Ii lodono » (Ten pat, 37 nr., 55 psl.).

³⁰⁹ « Li padri Bernardini di Vilna che sono buone persone ma non con molta dottrina, m'hanno dato un poco di raccolta delle persone che hanno abiurato questo anno in man loro. Mando la lista, et credo per consolatione di N. S.re poter affermare che già co'l buon'esempio del Re habbiamo vinto questo punto, che niun catolico si fa piu heretico, et molti heretici diventano catolici » (Ten pat, 153 nr., 284 psl.). Išnašoje duodamas pilnas s rašo tekstas su asmen kilm s aprašymu, kada ir kur jie gr žo katalik tik jim .

³¹⁰ Ten pat, 179 nr., 333 psl.

³¹¹ « Li bernardini di Vilna che ebbero da me facultà di absolvere gli eretici et reonciliarli alla chiesa S. catholica, mi hanno mandato nota di quelli che riconciliati dopo la mia partenza di Vilnia, per la maggior parte Ruteni et anco heretici, et sono almeno 55, lo mando le medesime liste loro per consolatione di N. S. Io ho risposto alii frati et fattoli buon animo ad attendere a questa racolta di anime » (Ten pat, nr. 257, 452-453 psl.).

³¹² ASV: *Nunz. Polon.*, 17 t., f. 414 ir sek.; f. 665 ir f. 563 ir sek.

tangomis nuo 1579. VIII. 12 iki 1580. VII. 16 d. Katalik Bažnyiai sugrįžinti su raše yra 112 asmenų³¹³. Kito Vilniaus bernardino, pamokslininko Ciprijono Premisliečio, nuo 1579. XII. 13 iki 1580. VI. 24 d. su Bažnyčia sutaikinti su raše yra 14 asmenų³¹⁴. Kauno vienuolyno gvardijono Liudviko Padebranskio nuo 1579.

III. 4. iki 1580. IV. 1 d. atverstį protestant su raše yra 10 asmenų³¹⁵. Taigi iš viso trijuose su rašuose yra 136 bernardinų Katalik Bažnyčiai sugrįžinti asmenys per vienerius metus. Apie tai patrys, Valstybs Seretorius kard. Comense 1580 m. rugsėjo 24 nuncijui Caligari rašytame laiške išreiškia savo džiaugsmą ir padėk Dievui³¹⁶.

Gi 1581 m. gegužės 27 d. iš Vilniaus nuncijus Caligari kard. Comense rašo, kad gavo nios metų žuiztas Skarga grįžinti 134 eretikus, o Vilniaus bernardinai per 100³¹⁷. Iš tikro jo pridėjus su raše yra 120 asmenų, kuriuos Katalik Bažnyčiai grįžinti tas pats Vilniaus vienuolyno nuod klausis Feliksas iš Poznanės³¹⁸. Toki bernardin atverstį protestant su raš Slaptame Vatikano archyve, greičiausiai, yra ir daugiau, bet jie dar nesurasti ir nepaskelbti.

Protestantus tiesos keli traukė ne tik vienuolyn gvardijonai, pamokslininkai ir nuod klausiai. Jiems pagalb atvykdavo net ir italai. Vienas iš toki buvo Mauras Saracenas, kuris 1578 m. paskirtas pamokslininku Piceno (Ankonos) provincijoje, atvykęs Vilniui sakė pamokslus, mokė katalikus, kaip atsispirti klaidatikams ir giliais tikinimais daugel protestant grįžinti Katalik Bažnyčiai. Jis buvo labai mokytas vyras, parašė net dvi scholastinio pobūdžio teologijos studijas. Mirė 1588 m. spalio 22 d., sulaukęs 48 metų amžiaus³¹⁹. Tapat darbdarbo ir kit Lietuvos vienuolyn bernardinai. Antai Bernardinai Katalik

³¹³ MPY, IV t., in Appendice, 6 nr., 775-781 psi.

³¹⁴ Ten pat, 8 nr., 782-782 psl.

³¹⁵ Ten pat, 7 nr., 781-782 psi.

³¹⁶ « Col nome et beneditione di Dio, il quale sia ringratiato del grand'acquisto, che V. S. dice di haver fatto i frati Bernardini di Vilna con le conversione di tante anime » (Ten pat, 272 nr., 503 psi).

³¹⁷ Ten pat, 368 nr., 653 psi.

³¹⁸ Ten pat, in Appendice 19 nr., 836-841 psi.

³¹⁹ « Maurus Saracenus ex provincieia Picena valde doctus in diversis disciplinis versatissimus gymnasiarum plurimum instructor et anno 1578 ordinis praedicator electus est. Ad Polonos et Litanos se transferens operam dedit Wilnae tum instituendis catholicis, tum repellendis novatoribus, a quibus eivitas maxime affectabatur, eius tamen labore piurimi ad sinum Ecclesiae adducti fuerunt » (L. Waddingtts, Annales Minorum, ad an. 1588, XXII t., 210 nr., 224 ir sek. psl).

Bažny i iš kalvinizmo sugr žino Jon Pac ³²⁰. V liau protes-
tant klaidoms atremti bernardinams pagalb at jo XVI amž.
gale atgaivintoji šv. Onos brolija, kurios nariai buvo pareigoti
atremti klaidatiki priekaištus³²¹. Nors ir nedaug k žinome apie
tretinink veikim , bet reikia manyti, kad ir jie kovoje su protes-
tantais bernardinams pad jo.

d. *Protestant kerštas bernardinams*. — Savo s kminga veikla,
gelb dami žmoni sielas nuo klaidatiki pinkli , bernardinai užsi-
trauk didel protestant neapykant . Jau min jome, kad 1560 m.,
Dievo K no oktavoje, po procesijos, jie sudegino Vilniaus bernar-
din vienuolyn ³²². Gi 1577 m. antradien po Sekmini sumuš
du Vilniaus vienuolyno bernardinus ³²³.

Pasitaikydavo net ir ginkluot sibrovim bažny i pamald
metu. Vien tok vyk , naudodamasis Slaptame Vatikano archyve
surasta medžiaga, yra apraš s Mons. dr. Paulius Jatulis ³²⁴. Tai
vyko 1588 m. rugpi io 24 d., šv. Baltramiejaus švent je, kai vie-
nuoliai giedojo mišparus ir bažny ioje buvo daug žmoni . Tada
prie bažny ios privažiavo kažkoks vokietis protestantas Lesman su
kitais dviem s brais. Išlip iš vežimo, užsitais bombardas, išsi-
trauk kardus ir, s d ant arkli , jojo bažny i ir, paleid pa-
vadžius, perl k kaire ir dešine tarp žmoni ten ir atgal. Kai
žmon s subruzd, tai jie iš bažny ios pasišalino, bet lauke atrad
daugiau savo s br v l verž si vid , tik bažny ios durys jau buvo
uždarytos.

Tuomet vienuolyno pamokslininkas šauk si Vilniaus pilies pa-
galbos, bet jos nesulauk , d l to varpais skambinant buvo šauktasi
miestie i pagalbos. Žmon ms sub gus, Lesman su savo bendrais
pab go ir pasitrauk kapus. Ten tikin i j puolami, kelis sužeid ,
buvo žmoni suimti ir uždaryti vienuolyne.

³²⁰ Areli. Bernard. : *Chronologia...Conventm B densis* f. 169.

³²¹MPV, IV t., in Appendice, 17 nr., 830-835 psl.

³²² Joannes de Komorowo, *Memoriale*, continuatio II, 384 psl.

³²³ « Item eodem anno (1577) feria 3 Pentecostes in cenobio Vilnensi
duo fratres nostri ab ereticis vulnerati sunt ». Išnašoje f. sakoma, kad tai
vyk 1581 m. geguž s 16 d. (Joannes de Komorowo, *Memoriale*, conti-
nuatio II, 401 psl.).

³²⁴ P. Jatulis, *Kardinolo Jurgio Radvilo veikla lietuvi tarpe*, žr. L. K. M.
Akademijos *Suvažiavimo Darbai*, VII t., Roma 1972, 243-247 psl. Jis nuraš
ir atsiunt Areh. Vat. : *Fondo Borghese* šiuo klausimu du pranciškon ir
vien kard. J. Radvilo laiškus, kuriais ia naudojam s. Mons. P. Jatuliu
už draugišk patarnavim nuoširdus a i .

Tada vienuolyno gvardijonas nuvyko pas Vilniaus vaivad , kuris buvo evangelikas, ir jam išd st vis pad t . Vaivada pasiunt savo valdininkus, kad numalšint maišt , o gvardijonui sak suimtuosius paleisti. Pab g s gvardijonas vaivados grasinimo, nor jo Lesman paleisti, bet jis nenor jo išėiti iš vienuolyno, nes bijojo žmonei , kurie buvo apsup vienuolyn . Tada suimt j apsaugai buvo pastatyta sargyba.

Anksti ryt atvyko vaivados pasiuntinys ir grasomai sak taikos ardytojus paleisti. Vienuoliai man , kad tai n ra paties vaivados sakymas, d l to pasižad jo juos pristatyti pa iam vaivada, kad jis pats paleist . Paskui, pasitar su vyskupu sufraganu ir katedros kanauninkais, kardinolo vardu papraš , kad vaivada juos pasiimt ir savo kal jime laikyt , kol sugr š Vilniaus vysk. kard. Jurgis Radvilas. Vaivada su tuo sutiko, ir j teismas buvo nukeltas spalio 3 d.

Tuo pat metu Vilniaus advokato ir miesto tarybos nari sakymu buvo suareštuoti tie asmenys, kurie su m taikos ardytojus³²⁵. Iš kard. Jurgio Radvilo 1588 m. rugs jo 18 d. laiško legatui Ipolitui Aldobrandini sužinome, kad tada buvo suareštuoti net tokie katalikai, kurie vykio metu nebuvo n mieste. Ten sakoma, kad jiems gr s s net mirties pavojus ³²⁶. vykio metu Vilniaus vyskupas kard. Jurgis Radvilas vizitav s parapijas, d l to apie vyk jis tuoj buvo painformuotas.

Tokiai pad iai esant, bažny ios, vienuolynai ir tikintieji atsid r rimtame pavojuje, nes jie gal jo b ti bet kada užpulti. Tada Frater Maurus a Foro Sempronio, nežinia kokias pareigas j s vienuolyne, bet atrodo takingas asmuo, grei iausiai italas, 1588 m. rugs jo 10 d. kreip si savo draug , karaliaus nuod mklaus , Frater Bernard Pok ir praš , kad jis karaliui išd styt Vilniuje susidariusi pad t ir paprašyt apsaugos bažny ioms, vienuolynams ir tikintiesiems ³²⁷.

Sugr ž s Vilniun kard. Jurgis Radvilas ir susipažin s su pad timi, rugs jo 18 d. paraš labai jautr legatui kard. Ipolitui Aldobrandini laišk , kuriame prašo legat , kad kuo grei iausiai kreipt si karali Vilniaus s myšiui sutvarkyti. Tame laiške kardinolas raš , kad klaidatikiai paperka milicij , aukštose pareigose pastato savo žmones, o kas pavojingiausia, kad apie 700 bajor

³²⁵ Arch. Vat.: *Fodo Borghese*, ser. ITT, vol. 72-A. f. 102 rv., in margine Frater Maurus a Foro Sempronianii Fratri Bernardo, confessario regis die 10 septembris 1588.

³²⁶ Ten pat, f. 113 v. orig. : in margine infra Signor Card. Legato.

³²⁷ Ten pat, f. 102 rv.

klaidatiki yra susitar pulti katalikus, terioti bažnyias ir vienuolynus³²⁸.

Gav s tokias žinias, kaip iš karaliaus nuod mklausio Bernardo Pokaus 1588 m. spalio 5 d. laiško, rašyto legatui kard. Aldobrandini, sužinome, karalius Žygimantas Vaza tuoj sak Vilniaus vai vadai Kristoforui Radvilui Perk nui nubausti sibrov l Lesman ir jo bendrus ir jam pranešti, kaip jo sakymas buvo vykdytas³²⁹.

Iš viso to matome, kaip sunki buvo bernardin kova su protestantais, kurioje jie garbingai išsilaik . Pradžioje nepasiduodami j klaid takai, o v liau daug suklaidint siel gr žindami Bažnyiai. Jie dirbo, nepaisydami pavoj ir net atvir užpuolim vienuolynuose ir bažnyiose pamald metu.

Baigiamosios Išvados

Plaiau panagrins j pranciškon observant — bernardin gyvenim ir veikal XV ir XVI amž., jau galime daryti baigiamias išvadas. Šaltini šviesoje žvelgdami j gyvenim ir veikal Lietuvoje, pastebime, kad jie nedaug kuo skyr si nuo kit krašt observant .

J gyvenimas, kaip ir visame ordine, tvarkomas tos paios šv. Pranciškaus Asyžieio regulos, laikantis t pa i žad ir generalini konstitucij ir vykdant viršinink sakymus. Skirtingi buvotik provincijos statutai, nes jie regulos ir pagal generalini konstitucij dviasi normavo vienuolin gyvenim krašto s lygose, kuri ribose paskui susiformavo provincijos tradicijos ir paproiai.

Lietuvos bernardinai gyveno ir meld si, kaip ir kit krašt observantai, panašiai pastatytuose vienuolynuose ir bažnyiose. Gyvendami bendruomeniniu gyvenimu, jo vairias pareigas. Viršininkai priži r jo tvark ir apr pino valdinius, o valdiniai vykd viršinink sakymus. Vieni ir kiti, laikydamiesi nustatytos dienvark s, palaik darn ir dar malon vienuolin gyvenim . Aišku, kad toks gyvenimas, šalia sakytos atgailos ir apsimarinim , iš vienuoli pareikalavo didels kantryb s, atsizad jimo ir ištverm s, bet jie visa tai su meile priimdavo, nes žinojo, kad aukos dvasia padeda save tobulinti, panaš jant Krist nukryžiuot j .

Pirmieji Lietuvos bernardinai vienuolin aukl jim ir moksl sigijo Lenkijos vienuolynuose. Lietuvoje vienuolynams sik rus, an laik paproiu, provincijolo priimtus kandidatus, kiekvienas vienuolynas vienuoliais aukl jo ir kunigystei ruoš atskirai. No-

³²⁸ Ten pat, f. 103 rv.

³²⁹ Ten pat, f. 141 rv.

vicams aukl ti tur jo magistrus, o kunigystei ruošti lektorius. V liau Vilniuje buvo steigta bernardin kunig seminarija. Magistr intelektualinis išsilavinimas priklaus nuo j pasiruošimo. Daugelis j buvo baig Krokuvos ar Vilniaus akademijas ar generallines ordino studijas Paryžiuje ar Italijoje. Bernardinai tur jo ir mokyto vyr , sigijusi akademinius laipsnius ir žymi Jono Duns Skoto mokslo tyrin toj , parašiusi šioje srityje studij , išsilikusi iki m s dien . Kiekvienas vienuolynas tur jo didesnes ar mažesnes bibliotekas. Vilniaus vienuolynas XVI amž. baigiantis tur jo jau nemaž bibliotek ir archyv .

Bernardin misija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštyst je XV ir XVI amž. buvo tik jimo platinimas tik prieš 100 met krikšč ionyb pri musioje Lietuvoje, pastangos Romos Bažny ion sugr - žinti rut nus sta iatikius ir kova su Lietuv užpl stan iu protestantizmu.

Lietuvi tik jim bernardinai gilino tiesiogiai ir netiesiogiai. Pirmiausia jie žmones veik savo gražiu pavyzdžiu, paprastumu ir nuoširdumu. savo bažny ias žmones trauk liturgin mis maldomis, bažny i grožiu bei švent j statulomis ir paveikslais, kurie apie Diev ir jo šventuosius lietuviams kalb jo ir be pamoksl . Trauk juos ir bernardin pamaldos, procesijos, giesm s ir atlidai. Visi šie dalykai paruošdavo tikuosius Dievo žodžiui klausyti ir išpažin iai, o per j ir gyvenimui pataisyti. Paprasti, visiems suprantami, bernardin pamokslai sutraukdavo daug klausytoj tiek miši , tiek mišpar metu.

Popiežiui sakius, bernardinai skelb ir kryžiaus karus prieš totorius ir turkus, kurie teriojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštyst s teritorij . Jie rinko karius ir aukas nuo prieš apsiginti. Sak ir jubilej pamokslus, skelbdami atlidus ir rinkdami aukas šv. Petro bazilikos statybai Romoje. steig ir vadovavo III-jam ordinui ir šv. Onos brolijai. Visuose vienuolynuose tur jo lietuviams pamokslininkus. Kur gyveno mišri tautybi žmon s, ten jie pagal reikal pamokslus sak lietuviškai, vokiškai, lenkiškai ir gudiškai. J bibliotekos senoje knygoje atrasti ranka rašyti lietuviški poteriai, mums pasako, kad XVI amž. pradžioje bernardinai kalb jo ir mok kalb ti lietuviškai *T ve m s* , *Sveika Marija* ir *Tikiu Diev* .

Jie d jo pastang ir Katalik Bažny ios vienyb n patraukti rut nus sta iatikius, kad, b dami tos pa ios religijos su lietuviais, glaudžiau prisirišt prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštyst s. Ši j misij labai r m popiežiai, suteikdami jiems pla ias teises ir

privilegijas. J darbas buvo s kmingas, nes daug sta iatiki su- gr žo Romos Bažny ion. Laikydamiėsi Florencijos susirinkimo nutarim ir naudodamiėsi popieži suteiktomis galiomis, jie gr žtan- i sta iatiki neperkrikštydavo, nes buvo išaiškinta, kad sta- iatiki krikštas geras, ia tur jo susikirsti su pasauliniais kunigais ir net Lietuvos ir Lenkijos vyskupais, kurie laik si nuomon s, kad gr žtan ius rut nus reikia perkrikštyti. Atsiklausus Apaštal Sosto, pop. Aleksandro VI raštu vyskupams buvo atsakyta, kad gr žtan- i sta iatiki perkrikštyti nereikia, nes j krikštas geras.

Lietuvos bernardinai garbingai atsilaik ir prieš protestan- tizmo antpl d , nes n vieno savo vienuolyno neprarado ir n vienas bernardinai, kiek žinoma, protestantu netapo. Priekaištas, kad j šv. Onos bažny ioje liuteronai sak pamokslus, yra be pagrindo, nes yra rodyta, kad liuteron pamokslininkai vokie iams sak pamokslus ne bernardin , o konventual aptarnaujamoje šv. Onos bažny ioje, anuomet buvusioje žemutin s Vilniaus pilies rajone. Jie patys daug protestant tikr j tik jim sugr žino, kaip tai žinoma iš j nuncijui Caligari teikt atsivertusi j s raš . Tokia bernardin ištikimyb Katalik Bažny iai užtrauk jiems klai- datiki neapykant , d l to jie sudegino Vilniaus vienuolyn , su- muš du bernardinu ir kart net raiti, pamald metu joj baž- ny i , band g sdinti tikin iuosius ir bernardinus. Sunki tai buvo pad tis, bet bernardinai laim jo. Taikos ardytojai buvo nubausti, o bernardinai ramiai t s savo apaštalavimo darb iki pilnos per- gal s.

Iš to matome, kad Lietuvos bernardin veikla XV ir XVI amž. buvo labai reikšminga tiek lietuvi tik jimo sutvirtinime, tiek sta iatiki gr žnime, tiek Katalik Bažny ios pergal je prieš protestantus.

LIFE AND ACTIVITIES OF THE OBSERVANT FRANCISCAN FRIARS IN LITHUANIA IN 15-th AND 16-th CENTURIES

by

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.

Summary

This article examines the life and the action of the Lithuanian Observant Franciscan Friars, known popularly as the Bemardines, in 15-th and 16-th centuries.

The way of life of the Observants in Lithuania, as in other countries, was based on the Rule of Saint Francis, the General Constitutions, Provincial Statutes and the precepts of superiors. The Religious were also bound by their monastic vows.

In uniformity with the Observants in other lands they lived, prayed, labored and evangelized in their religious houses and churches. Their daily life was regulated by a set schedule - *Horarium*. Superiors cared for discipline. They strove after Christian perfection through their assigned work, penance and self-denial.

The education of the Religious at first was incumbent on each individual religious community : Novice Masters instructed Novices and candidates for the Priesthood were taught by Lectors. Later on they founded in Vilnius a Novitiate and a House of Studies for all the Friars. Masters and Lectors were prepared at Krakow and Vilnius academies and, in some cases, at Universities and special Franciscan House of Studies abroad. There were some scholars of renown among the Lithuanian Observants, especially in the fields of theology and philosophy. They were well versed in the sciences of Saint Bonaventure and Duns Scotus and ardent promoters of their ideals. Friaries kept archives and libraries, the most sumptuous library being located at Vilnius.

The apostolic activity of the Observants centered on the recently (1387) christianized Lithuanians, the return to the Church of the schismatic Ruthenians and the stemming of the tide of advancing Protestantism.

The faithful of Lithuania were attracted to their churches by the splendor of the liturgy, hymns and processions, eloquent homilies fostered the faith of the masses and solidified the Christian life ; church

groups and organizations thrived under the Friars' guidance. The Gospel was preached only in Lithuanian.

In those days, i.e. 15-th and 16-th centuries, the holdings of the Grand Duchy of Lithuania extended into the remote Russian regions, whose inhabitants were the schismatic Ruthenians whom the Friars were trying to bring back to the Fold. Availing themselves of the Florentine Council decisions and the privileges granted them by the Popes, they succeeded in bringing many Ruthenians back to the unity of the Church. The local hierarchy was the greatest obstacle in their efforts : the Friars never re-baptized the returning Ruthenians whereas the local bishops insisted on re-baptizing. But the Friars won out over the local bishops : Alexander VI declared that the Ruthenians, returning into the Fold, need not be re-baptized.

The Observants had also to struggle against the advancing Lutheranism and Calvinism in the 16-th century. But this wave of Protestantism did not engulf them. Not a single Friar embraced the new faith and not a single monastery or church was appropriated by the Protestants. On the contrary, as it is evident from the lists of converted heretics presented to the nuncios, many fallen away Catholics were reinstated by the Friars. Therefore they drew the wrath of the Protestants : they burnt the Friary in Vilnius, injured two religious and once, at Vesper time, horsemen brandishing swords rode into the church, but the faithful subdued them and the king had them punished.

Thus the exemplary life and apostolic spirit of the Observants of the 15-th and 16-th centuries strengthened the faith of the Lithuanians and preserved them from errors.